Gilbert Keith
CHESTERTON

Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis

KATALIKŲ PASAULIO LEIDINIAI

Gilbert Keith
CHESTERTON

Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis

Košmaras

KATALIKŲ PASAULIO LEIDINIAI

UDK 820-3
Ch296

Versta iš: G. K. Chesterton
THE MAN WHO WAS THURSDAY
Wordsworth Editions Limited 1995

Iš anglų kalbos vertė
RASA DRAZDAUSKIENĖ

ISBN 9955-619-24-4

PRATARMĖ

Knygoje „Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis: košmaras“ (1908) aprašoma kartais labai juokinga ir paika, bet dažniausiai kraują stingdanti Aukščiausiosios anarchistų tarybos veikla; tarybos nariai, pasivadinę savaitės dienomis, siekia sugriauti egzistuojančią pasaulio tvarką. Jau pats pirmasis knygos sakinys atskleidžia fantasmagorišką jos prigimtį: „Šafrano parko priemiestis, raudonas ir apspuręs tarsi saulėlydžio debesis, plyti toje Londono pusėje, kur leidžiasi saulė.“ Kad ir kokie fantastiški mums atrodytų anarchistai, žudikai bei šnipai, vis dėlto jie suvaidino kraupų vaidmenį XX amžiaus pradžioje. Ar ne erchercogo Franco Ferdinando ir jo žmonos nužudymas Sarajeve padegė Balkanuose susikaupusį dinamitą ir tapo Pirmojo pasaulinio karo pradžia? Dabar, beveik po 100 metų, į tuos žmones galime žiūrėti linksmai bei atsainiai, tačiau jų palikuonys tikrai baugiai prasiskverbė ir į mūsų kasdienę dabartį – galingų bombų sprogimais sunaikino ištisus miestų kvartalus, numušė skrendančius lėktuvus, pavertė oro keliones ilga, nesibaigiančia kankyne ir atėmė iš paprastų piliečių tokias smulkmenas, kaip bagažo saugojimo kameros ir šiukšlių dėžės. Žmogus, kuriam tamsiame Skotlend Jardo kabinete nematomas policininkas patiki užduotį prasiskverbti į anarchistų organizaciją ir ją sugriauti iš vidaus, ir pats yra fantastiškas – įsisupęs į apsiaustą, lazda su viduje paslėpta špaga mosuojantis poetas Gabrielis Saimas. Kaip visuose košmaruose, taip ir čia ateina klaiki akimirka, kai sapnuojantysis privalo atsibusti. Fantastiški, nerealūs ir jaudinantys iki pat keistos atomazgos nuotykiai, aprašyti

„Žmoguje, kuris buvo Ketvirtadienis“, kelia tai nerimą, tai siaubą, kaip tai moka tik didieji įtempto siužeto meistrai – tokie kaip Gilbertas Keithas Chestertonas. Pats autorius daug vėliau, dieną prieš savo mirtį, laikraštyje *Illustrated London News* rašė: „Joje (šioje knygoje) neketinau aprašyti realaus pasaulio tokio, koks jis yra ar kokį esant aš jį laikiau, nors mano mintys tada buvo anaiptol ne tokios aiškios kaip dabar. Joje siekiau aprašyti nevaldomų abejonių ir nevilties kupiną pasaulį, kokį tuo metu labai mėgo aprašinėti pesimistai; jame tėra tik silpnutis vilties spindulėlis tam tikroje dviprasmybėje vilties, kurią probėgšmais, būgštaudami juto net didžiausi pesimistai.“

Gilbertas Keithas Chestertonas (1874–1936) buvo sūnus pasiturinčio nekilnojamojo turto prekiautojo iš Kempden Hilo vakarų Londone, kur ant Kensingtono rajono namų dar galima pamatyti Chestertono bendrovės iškabas „Parduodama". Mąstymu ir raštais konservatyvus, kartais reakcioneriškas, jis vadintas „paradoksų kunigaikščiu", nes moralės dogmas neretai slepia lengvu, energingu ir lengvabūdišku stiliumi. 1922 m. jis prisijungė prie Katalikų Bažnyčios ir drauge su bičiuliu bei bendražygiu Hilaire'u Bellocu aktyviai skleidė Romos katalikybę. Jis buvo labai produktyvus, rašė esė, apsakymus, eilėraščius, dramas ir istorines apybraižas. Turbūt geriausi jo romanai yra „Noting Hilo Napoleonas" (1904) ir „Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis" (1908). Pirmojo romano veiksmas vyksta ateities Londone, grįžusiame prie viduramžiškų tradicijų, o monolitinei valstybei liovusis paisyti paprasto žmogaus kyla karas; antrasis – siurrealistinė anarchistinė fantazija.

I SKYRIUS

Du Šafrano parko poetai

Šafrano parko priemiestis, raudonas ir apspuręs tarsi saulėlydžio debesis, plyti toje Londono pusėje, kur leidžiasi saulė. Jo namai, fantastiškais pavidalais ryškėjantys dangaus fone, pastatyti iš raudonų plytų, o gatvių planavimas nepaklūsta įprastoms taisyklėms. Šį priemiestį sukūrė verslus, turintis meniškų polinkių statybininkas, kuris neskyrė karalienės Elžbietos ir karalienės Onos stilių, kaip, beje, ir pačių monarchių. Priemiestis ne be pagrindo pavadintas menininkų kolonija, nors čia niekada nebuvo sukurtas joks tikras meno kūrinys. Šafrano parko niekaip nebūtų galima pavadinti intelektualų priebėga, bet niekas neginčijo, jog tai visai maloni vietelė. Atvykėlio, pirmą kartą pažvelgusio į keistus raudonus namus, galvoje sukosi vienintelė mintis: kokios keistos išvaizdos žmonės turėtų juose gyventi; ir sutikęs pačius žmones, jis nė kiek nenusivylė. Priemiestis buvo simpatiškas ir tiesiog tobulas tiems, kurie jį laikė ne apgaule, o svajone. Tai kas, kad čionykščiai gyventojai ne menininkai – meniška atrodė pati aplinka. Jaunuolis ilgais kaštoniniais plaukais ir akiplėšos veidu iš tiesų visai ne poetas, tačiau jis neabejotinai tikra poema. Senis išsidraikiusia tarsi bepročio žila barzda ir nutriušusia balta skrybėle, tas gerbtinas šarlatanas, anaiptol nėra filosofas, bet vien jį pamačius kyla noras filosofuoti. Mokslingos išvaizdos ponas nuplikusia galva it kiaušinis ir pliku it paukščio kaklu

iš tiesų neturi jokio pagrindo atrodyti kaip mokslininkas. Jis neatrado biologijoje ničnieko naujo; bet ar būtų galėjęs rasti padarą, keistesnį už save patį? Taip, tik taip derėjo į šią vietą žiūrėti; ją privalu laikyti ne tiek menininko dirbtuve, kiek trapiu, tačiau visiškai užbaigtu meno kūriniu. Žmogus, atsidūręs jos socialinėje erdvėje, pasijusdavo tarsi įžengęs į komišką pjesę.

Šis patrauklus netikroviškumas dar labiau išryškėdavo temstant, kai paskutiniuose saulės spindulių atspindžiuose tamsiais kontūrais įsirėždavo įmantrūs namų stogai ir visas tas beprotiškas kaimas atrodė atskirtas nuo pasaulio tarsi dangumi plaukiantis debesis. Jis tapdavo ypač ryškus per dažnas vietines šventes, kai mažuose sodeliuose būdavo įrengiamos iliuminacijos, o didžiuliai kiniški žibintai švietė mažaūgiuose medeliuose nelyginant nirtulingi milžiniški vaisiai. Tačiau ryškiausias buvo vienas vakaras, iki šiol miglotai prisimenamas vietos gyventojų; jo herojumi tapo rudaplaukis poetas. Tiesa, herojaus vaidmuo jam buvo ne pirmiena. Žmonės, prieblandoje einantys pro mažą jo sodelį, ne kartą girdėjo aukštą didaktišką balsą, mokantį visus, o labiausiai – moteris. Tarp kitko, šio priemiesčio moterų elgesys išties buvo gana nesuprantamas. Dauguma jų laikė save emancipuotomis, todėl įvairiausiais būdais priešinosi vyrų viršenybei. Tačiau šios naujosios moterys vyrams reiškė nepaprastą pagarbą, kurios šie iš paprastų moterų niekada nesulaukia – jiems kalbant jos atidžiai klausydavosi. O ponas Liucianas Gregoris, raudonplaukis poetas, tikrai buvo iš tų žmonių, kurių verta pasiklausyti jau vien tam, kad kalbos pabaigoje galėtum pasijuokti. Nuvalkiotus motyvus apie įstatymams nepaklūstantį meną ir menišką nepaklusimą įstatymams jis dėstė taip gaiviai savavaliaudamas,

kad jo klausytis, nors neilgai, buvo malonu. Įspūdį stiprino neįprasta jo išvaizda, kuria poetas, taip sakant, puikiai mokėjo pasinaudoti. Tamsiai raudoni, labai moteriški jo plaukai, per vidurį perskirti sklastymu, vilnijo lėtomis garbanomis, tarsi mergelės prerafaelitų paveiksle. Tačiau iš šventajam tinkančio ovalinio rėmo žvelgė platus ir šiurkštus veidas niekinamai atkištu prasčioko smakru. Derinys kuteno neurotiškų gyventojų nervus ir kėlė jiems baimę. Jaunikaitis buvo gyvas piktžodžiavimo įsikūnijimas – angelo ir beždžionės mišrūnas.

Vakarą, apie kurį pradėjau kalbėti, priemiesčio gyventojai dar ilgai minės vien dėl keisto saulėlydžio. Atrodė, jog atėjo pasaulio pabaiga. Tarsi dangų kiek akys aprėpia būtų uždengęs ryškus, pulsuojantis plunksninis apdangalas; atrodė, jog skliautas pilnutėlis plunksnų, nusileidusių taip žemai, kad kone brūkščioja praeiviui per veidą. Beveik visame skliaute jos buvo pilkos, padažytos keisčiausiais violeto, purpuro, nenatūralaus rausvumo ar blyškios žalumos tonais; tačiau juo toliau į vakarus, juo sunkiau aprašoma darėsi ta perregima, aistringa visuma, o paskutinės liepsnos raudonumo plunksnos užstojo saulę, tarsi ši būtų pernelyg brangi, kad ją visiems rodytum. Dangus nusileido visiškai arti žemės, lyg norėdamas ją įtikinti gūdžia paslaptimi. Atrodė, aukštybės virto slėpiniu, išreiškiančiu nuostabų jaukumą, kuris neleidžia užgesti gimtinės meilei. Net dangaus skliautas atrodė mažutis.

Jau sakiau, kad kai kurie gyventojai aną vakarą prisimins vien dėl to slogaus saulėlydžio. Tačiau kiti jį gali prisiminti dėl to, kad tą vakarą Šafrano parke pirmąkart pasirodė dar vienas poetas. Raudonplaukis revoliucionierius gana ilgai valdė be konkurentų; bet tą saulėlydžio vakarą jo vienvaldystei

atėjo galas. Naujasis poetas, prisistatęs Gabrielio Saimo vardu, atrodė romus ir taikus mirtingasis šviesia smailia barzdele ir neryškiais gelsvais plaukais. Tačiau ilgiau su juo pabendravus imdavo rodytis, kad iš tikrųjų jis ne toks jau nuolankus. Saimas paženklino savo įžengimą scenon, išdrįsdamas paprieštarauti pripažintajam poetui Gregoriui poezijos prigimties klausimu. Saimas pareiškė esąs įstatymų ir teisės poetas, tvarkos poetas; negana to, pridūrė jis, – padorumo poetas. Tad visi Šafrano parko gyventojai sužiuro į jį, tarsi šis ką tik būtų iškritęs iš to neįsivaizduojamo dangaus.

Būtent ponas Liucianas Gregoris, poetas anarchistas, netruko susieti šiuos du įvykius.

– Labai gali būti, – prakalbo jis sau įprastu pakiliu balsu, – labai gali būti, kad būtent šis rėžiančių spalvų ir debesų kupinas vakaras atnešė žemei tokį baisingą dangaus ženklą, kaip padorus poetas. Jūs sakote, kad apdainuojate dėsnius ir tvarką; o aš sakau, kad esate absurdo įsikūnijimas. Stebiuosi, kad jūsų atsiradimo šiame sode nepaskelbė kometos ir žemės drebėjimai.

Žmogus taikiomis žydromis akimis ir smailia blyškia barzdele romiai, bet iškilmingai išklausė šiuos griausmo protrūkius. Trečioji grupės dalyvė, Gregorio sesuo Rozamunda, tokia pat raudonplaukė kaip brolis, tik daug ramesnė, susižavėjusi ir priekaištaudama susijuokė – buvo pratusi taip garbinti šeimos orakulą.

Gregoris karštai tęsė, apsvaigęs nuo savo iškalbos.

– Menininkas yra tas pats anarchistas, – sušuko jis. – Šiuodu žodžius galima sukeisti vietomis. Anarchistas yra menininkas. Žmogus, sviedžiantis bombą, – menininkas, nes didinga akimirka jam svarbesnė už viską. Vienintelis akinančios šviesos protrūkis, tobulas perkūno griausmas

jo akyse daug vertingesnis už keletą eilinių beformių policininkų kūnų. Menininkas neigia bet kokią valdžią, jis panaikina sąlyginumus. Džiaugsmą poetui teikia tik chaosas. Jei būtų kitaip, poetiškiausias dalykas pasaulyje būtų požeminis geležinkelis.

– Taip ir yra, – atsakė Saimas.

– Nesąmonė! – atrėžė Gregoris, tapdavęs perdėm logiškas, kai tik jo pašnekovas pasakydavo ką nors paradoksalaus. – Kodėl tarnautojai ir juodadarbiai, sėdintys metro traukiniuose, visad tokie pavargę ir paniurę, baisiai pavargę, baisiai paniurę? Aš jums pasakysiu. Todėl, kad jie žino: traukinys važiuoja ten, kur reikia. Nesvarbu, kur jie būtų nusipirkę bilietą, vis tiek žino, jog galiausiai ten ir nuvažiuos. Jie neabejoja, jog pravažiavus Slouno aikštę kita stotelė bus Viktorijos stotis, ir niekas kitas. O, kokia nežabota palaima juos apimtų! Kokiomis žvaigždėmis sušvistų jų akys, o sielos pasijustų Edeno soduose, jei kita stotelė nei iš šio, nei iš to pasirodytų esanti Beikerstrytas!

– Tai jūs nejaučiate poezijos, – atsakė poetas Saimas. – Jei teisybę kalbate apie tuos tarnautojus, tai jie veikiausiai tokie pat proziški, kaip jūsų poezija. Pataikyti ten, kur reikia – tikrai retas ir keistas dalykas; prašauti pro šalį šiurkštu ir paprasta. Mums atrodo didinga, kai žmogus, suvaldęs strėlę, nušauna tolumoje skrendantį paukštį. Kodėl gi ne didinga, kai žmogus suvaldo traukinio variklį ir pataiko į tolumoje stūksančią stotį? Chaosas nykus; chaose traukinys iš tiesų gali nuvažiuoti bet kur – į Beikerstrytą ar į Bagdadą. Bet žmogus tikras stebukladaris, ir didžiausi jo stebuklai tokie, kad ištaręs: „Viktorijos stotis!“ atvyksta kaip tik į Viktorijos stotį. Ne, man neįdomios jūsų knygos, kuriose vien tik poezija ir proza; norėčiau su pasididžiavimo ašaromis

akyse skaityti traukinių tvarkaraštį. Man nereikia Bairono, įamžinusio žmogaus pralaimėjimus; renkuosi Bredšou, įamžinusį mūsų pergales! Kartoju, duokite man Bredšou!

– Ar jau turite išvykti? – pašaipiai pasiteiravo Gregoris.

– Jūs tik paklausykite, – aistringai tęsė Saimas. – Kiekvieną kartą, sulaukęs atvykstančio traukinio, jaučiuosi taip, tarsi jis būtų prasiveržęs pro priešų apsiaustį, laimėjęs mūšį su chaosu. Jūs su panieka skundžiatės, kad žmogus, išvažiavęs iš Slouno aikštės, būtinai atvyks į Viktorijos stotį. O aš sakau, kad pakeliui gali nutikti tūkstančiai įvairiausių dalykų, todėl kiekvieną kartą, kai iš tiesų ten atvykstu, jaučiuosi tik per nago juodymą išvengęs pavojaus. Kai girdžiu geležinkelio prižiūrėtoją šaukiant: „Viktorijos stotis!“, man tai nėra tušti žodžiai. Jie skamba tarsi heroldo trimitas, skelbiantis pergalę. Ir iš tiesų tai pergalė, *victoria* – Adomo sūnų pergalė.

Gregoris palingavo sunkią raudonplaukę galvą ir lėtai, liūdnai nusišypsojo.

– Ir vis tiek, – tarė jis, – mes, poetai, būtinai paklausime: „Kas tau ta Viktorijos stotis, į kurią ką tik atvykai?“ Jūs manote, kad Viktorijos stotis – tai tarsi Naujoji Jeruzalė. O mes žinome, kad Naujoji Jeruzalė bus tokia pat kaip Viktorijos stotis. Taip, net dangiškojo miesto gatvėse poetai bus nepatenkinti. Poetas visada maištauja.

– Na štai ir vėl, – suirzo Saimas, – argi poetiška maištauti? Tada gal pasakysite, kad ir jūros liga poetiška. Vėmimas – tai maištas. Kartais, visiškai beviltiškais atvejais, būna gera ir vemti, ir maištauti; bet galite mane pakarti, vis tiek nesugebėsiu čia įžvelgti poezijos. Abstraktus maištas yra atgrasus. Tai tas pats, kas vėmimas.

Mergina, išgirdusi nemalonų žodį, trumpam prisimerkė, bet Saimas buvo įkaitęs ir jos nepagailėjo.

– Tikroji poezija – kai viskas vyksta taip, kaip reikia! – šūktelėjo jis. – Pavyzdžiui, tylus, šventas, netrukdomas virškinimas yra poezijos pagrindas. Taip, poetiškiausias dalykas pasaulyje, poetiškesnis už gėles, poetiškesnis už žvaigždes, poetiškiausias dalykas pasaulyje yra sugebėjimas neapsivemti.

– Na žinote, – pasibjaurėdamas ištarė Gregoris, – jūs pasirenkate tokius pavyzdžius...

– Labai atsiprašau, – atsakė rūškanas Saimas, – maniau, jog atsisakėme sąlyginumų.

Gregorio kaktoje pirmą kartą pasirodė raudona dėmė.

– Argi tikitės, – paklausė jis, – kad šioje pievelėje imsiu visus raginti sukelti revoliuciją?

Saimas pažvelgė jam tiesiai į akis ir švelniai nusišypsojo.

– Ne, nesitikiu, – atsakė jis, – bet jei būtumėte rimtas anarchistas, kaip tik tai ir darytumėte.

Didelės Gregorio akys staiga sumirksėjo tarsi įpykusio liūto; beveik regėjai, kaip pasišiaušė raudoni jo karčiai.

– Tai jūs nemanote, – grėsmingai pratarė jis, – kad aš esu rimtas anarchistas?

– Dovanokite? – atsiliepė Saimas.

– Ar aš nesu rimtas anarchistas? – suriko Gregoris, kietai spausdamas kumščius.

– Na ką jūs čia, bičiuli! – atsakė Saimas ir palengva nužingsniavo šalin.

Nustebęs, tačiau keistai patenkintas netrukus pastebėjo, kad šalia eina Rozamunda Gregori.

– Pone Saimai, – paklausė ji, – kai žmonės sako tokius dalykus, kaip jūs ir mano brolis, ar jie kalba rimtai? Jūs nuoširdžiai tikite tuo, ką sakote?

Saimas nusišypsojo.

– O jūs? – paklausė jis.

– Ką jūs norite pasakyti? – paklausė mergina, rimtai žiūrėdama į jį.

– Mieloji panele Gregori, – švelniai tarė Saimas, – nuoširdumas būna įvairus. Kai kas nors jums paduoda druskos ir jūs tam žmogui sakote: „Dėkoju“, ar esate nuoširdi? Ne. Kai sakote: „Žemė apvali“, ar kalbate nuoširdžiai? Ne. Sakote tiesą, bet neprivalote būti ja įsitikinusi. Tačiau kartais toks žmogus kaip jūsų brolis iš tiesų kuo nors patiki. Tai gali būti pusiau tiesa, net ketvirtadalis tiesos ar tik dešimtoji jos dalis; bet tada jis pasako daugiau, negu ketino pasakyti, nes nuoširdžiai tuo tiki.

Mergina žvelgė į jį iš po tiesių antakių; rimtą ir atvirą jos veidą užklojo nemąstančios atsakomybės šešėlis, kartais pasirodantis net pačioje lengvabūdiškiausioje moteryje – motiniškas atidumas, senas kaip pasaulis.

– Vadinasi, jis nėra tikras anarchistas? – paklausė ji.

– Tik ta prasme, apie kurią aš kalbėjau, – atsakė Saimas, – jei jūs, žinoma, sutiksite tai laikyti prasme.

Ji suraukė plačius antakius ir staiga paklausė:

– Bet juk jis nenumes... bombos ar ko nors panašaus?

Saimas prapliupo garsiu juoku, kuris atrodė per smarkus lieknai, dabitiškai jo povyzai.

– Viešpatie aukščiausias, žinoma, ne! – atsakė jis. – Tokie dalykai daromi anonimiškai.

Tai išgirdus merginos lūpų kraštelius irgi palietė šypsena, ir ji palaimingai suvokė, koks Gregoris absurdiškas, tačiau sykiu saugus.

Saimas palydėjo merginą iki jos krėslo sodo kampelyje, nesiliaudamas dėstyti savo pažiūrų. Mat jis buvo nuoširdus ir, nepaisant išorinės elegancijos bei pasipūtimo, iš esmės kuklus žmogus. O juk kaip tik kuklūs žmonės paprastai

kalba per daug; išdidėlis pernelyg atidžiai stebi pats save. Jis įnirtingai, be saiko gynė padorumą. Apimtas aistros, šlovino meilę ramybei bei tylai ir visą laiką juto žydinčių alyvų aromatą. Sykį nugirdo, kaip kažkokioje atokioje gatvelėje užgrojo ryla, ir jam pasirodė, kad didvyriški jo žodžiai skamba pagal tylutėlę melodiją, aidinčią iš po žemės ar iš už pasaulio ribų.

Saimas kalbėjo, žiūrėdamas į raudonas merginos garbanas bei pralinksmėjusį veidą, ir jam pasirodė, kad praėjo vos kelios minutės; vėliau prisiminė, kad tokioje vietoje dera pabendrauti su kitais pakviestais žmonėmis, ir pakilo. Apstulbęs pamatė, kad sode nieko nebėra. Žmonės seniai buvo išsiskirstę, tad jis irgi skubiai atsiprašė ir išėjo iš parko. Eidamas jautėsi taip, tarsi būtų išgėręs šampano, ir vėliau to niekaip negalėjo paaiškinti. Neįtikėtinuose dalykuose, kurie įvyko po to, mergina nevaidino jokio vaidmens; jis jos išvis nematė iki pat pabaigos. Ir vis dėlto kažin kokiais nepaaiškinamais būdais ji, tarsi pasikartojantis muzikos motyvas, išnirdavo visuose beprotiškuose jo nuotykiuose; keistų jos plaukų spindesys tarsi raudona gija įsipynė į tamsią, šiurkščią nakties gelumbę. Mat po to įvyko tokie neįtikėtini dalykai, kad tai visiškai galėjo būti sapnas.

Išėjęs į žvaigždžių nušviestą gatvę, Saimas pagalvojo, kad ji tuščia. Tačiau netrukus jis (kažkaip neaiškiai) pajuto, jog tai ne mirtina, o kupina gyvybės tyla. Tiesiai prie durų stovėjo gatvės žibintas, jo šviesa auksino netoliese persisvėrusio per tvorą medžio lapus. Už kokios pėdos nuo žibinto rymojo žmogus, beveik toks pat sustingęs ir nejudrus, kaip žibinto stulpas. Jo cilindras ir frakas buvo juodi; veidas, paskendęs ryškiuose šešėliuose, atrodė beveik toks pat tamsus. Tik šviesoje ryškėjantys liepsningi plaukai bei agresyvi

laikysena rodė, jog tai poetas Gregoris. Jis priminė kaukėtą italų galvažudį, tykantį priešo su špaga rankoje.

Gregoris atsainiai linktelėjo, Saimas oficialiau atsakė į pasveikinimą.

– Aš jūsų laukiau, – tarė Gregoris. – Gal galėtume truputį pasikalbėti?

– Žinoma. Apie ką? – šiek tiek nustebęs paklausė Saimas.

Gregoris lazda trenkė per žibinto stulpą, paskui per medžio kamieną.

– Apie *šitą* ir *štai šitą*, – riktelėjo jis, – apie tvarką ir anarchiją. Štai jūsų numylėtoji tvarka – tas išstypęs, bjaurus, bevaisis geležinis žibintas; o štai anarchija – sodri, gyva, nuolatos atsinaujinanti; anarchija, šlovingai išpuošta žaluma ir auksu.

– Ir vis dėlto, – kantriai atsakė Saimas, – šiuo metu medį matome tik todėl, kad jį apšviečia žibintas. Kažin ar pavyktų įžvelgti žibintą medžio šviesoje? – Truputį patylėjęs pridūrė: – Bet aš norėčiau paklausti – ar jūs tyčia manęs laukėte tamsoje, norėdamas pratęsti menkutį mūsų ginčą?

– Ne, – sušuko Gregoris, ir jo balso aidas griausmu nuvilnijo gatve, – aš laukiau ne tam, kad pratęsčiau ginčą, o kad visiems laikams jį užbaigčiau.

Vėl stojo tyla, ir Saimas, ničnieko nesuprasdamas, instinktyviai sukluso supratęs, jog tai ne juokai. Gregoris nusišypsojo nejaukia šypsena ir negarsiai prakalbo:

– Pone Saimai, – pasakė jis, – šį vakarą jums pavyko pasiekti nepaprastą dalyką. Jūs mane paveikėte taip, kaip iki šiol jokiam mirtingajam nebuvo pavykę.

– Tikrai?

– Tiesa, prisiminiau... – mąsliai nutęsė Gregoris. – Pavyko dar vienam žmogui. Tai buvo pramoginio garlaiviuko (jei gerai pamenu) kapitonas Sautende. Jūs mane suerzinote.

– Nuoširdžiai apgailestauju, – rimtai ištarė Saimas.

– Deja, mano įniršis ir jūsų įžeidimas tokie sukrečiantys, kad atsiprašymas jų neatpirks, – ramiai atsakė Gregoris. – Nenuplaus nė dvikova. Net jei jus nužudyčiau, vis tiek nesulaukčiau satisfakcijos. Tėra vienintelis būdas panaikinti šį įžeidimą, ir aš jį pasirinkau. Esu pasiryžęs, jei reikės, paaukoti gyvybę ir garbę, tačiau ketinu jums *įrodyti*, kad buvote neteisus, taip sakydamas.

– Ką sakydamas?

– Jūs pasakėte, kad aš nesu rimtas anarchistas.

– Rimtumas būna įvairus, – paprieštaravo Saimas. – Aš nė akimirkos neabejojau, kad esate absoliučiai nuoširdus, kad tvirtai tikite savo žodžių verte bei prasme, kad siekiate paradoksais pažadinti žmones ir priversti juos pastebėti pamirštą tiesą.

Gregoris atidžiai, skausmingai sužiuro į jį.

– Ir jūs nemanote, – paklausė jis, – kad esu rimtas kokia nors kita prasme? Jūsų manymu, aš tuščiagalvis puošeiva, kartais ištariantis vieną kitą tiesos žodį. Nemanote, kad esu rimtas gilesne, nepermaldaujama prasme?

Saimas tūžmingai drožė lazda per grindinio akmenis.

– Rimtas! – sušuko jis. – Gerasis Dieve! Ar ši gatvė rimta? Ar tie prakeikti kiniški žibintėliai rimti? Ar rimta visa ši kompanija? Žmonės vaikštinėja šen bei ten, priplepa visokiausių niekų, gal kartais pasako ir šį tą protingo, bet man labai jau menkas atrodytų žmogus, kurio gyvenimo užkulisiuose nebūtų nieko rimtesnio už šias kalbas – gerokai rimtesnio; nesvarbu, ar tai būtų religija, ar tik potraukis į alkoholį.

– Puiku, – pasakė Gregoris, ir jo veidas aptemo, – netrukus pamatysite kai ką rimtesnio ir už alkoholį, ir už religiją.

Saimas, kaip buvo įpratęs, be pykčio laukė, kas bus toliau. Gregoris vėl prakalbo.

– Jūs ką tik minėjote religiją. Ar tiesa, kad esate religingas?

– O, – nušvitęs šyptelėjo Saimas, – mes dabar visi katalikai.

– Tada paprašyčiau jūsų prisiekti visais savo tikėjimo dievais ir šventaisiais, kad nė vienam gyvam žmogui, o svarbiausia – policijai, neatskleisite to, ką netrukus jums pasakysiu. Ar sutinkate prisiekti? Jei savo noru sutiksite su šiuo baisingu suvaržymu, jei sutiksite apsunkinti sielą įžadu, kurio būtų verčiau neduoti, ir žiniomis, kurios jums nė nesisapnavo, mainais aš jums pažadu...

– Mainais jūs man pažadate?.. – pasiteiravo Saimas, nes pašnekovas neilgam nutilo.

– Pažadu labai įdomų vakarą.

Staiga Saimas nusiėmė skrybėlę.

– Jūsų pasiūlymas, – atsakė jis, – toks idiotiškas, kad negaliu jo nepriimti. Sakote, kad poetas visada yra anarchistas. Aš su jumis nesutinku; tačiau tikiuosi, kad poetas visada laikosi žaidimo taisyklių. Čia ir dabar prisiekiu jums kaip krikščionis, pasižadu kaip geras bičiulis ir kolega menininkas, kad ničnieko nepranešiu policijai, kad ir kas tai būtų. O dabar, po galais, sakykite – kas gi tai?

– Manau, – nei iš šio, nei iš to pranešė patenkintas Gregoris, – kad reikėtų pakviesti kebą.

Jis du kartus ilgai sušvilpė ir grindiniu pridardėjo kebas. Pašnekovai tylėdami susėdo. Gregoris pasilenkė prie langelio ir pasakė paprasčiausios užeigos adresą Čizvike, netoli upės kranto. Kebas pajudėjo, ir abudu fantastai drauge su juo paliko savo fantastišką priemiestį.

II SKYRIUS

Gabrielio Saimo paslaptis

Kebas sustojo prie purvinos, kaip reta nykios aludės, ir Gregoris paskubėjo įvesti bendrakeleivį vidun. Jiedu susėdo ankštame, apytamsiame bare prie aplaistyto vienakojo medinio stalo. Kambarys buvo toks mažytis ir tamsus, kad pakviesto padavėjo beveik negalėjai įžiūrėti, tik buvo matyti, kad jis tamsaus gymio, stambus ir barzdotas.

– Gal norėtumėte užkąsti? – maloniai paklausė Gregoris. – *Pâté de foie gras* čia ne kažin koks, bet laukinieną rekomenduoju.

Saimas ramiai išklausė šią pastabą, palaikęs ją juoku. Norėdamas pratęsti pokštą, abejingu gerai išauklėto žmogaus balsu atsakė:

– A, gerai, tada norėčiau omaro su majonezu.

Neapsakomai jo nuostabai padavėjas atsiliepė: „Žinoma, pone!“, ir apsisukęs nuėjo, veikiausiai ketindamas atnešti užsakymą.

– Ką gersite? – taip pat atsainiai, tačiau pagarbiai klausinėjo Gregoris. – Aš pats išgersiu tik *crême de menthe*; spėjau pavakarieniauti. Tačiau šampanas čia tikrai neprastas. Leisite pradžiai jus pavaišinti bent pusbuteliu *Pommery*?

– Dėkoju, – atsakė nejudėdamas Saimas. – Jūs labai malonus.

Tolesnį pokalbį, neišvengiamai truputį padriką, visiškai sutrikdė ir tarsi perkūno trenksmas išblaškė iš tiesų atneštas

omaras. Saimas paragavo ir pareiškė, kad jis nepaprastai gerai paruoštas. Staiga ėmė valgyti labai greitai ir su dideliu apetitu.

– Dovanokite, kad valgau taip godžiai! – šypsodamasis kreipėsi jis į Gregorį. – Nedažnai pasiseka susapnuoti tokį sapną. Man dar nėra pasitaikę, kad košmaras baigtųsi omaru. Paprastai būna atvirkščiai.

– Galiu užtikrinti, kad nemiegate, – tarė Gregoris. – Priešingai, jau visai priartėjome prie tikroviškiausios ir budriausios visos jūsų egzistencijos akimirkos. A, štai atneša šampaną! Turiu pripažinti, kad šios puikiausios įstaigos, taip sakant, vidaus tvarka ne visai atitinka paprastą, nepretenzingą jo išorę. Tačiau tai tik mūsų kuklumas. Mes patys kukliausi žmonės, kuklesnių už mus žemėje nėra buvę.

– Kas gi tie *mes*? – pasidomėjo Saimas, ištuštindamas šampano taurę.

– Labai paprasta, – atsakė Gregoris. – *Mes* – tai tie rimti anarchistai, kuriais jūs netikite.

– O, – trumpai atsiliepė Saimas. – Jūs nusimanote apie gėrimus.

– Taip, mes viską darome rimtai, – atsakė Gregoris.

Trumpai patylėjęs, jis pridūrė:

– Jei po kelių akimirkų pajusite, kad stalas ima suktis, nekaltinkite dėl to išgerto šampano. Nenorėčiau, kad blogai apie save pagalvotumėte.

– Na, jei aš ne girtas, tai beprotis, – visiškai ramiai atsakė Saimas, – bet tikiuosi, ir vienu, ir kitu atveju sugebėsiu elgtis kaip džentelmenas. Galima rūkyti?

– Be abejo! – atsakė Gregoris, išsitraukdamas cigarų dėžutę. – Pamėginkite manąjį.

Saimas paėmė cigarą, nukirpo jo galiuką žirklelėmis, išsitraukęs jas iš liemenės kišenaitės, įsikišo jį į burną, lėtai užsidegė ir išpūtė didžiulį dūmų debesį. Nemenkai jo garbei reikia pripažinti, kad visas šias apeigas atliko kuo atidžiausiai; mat dar jam nepradėjus stalas, prie kurio abu sėdėjo, ėmė suktis, iš pradžių lėtai, paskui vis greičiau ir greičiau, tarsi pamišėliškame spiritizmo seanse.

– Nekreipkite dėmesio, – įspėjo Gregoris, – tai toks specialus sraigtas.

– Štai kaip, – ramiai atsakė Saimas, – specialus sraigtas! Kaip paprasta!

Tą pačią akimirką jo cigaro dūmai, anksčiau gyvatėmis rangęsi po kambarį, ėmė kilti tiesiai viršun tarsi iš fabriko kamino, ir abu pašnekovai su visu stalu ir kėdėmis įsmuko po grindimis, nelyginant prasmegę skradžiai žemę. Jie dardėjo žemyn aidžiu kaminu tarsi krintantis nevaldomas liftas, kol staiga atsitrenkė į kietą pagrindą. Kai Gregoris atidarė duris ir įleido vidun raudonos požemio šviesos, Saimas teberūkė, užkėlęs koją ant kojos; nė vienas glotnios jo šukuosenos plaukelis nebuvo pasišiaušęs.

Gregoris jį įvedė į žemą, skliautuotą koridorių, kurio gale degė raudona šviesa. Ją skleidė milžiniškas, kone židinio dydžio, ryškus žibintas, pritaisytas viršum nedidelių, tačiau sunkių geležinių durų. Duryse buvo išpjautas grotuotas langelis, į kurį Gregoris penkis kartus stuktelėjo. Žemas balsas užsienietišku akcentu paklausė, kas jis toks. Į klausimą Gregoris atsakė kiek netikėtai: „Džozefas Čemberlenas“. Sunkūs vyriai pajudėjo; aišku, tai buvo savotiškas slaptažodis.

Už durų atsivėręs koridorius spindėjo tarsi išmuštas grandiniais plieno šarvais. Pažvelgęs įdėmiau, Saimas pamatė, kad

spindesį skleidžia palei sienas ilgiausiomis eilėmis glaudžiai greta kits kito sustatyti šautuvai bei revolveriai.

– Turiu jūsų atsiprašyti už formalumus, – tarė Gregoris, – mums čia tenka būti labai atsargiems.

– O, neatsiprašinėkite, – atsakė Saimas. – Žinau, kaip aistringai jūs garbinate įstatymus ir tvarką, – ir žengė į koridorių, išklotą plieno ginklais. Jo figūra ilgais šviesiais plaukais ir dabitišku fraku tame švytinčiame mirties prospekte atrodė gležna ir vaiduokliška.

Jie perėjo kelis panašius koridorius ir galiausiai išniro į keistą plieninį kambarį išgaubtomis, beveik rutulio pavidalo sienomis; palei sienas tęsėsi suolų eilės, tarsi mokslinėje auditorijoje. Šiame kambaryje nebuvo nei šautuvų, nei pistoletų, tačiau ant sienų kabojo įmantresni, klaikesnio pavidalo daiktai, panašūs į geležinių augalų svogūnėlius arba geležinių paukščių kiaušinius. Tai buvo bombos; ir pats kambarys atrodė tarsi bombos vidus. Saimas nukratė į sieną cigaro pelenus ir žengė vidun.

– O dabar, mielas pone Saimai, – tarė Gregoris, ekstravagantiškai išsitiesdamas ant suolo po didžiausia bomba, – dabar, taip jaukiai įsitaisę, pakalbėkime kaip dera. Žmonių kalboje nėra žodžių, kuriais galėtum apsakyti, kodėl aš jus čia atsivedžiau. Viską lėmė impulsas, kaip būna pasiryžus nušokti nuo uolos ar įsimylėjus. Tik pasakysiu, kad jūs mane be galo suerzinote; ir dabar erzinate. Mielai sulaužyčiau dvidešimt tylėjimo priesaikų, jei tik pavyktų jums nors kiek aplaužyti ragus. Jūs taip užsidegate cigarą, kad net kunigą priverstumėte išduoti išpažinties paslaptį. Tad štai, sakėte esąs įsitikinęs, kad aš nesu rimtas anarchistas. Ar ši vieta jums neatrodo rimta?

– Čia išties labai linksma, tačiau už to veikiausiai slypi koks nors moralas, – sutiko Saimas. – Vis dėlto leiskite jūsų paklausti dviejų dalykų. Galite be baimės teikti man informaciją, juk atsimenate, jog labai apdairiai išgavote mano pažadą nieko nepranešti policijai – pažadą, kurį tikrai ketinu tesėti. Taigi klausiu vien iš smalsumo. Pirmiausia – kokia viso to priežastis? Prieš ką jūs iš esmės protestuojate? Norite nuversti vyriausybę?

– Nuversti Dievą! – atsakė Gregoris, išplėsdamas akis, užsidegusias fanatiko liepsna. – Kas iš to, kad sutrikdysime vieną kitą tironą ar sulaužysime policijos taisykles? Aišku, yra ir tokių anarchistų, bet jie – tik niekinga bambeklių saujelė. Mes kasame giliau, mūsų smūgis nukreiptas aukščiau. Siekiame panaikinti tuščias ir atsitiktines priešpriešas – dorybę ir ydą, garbę ir išdavystę, – kuriomis remiasi paprasti sukilėliai. Kvaili sentimentalūs prancūzai per revoliuciją sapaliojo apie žmogaus teises! Mes nekenčiame teisių, nekenčiame ir beteisiškumo. Mes panaikiname teisę ir neteisumą.

– Dar yra dešinė ir kairė pusės, – nuoširdžiai susijaudinęs pasiūlė Saimas. – Tikiuosi, kad panaikinsite ir jas. Man jos daug labiau nusibodo.

– Jūs minėjote antrą klausimą, – nukirto jį Gregoris.

– Su malonumu, – atgijo Saimas. – Sprendžiant iš jūsų veiksmų ir aplinkos, jūs apgalvotai it tikri mokslininkai siekiate išlaikyti paslaptį. Tiesa, mano teta gyveno virš parduotuvės, bet pirmą kartą matau žmones, savo noru apsigyvenusius po alude. Jūs įsitaisėte sunkias geležines duris. Pro jas praeis tik tas, kas nusižeminęs pasivadins ponu Čemberlenu. Apsistatėte plieno įrankiais, kurie, – kaip čia pasakius? – daro interjerą veikiau įspūdingą negu jaukų. Ar

galiu paklausti, kodėl, su tokiu vargu užsibarikadavę žemės gelmėse, garsiai skelbiate paslaptį, Šafrano parke plepėdami apie anarchizmą kiekvienai sutiktai kvailelei?

Gregoris nusišypsojo.

– Atsakymas labai paprastas, – tarė jis. – Juk sakiau jums, kad esu rimtas anarchistas, bet jūs manimi nepatikėjote. Jos irgi netiki. Ir nepatikės, nebent jas atsivesčiau į šį pragarišką kambarį.

Saimas mąsliai užsitraukė cigarą, susidomėjęs žvelgdamas į Gregorį. Šis kalbėjo toliau.

– Gal jums įdomu, kaip tai atsitiko, – tarė jis. – Įstojęs į Naujuosius anarchistus, išmėginau daug įvairiausių padorių maskuočių. Buvau apsirengęs vyskupu. Prisiskaičiau apie vyskupus mūsų, anarchistų, leidžiamuose pamfletuose, tokiuose kaip „Prietaringasis vampyras" ir „Maitėdos šventeivos". Sužinojau, kad vyskupai – tai keisti, baisūs seniai, saugantys nuo žmonijos žiaurią paslaptį. Pasirodo, mane apgavo. Kai pirmą kartą pasirodžiau svetainėje su vyskupo blauzdinėmis ir balsu, primenančiu griaustinio grumėjimą, surikau: „Šalin! Šalin apgaulingą žmogiškąjį protą!", visi iškart suprato, kad aš ne vyskupas. Mane tuoj pat išvijo. Tada apsitaisiau milijonieriumi; bet gyniau kapitalą tokiais protingais argumentais, kad ir kvailiui buvo aišku, koks esu neturtingas. Paskui pamėginau vaidinti majorą. Na, pats esu humaniškas žmogus, bet tikėjausi, jog man pakaks proto suvokti pažiūras tų, kurie, kaip Nietzsche, žavisi smurtu – išdidžia, beprotiška Gamtos kova ir taip toliau, na, jūs pats viską žinote. Visa galva pasinėriau į majoro gyvenimą. Išsitraukiau špagą ir be paliovos ja mojavau. Išsiblaškęs reikalavau kraujo, kaip kiti žmonės šaukia atnešti vyno. Dažnai kartojau: „Tegu silpnieji išmiršta: toks dėsnis". Ir ką gi –

pasirodo, majorai taip nesielgia. Mane vėl išaiškino. Galiausiai, apimtas nevilties, nuėjau pas Centrinės anarchistų tarybos prezidentą, didingiausią žmogų Europoje.

– Kuo jis vardu? – paklausė Saimas.

– Jo vardas jums nieko nesakys, – atsakė Gregoris. – Tai ir yra jo didybė. Cezaris ir Napoleonas panaudojo visą savo talentą stengdamiesi, kad apie juos sužinotų – taip ir įvyko. O jis visomis jėgomis, visu protu stengiasi, kad apie jį niekas nieko nežinotų, todėl apie jį niekas nežino. Bet pakanka penkias minutes praleisti su juo viename kambaryje, kaip iškart pajusite, kad ir Cezaris, ir Napoleonas prieš jį yra visiški berniūkščiai.

Gregoris minutei nutilo, truputį pablyško, paskui vėl prakalbo:

– Bet patarimai, kuriuos jis duoda, visad netikėti tarsi epigramos ir patikimi kaip Anglijos bankas. Aš jo paklausiau: „Kokia maskuotė mane geriausiai paslėps nuo pasaulio? Kas gali būti padoresnio už vyskupus ir majorus?“ Jis atsuko į mane savo didžiulį, neįžvelgiamą veidą. „Tai jūs norite patikimos maskuotės? Norite kostiumo, užtikrinančio saugumą; kostiumo, kuriame niekas niekada nesugalvos ieškoti bombos?“ Aš linktelėjau. Staiga jis prabilo savo garsiu liūto balsu: „Na ką gi, tai apsirenkite *anarchistu*, kvaily!“ Taip suriaumojo, kad net kambarys sudrebėjo. „Tada niekas net neįtars, kad galite padaryti ką nors pavojingo.“ Ir daugiau nieko netaręs, atsuko man plačią nugarą. Paklausiau jo patarimo ir nė karto nepasigailėjau. Dieną naktį pamokslauju ponioms apie kraują ir žudynes, o jos – dėl Dievo! – ramiausiai man patikėtų pavežioti vežimėliuose savo vaikus.

Saimas sėdėjo ir gana pagarbiai žiūrėjo į jį didelėmis mėlynomis akimis.

– Jūs ir mane įtikinote, – pasakė jis. – Tikrai gudriai sugalvota.

Paskui šiek tiek patylėjęs pridūrė:

– Kaip jūs vadinate didingąjį savo prezidentą?

– Šiaip jau jį vadiname Sekmadieniu, – paprastai atsakė Gregoris. – Matote, Centrinėje anarchistų taryboje yra septyni nariai, ir jie visi vadinami savaitės dienų vardais. Prezidentas vadinamas Sekmadieniu; kai kurie gerbėjai net sako – Kruvinasis Sekmadienis. Keista, kad jūs apie tai užsiminėte, mat kaip tik šį vakarą, kai jūs pas mus įsmukote (jei galiu taip pasakyti), Londono atšaka, kuri renkasi šiame kambaryje, turi išrinkti atstovą į tuščią vietą taryboje. Džentelmenas, ilgą laiką dorai ir sėkmingai atlikęs sunkų Ketvirtadienio vaidmenį, staiga mirė. Todėl mes šį vakarą sukvietėme susirinkimą, kuriame turėsime išsirinkti jo įpėdinį.

Jis pakilo ir ėmė žingsniuoti po kambarį, šiek tiek sutrikęs šypsodamasis.

– Kažin kodėl jūs man tapote tarsi tikra motina, Saimai, – nerūpestingai kalbėjo jis, – atrodo, kad galiu jums viską sakyti, nes esate pažadėjęs niekam nieko neatskleisti. Tiesą pasakius, patikėsiu jums kai ką tokio, ko niekaip neišdrįsčiau net pasakyti anarchistams, po kokių dešimt minučių susirinksiantiems šiame kambaryje. Žinoma, surengsime formalius rinkimus; bet galiu jums pasakyti, kad beveik neabejoju jų rezultatais. – Jis kukliai nuleido akis. – Jau daugmaž nuspręsta, kad Ketvirtadienis būsiu aš.

– Mielas bičiuli! – nuoširdžiai atsiliepė Saimas. – Sveikinu jus. Nuostabi pažanga!

Gregoris kuklindamasis nusišypsojo ir nužingsniavo per kambarį, skubiai kalbėdamas:

– Tiesą sakant, ant šio stalo man jau viskas parengta, – pasakė jis, – ceremonija turėtų būti visai trumpa.

Saimas irgi priėjo prie stalo ir pamatė, kad ant jo guli lazda, kurioje, geriau apžiūrėjęs, rado įtaisytą špagą, didelis koltas, sumuštinių dėžutė ir talpi gertuvė brendžio. Ant kėdės, stovinčios prie stalo, buvo užmestas sunkaus audeklo apsiaustas.

– Tik sulauksiu, kol baigsis rinkimai, – gyvai šnekėjo Gregoris, – tada čiupsiu apsiaustą bei lazdą, kitus daiktus susikišiu į kišenes ir pro duris išeisiu į aną ertmę, kuri atsiveria tiesiai į upės pakrantę – ten manęs jau laukia kateris, o paskui... paskui... O, nežabotas džiaugsmas būti Ketvirtadieniu! – Jis sugniaužė rankas.

Saimas, jau spėjęs, kaip buvo įpratęs, įžūliai ir vangiai įsitaisyti kėdėje, staiga sudvejojęs pakilo.

– Kažin kodėl, – neaiškiai paklausė jis, – man vis atrodo, kad jūs gana padorus vyrukas? Kodėl jūs man taip patinkate, Gregori? – Jis patylėjo, o paskui, pats nustebęs, gyvai pridūrė: – Argi todėl, kad jūs tikras asilas?

Vėl stojo mąsli tyla, paskui Saimas garsiai sušuko:

– Na, velniop! Dar niekada man nėra tekę atsidurti tokioje kvailoje padėtyje, todėl kvailai ir elgsiuosi. Gregori, prieš ateidamas čia aš jums daviau žodį. Ištesėsiu jį, net jei mane plėšytų raudonai įkaitintomis replėmis. Ar ir jūs, mano ramybės vardan, nesutiktumėte man kai ko pažadėti?

– Pažadėti? – nustebęs paklausė Gregoris.

– Taip, – labai rimtai patvirtino Saimas, – noriu jūsų pažado. Dievo akivaizdoje prisiekiau, kad jūsų paslapties neišduosiu policijai. Ar jūs galite prisiekti žmonijai ar kokiam nors kitam jūsų garbinamam šlykščiam stabui, kad neišduosite mano paslapties anarchistams?

– Jūsų paslapties? – paklausė Gregoris, išplėtęs akis. – Jūs turite paslaptį?

– Taip, – atsakė Saimas. – Aš turiu paslaptį. – Tada, šiek tiek palūkėjęs: – Tai ar prisieksite?

Gregoris rūškanas spoksojo į jį, bet staiga tarė:

– Tikriausiai jūs mane apžavėjote, ne kitaip, bet jaučiu nenumaldomą smalsumą. Taip, aš pažadu neišduoti anarchistams to, ką man pasakysite. Tik skubėkite, po poros minučių jie bus čia.

Saimas atsistojo ir susikišo ilgas baltas rankas į ilgų pilkų kelnių kišenes. Beveik tą pačią akimirką pasigirdo penki bilstelėjimai į lauko duris, skelbiantys atvykus pirmuosius sąmokslininkus.

– Na, – lėtai prabilo Saimas, – aš nežinau, kaip dar trumpiau viską išdėstyti, todėl pasakysiu, kad sumanymas apsirengti dykinėjančiu poetu šovė į galvą ne tik jums bei jūsų prezidentui. Mes Skotlend Jarde jau senokai naudojame šią maskuotę.

Gregoris triskart pamėgino pašokti iš vietos, ir triskart krito atgal.

– Ką jūs pasakėte? – paklausė jis nesavu balsu.

– Taip, – paprastai atsakė Saimas. – Aš policijos seklys. Atrodo, jau girdžiu ateinant jūsų draugus.

Nuo durų pasigirdo pašnibždomis ištartas Džozefo Čemberleno vardas. Slaptažodis pakartotas du, tris, trisdešimt kartų, ir koridoriumi pasigirdo artėjantys Čemberlenų virtinės (kokia iškilminga mintis!) žingsniai.

III SKYRIUS

Žmogus, kuris tapo Ketvirtadieniu

Dar nespėjus tarpduryje pasirodyti nė vienam naujam veidui, Gregoris atsipeikėjo ir ėmėsi veikti. Jis vienu šuoliu liuoktelėjo prie stalo, tarsi laukinis žvėris dusliai kriokdamas sugriebė koltą ir nusitaikė į Saimą. Saimas nė nekrustelėjo, tik mandagiai iškėlė blyškią ranką.

– Nebūkite toks kvailas, – pratarė jis moteriškai oriai, tarsi vikaras. – Argi nematote, kad nieko iš to nebus? Argi nesuprantate, kad mudu sėdime vienoje valtyje? Taip, vienoje, ir ją gerokai supa.

Gregoris nepajėgė ištarti nė žodžio, tačiau iššauti irgi negalėjo, tik spoksojo į Saimą tarsi gyvas klausimas.

– Argi nematote, kad mes vienas kitą prirėmėme prie sienos? – suriko Saimas. – Aš negaliu pranešti policijai, kad jūs anarchistas. Jūs negalite pranešti anarchistams, kad aš policininkas. Galiu tiktai jus stebėti, žinodamas, kas esate; o jūs galite stebėti mane, žinodamas, kas esu aš. Trumpiau tariant, mes vienu du stojome į protų dvikovą – mano galva prieš jūsiškę. Aš policininkas, bet policija man nepadės. Jūs, mano vargšas bičiuli, – anarchistas, kurio neapgins anarchijai būtinai reikalingi įstatymai ir tvarka. Bet jūs turite vieną pranašumą. Nesate apsuptas smalsių policininkų – o mane supa smalsūs anarchistai. Aš negaliu išduoti jūsų, užtat galiu išsiduoti pats. Nagi, nagi: luktelkite ir pamatysite, kaip išsiduosiu. Man tai labai gražiai pavyks.

Gregoris lėtai nuleido pistoletą, tebespoksodamas į Saimą tarsi į pabaisą, išnirusią iš jūros gelmių.

– Aš netikiu amžinuoju gyvenimu, – pagaliau tarė jis, – bet jei jūs dabar sulaužysite žodį, Dievas sukurs pragarą jums vienam, kad galėtumėte ten kaukti ištisą amžinybę.

– Aš nesulaužysiu žodžio, – atkakliai atsakė Saimas, – jūs irgi ne. Štai ir jūsų draugai.

Anarchistų minia įžengė į kambarį sunkiais, nerangiais, šiek tiek pavargusiais žingsniais; nuo daugumos atsiskyrė mažas akiniuotas žmogutis juoda barzdele – iš tų, kurie labai primena Timą Hylį, – ir skubriai išbėgo į priekį, nešinas kažin kokiais popieriais.

– Drauge Gregori, – paklausė jis, – tikiuosi, šis žmogus irgi delegatas?

Užkluptas iš netyčių Gregoris nuleido akis ir sumurmėjo Saimo pavardę; pats Saimas gana drąsiai atsakė:

– Džiaugiuosi, kad jūsų vartai pakankamai gerai saugomi ir vidun nepateks joks pašalietis.

Vis dėlto juodabarzdžio žmogučio kaktoje neišnyko įtarumo raukšlės.

– Kuriai šakai jūs atstovaujate? – griežtai paklausė jis.

– Nepavadinčiau to šaka, – linksmai atsakė Saimas. – Mano manymu, tai mažų mažiausiai šaknis.

– Ką jūs norite pasakyti?

– Matote, – ramiai tęsė Saimas, – aš iš tų, kurie švenčia sekmą dieną. Mane čia atsiuntė patikrinti, ar jūs kaip reikiant gerbiate Sekmadienį.

Žmogučiui iškrito iš rankų vienas popierius, o visų grupės narių veidais perbėgo siaubo šešėlis. Atrodė, jog baisusis prezidentas, vardu Sekmadienis, iš tiesų kartais atsiųsdavo į susirinkimus tokių netikėtų ambasadorių.

– Na, drauge, – po neilgos pauzės tarė žmogus su popieriais, – tada tikriausiai jums reikia surasti vietą?

– Jei klausiate draugiško mano patarimo, – įtaigiai ir geraširdiškai atsakė Saimas, – tai manau, kad taip bus geriausia.

Išgirdęs, kad pavojingas dialogas netikėtai baigėsi varžovo pergale, Gregoris pašoko iš vietos ir kankinamas sunkių minčių ėmė vaikščioti po kambarį. Jį kamavo neišsprendžiama diplomatijos problema. Buvo aišku, kad įkvėptas įžūlumas padės Saimui išsisukti iš visų kylančių keblumų, todėl čia nebuvo ko tikėtis. Pačiam Gregoriui garbė neleido išduoti Saimą, bet buvo ir kita priežastis – jei išdavystė vis dėlto Saimo nesunaikintų, šis ištrūkęs galėtų nebesilaikyti pažado laikyti paslaptį ir nudrožtų tiesiai į artimiausią policijos nuovadą. Galų gale tai juk tik vieno vakaro diskusija, ir apie ją žinos tik vienas seklys. Gregoris nutarė šįvakar kuo mažiau kalbėti apie visus planus, paskui paleisti Saimą ir tikėtis, kad viskas baigsis gerai.

Jis priėjo prie grupelės anarchistų, kurie sėdosi ant suolų.

– Manau, metas pradėti, – tarė Gregoris, – prie upės jau laukia kateris. Siūlau draugui Batonsui užimti pirmininko vietą.

Šiam pasiūlymui pritarta balsavimu, ir žmogutis su popieriais įslydo į jam skirtą kėdę.

– Draugai, – staiga labai skardžiai prabilo jis, tarsi būtų iššovęs pistoletas, – šio vakaro susirinkimas labai svarbus, bet jis nebūtinai turi būti ilgas. Mūsų šakai nuo seno patikėta garbė išrinkti Ketvirtadienį į Centrinę Europos tarybą. Jau esame išrinkę daug šlovingų Ketvirtadienių. Sielojamės, netekę tikro didvyrio, kuris iki praėjusios savaitės užėmė šią vietą. Jūs žinote, kiek daug jis nusipelnė svarbiausiam

mūsų tikslui. Tai jis organizavo didįjį sprogimą Braitone, kuriame, jei aplinkybės būtų palankiau susiklosčiusios, galėjo žūti visi tuo metu prieplaukoje buvę žmonės. Taip pat žinote, jog jo mirtis buvo tokia pat asketiška, kaip ir gyvenimas – šį žmogų pražudė beribis tikėjimas higieninėmis savybėmis kreidos ir vandens mišinio, jam atstojusio pieną, kurį jis laikė barbarišku gėrimu, išgautu žiauriai kankinant karves. Bet kokios žiaurumo apraiškos nuo seno kėlė jam pasibjaurėjimą. Tačiau mes čia susirinkome ne šlovinti velionio nuopelnų; mūsų laukia sunkesnė užduotis. Sunku deramai įvertinti mirusiojo savybes, tačiau dar sunkiau surasti vertą užimti jo vietą. Šį vakarą jūs, draugai, iš čia esančiųjų išrinksite asmenį, kuris taps Ketvirtadieniu. Jei kuris nors iš draugų pasiūlys kandidatūrą, aš siūlysiu už ją balsuoti. Jei kandidatūros niekas nepasiūlys, man teliks pripažinti, kad brangus mūsų širdims sprogdintojas, dar taip neseniai mus palikęs, išsinešė į nepažinumo bedugnę dorybės ir nekaltumo paslaptį.

Nuošė beveik negirdimi plojimai, kaip kartais pasitaiko bažnyčioje. Paskui nerangiai atsistojo stambus senis ilga, garbinga žila barzda, ko gero, vienintelis čia esantis darbininkas, ir tarė:

– Siūlau Ketvirtadieniu išrinkti draugą Gregorį, – ir vėl nerangiai atsisėdo.

– Ar kas nors palaiko šį pasiūlymą? – paklausė pirmininkaujantysis.

Pasiūlymą palaikė nedidukas žmogelis aksomo švarku ir smaila barzdele.

– Prieš pradėdamas balsavimą, – pasakė pirmininkaujantysis, – noriu suteikti žodį draugui Gregoriui.

Gregoris pakilo, sutiktas garsių plojimų. Jo veidas buvo mirtinai išblyškęs, ir dėl to rudi plaukai atrodė raudoni kaip kraujas. Tačiau jis šypsojosi ir dėjosi esąs visiškai ramus. Gregoris buvo apsisprendęs, kaip elgsis: aiškiai, tarsi tiesų vieškelį, matė prieš akis tinkamiausią išeitį. Geriausia bus pasakyti painią, miglotą kalbą, kad anarchistų brolijos veikla sekliui pasirodytų tik nekaltas žaidimėlis. Gregoris pasikliovė savo literatūriniais sugebėjimais, žinojo, kad moka išryškinti subtilius prasmės atspalvius ir tiksliai parinkti žodžius. Jis manė, kad pasistengęs net visų čia susirinkusių žmonių akivaizdoje sugebės subtiliai, beveik nejuntamai iškreipti visos institucijos vaizdinį. Saimas kitados manė, jog anarchistai, kad ir kokie atrodytų narsūs, tik kvailioja. Gal jam pavyktų šią pavojaus valandą ir vėl Saimą tuo įtikinti?

– Draugai, – tyliai, tačiau įtaigiai prakalbo Gregoris, – man visai nebūtina jums dėstyti savo pažiūrų, nes tai ir jūsų pažiūros. Mūsų įsitikinimus ne kartą mėginta apšmeižti, iškraipyti, supainioti ir net nuslopinti, tačiau niekam nepavyko jų pakeisti. Tie, kurie kalba apie anarchiją ir jos keliamą grėsmę, sužino apie ją iš ko tik nori, tik ne iš mūsų – svarbiausio jos šaltinio. Apie anarchiją jie skaito pigiuose romaniūkščiuose, ieško žinių profsąjungų laikraščiuose, studijuoja niekingas brošiūras ir sporto leidinius. Jie ieško informacijos apie anarchistus, bet niekad nesikreipia į mus. Neturime jokių galimybių paneigti siaubingus šmeižtus, kuriais esame juodinami visoje Europoje. Žmonėms kalama, kad mes baisesni už marą, tačiau niekas nėra girdėjęs mūsų atsako. Žinau, kad ir šiandien jis liks neišgirstas, nors mano įkarščio pakaktų nukelti stogą. Juk persekiojamiesiems leidžiama rinktis tiktai giliai po žeme, kaip pirmieji krikščionys rinkdavosi katakombose. Tačiau jei šįvakar dėl

kokio nors neįtikėtino atsitiktinumo tarp mūsų atsidurtų žmogus, visą gyvenimą laikęsis apie mus tokios klaidingos nuomonės, aš norėčiau jo paklausti: kai krikščionys slaptai rinkdavosi katakombose, ką apie juos kalbėjo žmonės viršuje, miesto gatvėse? Kokias paskalas apie jų žiaurumus skleidė išsilavinę romiečiai? Įsivaizduokime (pasakyčiau aš jam), įsivaizduokime, kad mes kartojame aną paslaptingą istorijos paradoksą. Įsivaizduokime, kad mus laiko tokiomis pat pabaisomis kaip krikščionis, nes iš tikrųjų esame tokie pat romūs kaip jie. Įsivaizduokime, kad ir mus laiko įnirtusiais kaip juos, nes iš tikrųjų esame tokie pat nuolankūs...

Plojimai, kuriais buvo sutikti pirmieji šios kalbos sakiniai, palengva silpo, o Gregoriui ištarus pastarąjį žodį ir visai nutilo. Staiga stojusioje tyloje žmogus aksomo švarku plonai, bet garsiai sucypė:

– Aš nesu nuolankus!

– Draugas Viterspūnas mums sako, – tęsė Gregoris, – kad jis nėra nuolankus. Kaip menkai jis save pažįsta! Taip, jo žodžiai ekstravagantiški, išvaizda nirši, gal vidutiniam žmogui net nepatraukli. Tačiau tik tokios gilios ir subtilios draugystės, kaip manoji, akimis galima įžvelgti šio žmogaus asmens pamatą – nepajudinamą romumą, stūksantį taip giliai, kad jis pats jo nemato. Kartoju, mes tie patys ankstyvieji krikščionys, tik atėjome per vėlai. Esame paprasti kaip jie – pažvelkite į draugą Viterspūną. Esame kuklūs kaip jie – pažvelkite į mane. Esame gailestingi...

– Ne, ne! – suriko draugas Viterspūnas aksomo švarku.

– Sakau, esame gailestingi, – įnirtingai pakartojo Gregoris, – kaip ankstyvieji krikščionys. Tačiau juos vis tiek apkaltino, kad yra žmogėdros. Mes žmogienos nevalgome...

– Gėda! – suriko Viterspūnas. – Kodėl?

– Draugas Viterspūnas, – karštligiškai džiugiai atsakė Gregoris, – nekantrauja sužinoti, kodėl niekas jo nesuvalgo (*juokas*). Šiaip ar taip, mūsų bendruomenėje, kuri nuoširdžiai jį myli ir iš esmės pagrįsta meile...

– Ne, ne! – pakartojo Viterspūnas. – Šalin meilę!

– ...iš esmės pagrįsta meile, – pakartojo Gregoris, griežądamas dantimis, – nesunku apibrėžti tikslus, kurių visi siekiame, kurių sieksiu aš, jei mane išrinks jums atstovauti. Išdidžiai paniekinę šmeižikus, besistengiančius mus paversti žudikais ir žmonijos priešais, mes pasitelksime moralinę narsą ir ramų, nenutylantį protą, mes sieksime amžinųjų brolybės ir paprastumo idealų.

Gregoris grįžo į savo vietą ir ranka nusišluostė kaktą. Staiga stojo nejauki tyla. Pirmininkaujantysis tarsi automatas atsistojo ir be jokios išraiškos paklausė:

– Ar yra prieštaraujančių draugo Gregorio kandidatūrai?

Susirinkusieji neaiškiai juto nusivylimą, o draugas Viterspūnas neramiai erzėjo kėdėje, kažką murmėdamas į vešlią barzdą. Rutina pasirodė labai stipri, ir kandidatūra tik per plauką nesulaukė pritarimo. Tačiau pirmininkaujančiajam žiojantis paskelbti sprendimą, Saimas staiga pašoko iš vietos ir ramiai, negarsiai tarė:

– Taip, pone pirmininke, aš prieštarauju.

Paveikiausias oratoriaus triukas – netikėtas balso tembro pakeitimas. Pasirodė, kad Gabrielis Saimas išmano oratoriaus meną. Pirmus oficialius žodžius ištaręs kasdienišku tonu, trumpai ir aiškiai, toliau prabilo frazėmis, nuaidėjusiomis kambario skliautais tarsi jame saugomų šautuvų šūviai.

– Draugai! – sušuko jis taip, kad visi kaip vienas krūptelėjo. – Ar to mes čia susirinkome? Ar todėl slapstomės

po žeme nelyginant žiurkės, kad išgirstume tokias kalbas? Panašių plepalų į valias prisiklausytume valgydami bandeles sekmadieninės mokyklos šventėje. Ar tam sienas apstatėme ginklais, o duris užrėmėme mirtimi, kad čia atėję išgirstume draugo Gregorio šnekas: „Gražus tas, kas gražiai elgiasi“, „Būti sąžiningam apsimoka“ ir „Dorybė pati savaime yra atpildas“? Kiekvieną draugo Gregorio kalbos žodį su malonumu būtų išklausęs klebonijos vikaras (*teisingai, teisingai!*). Bet aš ne vikaras (*garsūs pritarimo šūksniai*), ir man jos klausytis nebuvo malonu (*nauji pritarimo šūksniai*). Žmogus, tinkamas būti vikaru, nepajėgs tapti ryžtingu, galingu ir veikliu Ketvirtadieniu (*teisingai, teisingai!*)! – Draugas Gregoris nuolankiai mūsų atsiprašė ir priminė, kad nesame visuomenės priešai. O aš sakau – mes esame visuomenės priešai, ir tepasisaugo visuomenė! Esame tikri jos priešai, kadangi pati visuomenė – žmonijos priešė, seniausia ir negailestingiausia jos engėja (*teisingai, teisingai!*). Draugas Gregoris mums sakė (irgi atsiprašydamas), kad mes ne žudikai. Aš su juo sutinku. Mes ne žudikai – mes budeliai (*pritarimo šūksniai*).

Nuo tos akimirkos, kai Saimas pakilo kalbėti, Gregoris spoksojo į jį neatplėšdamas akių, apstulbusia tarsi idioto veido išraiška. Saimui trumpam nutilus, jis pravėrė pamėlusias lūpas ir automatiškai, tarsi negyvas, itin aiškiu balsu ištarė:

– Prakeiktas veidmainys!

Saimas blyškiai mėlynomis akimis atrėmė baugų poeto žvilgsnį ir oriai atsakė:

– Draugas Gregoris mane kaltina veidmainyste. Jis ne blogiau už mane žino, kad laikausi visų įsipareigojimų ir atlieku savo pareigą. Neketinu vynioti žodžių į vatą.

Nesirengiu apsimetinėti. Sakau, kad draugas Gregoris, nors ir labai malonus žmogus, netinka būti Ketvirtadieniu. Jis netinka šiam postui būtent dėl to, kad yra toks malonus žmogus. Mes nenorime, kad į Aukščiausiąją anarchijos tarybą prasiskverbtų seilėtas gailestingumas (*teisingai, teisingai!*). Dabar ne laikas mandagumo ceremonijoms, ne laikas mėgautis kuklumu. Aš siūlau savo kandidatūrą, stodamas prieš draugą Gregorį, kaip stočiau prieš visas Europos vyriausybes, nes anarchistas, pasišventęs anarchijai, nepaiso nei kuklumo, nei puikybės (*pritarimo šūksniai*). Aš – ne žmogus. Aš – tikslas (*garsesni pritarimo šūksniai*). Keliu savo kandidatūrą prieš draugo Gregorio kandidatūrą ramiai ir objektyviai, kaip pasirinkčiau vieną pistoletą iš eilės, išrikiuotos palei sieną; todėl sakau, kad Aukščiausiojoje taryboje nereikia Gregorio ir jo skystablauzdiškų idėjų – siūlau išrinkti mane...

Paskutiniai jo žodžiai nuskendo kurtinančių plojimų audroje. Anarchistų veiduose buvo matyti vis įnirtingesnis pritarimas Saimo kalbai, aršesnei sulig kiekvienu sakiniu. Juose nušvito viltingos šypsenos, kai kam prasiveržė džiaugsmo šūksniai. Kai Saimas pasiūlė save į Ketvirtadienio vietą, driokstelėjęs garsus, kupinas jaudulio pritarimas netrukus išsiliejo per kraštus; tą pačią akimirką Gregoris pašoko nuo kėdės ir apsiputojęs mėgino perrėkti triukšmadarius.

– Liaukitės, nelemti pamišėliai! – suriko jis visu balsu, draskydamas gerklę. – Liaukitės, jūs...

Tačiau garsiau už Gregorio riksmą, garsiau už susirinkusiųjų riaumojimą nuskambėjo Saimo balsas, aidintis negailestingo perkūno griausmu:

– Aš einu į tarybą ne tam, kad kovočiau su šmeižikais, kurie mus vadina žmogžudžiais; aš einu tam, kad nusipel-

nyčiau šį vardą (*ilgi, garsūs pritarimo šūksniai*). Kunigui, sakančiam, kad šie žmonės yra religijos priešai; teisėjui, sakančiam, kad šie žmonės įstatymo priešai; nutukusiam parlamento nariui, sakančiam, kad šie žmonės visuomenės tvarkos ir padorumo priešai – jiems visiems aš atsakau: „Jūs netikri karaliai, bet tikri pranašai. Aš atėjau, kad nuverščiau jus ir išpildyčiau jūsų pranašystes."

Garsus pritarimo gausmas palengva rimo; jam pritilus iš vietos pašoko Viterspūnas pasišiaušusiais plaukais bei barzda ir tarė:

– Noriu pateikti ankstesnio pasiūlymo pataisą: siūlau draugo Saimo kandidatūrą.

– Tuoj pat liaukitės, sakau jums, – rėkė Gregoris, karštligiškai mosuodamas rankomis. – Liaukitės, baikite, tai...

Jo kalbą perrėžė šaltas pirmininkaujančiojo klausimas:

– Kas pritaria pataisai?

Buvo matyti, kaip paskutinėje eilėje iš vietos lėtai keliasi aukštas, pavargusios išvaizdos vyriškis melancholiškomis akimis ir amerikietiška barzdele po smakru. Gregoris teberėkė; bet staiga jis prabilo visai kitokiu balsu, sukrečiančiu labiau už riksmą:

– Aš tuoj viską užbaigsiu! – jo žodžiai krito sunkiai tarsi akmuo. – Šio žmogaus negalima išrinkti. Jis...

– Nagi, – nejudėdamas, ramiai paklausė Saimas, – ką jis?

Gregoris du kartus žiojosi, tačiau neištarė nė žodžio; išblyškęs it negyvėlio jo veidas vėl ryškiai paraudo.

– Jis visiškai neturi mūsų veiklos patirties, – atsakė jis ir staiga atsisėdo.

Dar jam nespėjus baigti aukštas liesas žmogus amerikietiška barzdele vėl atsistojo ir aukštu, monotonišku amerikiečio balsu pakartojo:

– Aš palaikau draugo Saimo kandidatūrą.

– Pirmiausia, kaip paprastai, bus balsuojama dėl pataisos, – skubiai, mechaniškai išbėrė pirmininkaujantis Batonsas. – Klausimas toks, ar draugas Saimas...

Įsiaudrinęs, sunkiai alsuojantis Gregoris vėl pašoko iš vietos.

– Draugai! – sušuko jis. – Aš ne beprotis.

– Štai kaip? – pasišaipė ponas Viterspūnas.

– Aš ne beprotis, – Gregoris, ir jo baisingas nuoširdumas neilgam sukrėtė susirinkusiuosius, – bet duosiu jums patarimą, kurį, jei norite, galite palaikyti beprotišku. Ne, tai net ne patarimas, nes aš negaliu jo paaiškinti. Veikiau tai įsakymas. Galite jį laikyti bepročio įsakymu, bet pakluskite jam. Smokite, tačiau pirma išklausykite! Nužudykite mane, bet paklausykite, ką sakau! Neišrinkite šio žmogaus!

Tiesa, net sukaustyta grandinėmis, yra tokia baisi, kad silpna, pamišėliška Saimo pergalė staiga susvyravo it nendrė. Tačiau iš tuščių mėlynų Saimo akių to niekaip nebūtum įspėjęs. Jis visiškai ramiai prakalbo:

– Draugas Gregoris įsako...

Burtai staiga išsisklaidė. Vienas anarchistas sviedė Gregoriui:

– Kas jūs toks? Jūs ne Sekmadienis!

Kitas anarchistas grėsmingesniu balsu pridūrė:

– Ir net ne Ketvirtadienis.

– Draugai, – sušuko Gregoris it kankinys, kuris apimtas ekstazės liaujasi jutęs kančias, – man nesvarbu, ar jūs mane pasmerksite kaip tironą, ar kaip vergą. Jei nepaklūstate mano įsakymui, priimkite mano nusižeminimą. Klaupiuosi prieš jus. Puolu po jūsų kojomis. Maldauju! Neišrinkite šio žmogaus.

– Drauge Gregori, – po skausmingos pauzės ištarė pirmininkaujantysis, – vis dėlto tai ne itin padoru.

Pirmą kartą per visą vakarą kelias sekundes tvyrojo tikra tyla. Tada Gregoris krito į savo kėdę, išblyškęs ir sutriuškintas, o pirmininkaujantysis, tarsi staiga užvestas laikrodis, pakartojo:

– Svarstomas klausimas, ar draugą Saimą išrinkti į Ketvirtadienio vietą Generalinėje taryboje.

Balsai sugaudė tarsi jūra, rankos pakilo kaip miškas, ir po trijų minučių ponas Gabrielis Saimas, priklausantis slaptajai policijai, buvo išrinktas į Ketvirtadienio vietą Europos anarchistų generalinėje taryboje.

Atrodė, jog kambaryje susirinkę anarchistai staiga suvokė, kad prie upės laukia kateris, o ant stalo guli lazda su durklu ir revolveris. Kai tik baigėsi balsavimas, kai buvo paskelbti galutiniai rezultatai, kai tik Saimas gavo dokumentą, patvirtinantį jo išrinkimą, visi pakilo eiti ir karštai šnekučiuodamiesi susimetė į nedideles grupeles. Saimas atsidūrė akis į akį su Gregoriu, tebespoksančiu į jį nustėrusiu, neapykantos kupinu žvilgsniu. Jiedu ilgai tylėjo.

– Jūs tikras velnias! – galiausiai tarė Gregoris.

– O jūs džentelmenas, – rimtai atsakė Saimas.

– Jūs įviliojote mane į spąstus, – prabilo Gregoris, virpėdamas nuo galvos iki kojų, – įtraukėte kaip masalą...

– Nešnekėkite niekų, – trumpai pertraukė jį Saimas. – Kalbėkime atvirai: į kokį šėtonišką parlamentą jūs mane įviliojote? Juk jūs pirmas mane privertėte prisiekti. Gal mes abu įsitikinę, kad elgiamės teisingai. Bet mūsų mąstymas toks skirtingas, kad nieku gyvu negalėsime pasiekti kompromiso. Mums bendri tiktai du dalykai – tai garbė ir mirtis. – Jis užsimetė ant pečių didžiulį apsiaustą ir pasiėmė nuo stalo gertuvę.

– Kateris jau laukia, – paskubino Batonsas. – Malonėkite štai čia.

Gestu, aiškiai rodančiu, kad jis dirba pardavėju, Batonsas nurodė Saimui nusileisti į trumpą, geležimi kaustytą koridoriuką; tebeliepsnojantis pykčiu Gregoris lipte lipo jiems ant kulnų. Koridoriuko gale buvo durys, kurias Batonsas staiga atidarė, atverdamas mėlyną ir sidabrinį mėnulio nušviestos upės vaizdą, primenantį teatro dekoraciją. Netoli išėjimo sūpavosi tamsus mažas kateriukas, tarsi slibino jauniklis mirksintis raudona akimi.

Jau beveik įlipęs į katerį, Gabrielis Saimas atsigręžė į sustingusį Gregorį.

– Jūs tesėjote žodį, – švelniai ištarė jis, o jo veidas skendo šešėliuose. – Esate garbingas žmogus, aš jums dėkoju. Ištesėjote pažadą iki mažiausios smulkmenos. Viso šio reikalo pradžioje jūs man kai ką pažadėjote, ir jam baigiantis turiu pripažinti, kad neapgavote.

– Ką jūs norite pasakyti? – sukliko paklaikęs Gregoris. – Ką gi aš jums žadėjau?

– Labai įdomų vakarą, – atsakė Saimas ir kateriui pajudėjus kariškai saliutavo lazda su viduje paslėpta špaga.

IV SKYRIUS

Detektyvo pasakojimas

Gabrielis Saimas buvo ne paprastas seklys, apsimetinėjantis poetu; jis iš tiesų buvo poetas, tapęs sekliu. Jo neapykanta anarchijai nebuvo veidmainystė. Jis priklausė žmonėms, kuriuos stulbinančios daugelio revoliucionierių paikystės dar jaunystėje priverčia perdėtai pamilti tvarką. Konservatoriumi jį pavertė ne jauki tradicija. Jo padorumas buvo spontaniškas ir netikėtas – maištas prieš maištą. Saimas užaugo keistuolių šeimoje, kurioje visi suaugusieji vaikėsi pačių naujausių pažiūrų. Vienas jo dėdė niekad nenešiojo skrybėlės, kitas nesėkmingai pabandė panešioti vien tiktai skrybėlę. Jo tėvas išpažino meną ir saviraišką; motina garbino paprastumą ir higieną. Todėl jų vaikas iki pat jaunystės nebuvo ragavęs kitų gėrimų, išskyrus du kraštutinumus – absentą ir kakavą; abu jam kėlė sveiką pasibjaurėjimą. Juo garsiau motina šlovino puritonus pranokstantį susilaikymą, juo aktyviau tėvas propagavo perdėtą pagonišką laisvumą; kai pirmoji ėmė jėga diegti vegetarizmą, antrasis jau beveik gynė žmogėdrystę.

Gabrielis, nuo kūdikystės apsuptas įvairiausių protesto formų, irgi norėjo kaip nors protestuoti, tad ėmėsi vienintelio jam likusio būdo – sveiko proto. Jo gyslose pakako fanatikų kraujo, todėl net už sveiką protą kovojo įnirtingai ir ne taip jau ramiai. Saimo neapykantą modernybės beteisiškumui apvainikavo vienas atsitiktinumas. Kartą jis ėjo

gatve, kurioje kaip tik tuo metu sprogo bomba. Akimirką sprogimas jaunuolį apakino ir apkurtino; paskui jis pamatė besisklaidančius dūmus, išdužusius langus ir kruvinus žmonių veidus. Po to ilgą laiką gyveno kaip anksčiau – vaikščiojo sau ramus, mandagus, net švelnus; bet jo dvasioje atsirado ligos židinys. Jis, kitaip negu daugelis mūsų, anarchistų nelaikė saujele liguistų žmonių – neišprususių, bet kartu ir intelektualių. Jam jie prilygo milžiniškam, negailestingam pavojui, panašiam į Kinijos antpuolį.

Saimas be atvangos pylė į laikraščius ir jų šiukšliadėžes apsakymų, eilių ir įnirtingų straipsnių srautą, įspėdamas žmones apie šį barbariško neigimo tvaną. Tačiau neatrodė, kad priešas nuo to bent kiek silptų; o ir jis pats nesugebėjo užsidirbti pragyvenimui. Saimas žingsniavo Temzės krantine, karčiai kramtydamas pigų cigarą ir niūriai mąstydamas apie anarchijos plėtrą, ir joks anarchistas su bomba kišenėje nebūtų jam prilygęs nei laukiniu įkarščiu, nei vienatve. Tiesą pasakius, Saimui visad atrodė, kad vyriausybė priremta prie sienos, netekusi vilties ir visų apleista. Kitaip šis don Kichotas tikrai nebūtų ja rūpinęsis.

Kartą, blėstant tamsiai raudonam saulėlydžiui, jis žengė Temzės krantine. Raudonas dangus atsispindėjo raudonoje upėje, o juose abiejuose atsispindėjo jo pyktis. Dangus buvo toks tamsus, o upė spindėjo tokia skaisčia šviesa, kad vandenyje degančios liepsnos atrodė ryškesnės už jame atsispindintį saulėlydį. Atrodė, tarsi milžiniškais požeminės šalies urvais vingiuoja liepsnos upė.

Saimas tais laikas vaikščiojo apskuręs. Jis dėvėjo senamadišką juodą cilindrą, buvo susisupęs į dar senamadiškesnį apsiaustą, juodą ir nudryžusį, ir išvaizda priminė nenaudėlius iš Dickenso bei Bulwerio Lyttono ankstyvųjų

romanų. Jo geltoni plaukai ir barzda buvo išsidraikę ir kur kas labiau priminė liūto karčius negu apkirpta ir suglaistyta šukuosena, po kurio laiko pasirodžiusi Šafrano parko pievutėse. Jis laikė kietai sukandęs ploną juodą cigarą, pirktą Soho už dvipensį, ir apskritai atrodė esąs puikiausias pavyzdys tų anarchistų, kuriems buvo paskelbęs šventąjį karą. Veikiausiai todėl krantinėje budintis policininkas priėjo prie jo ir tarė:

– Gerą vakarą.

Saimą, apimtą liguistos baimės už žmoniją, regis, įskaudino šio policijos automato tvirtumas, tas sutemose išniręs mėlynos spalvos kalnas.

– Sakote, gerą vakarą? – aštriai atkirto jis. – Jums, vaikinai, ir pasaulio pabaiga atrodys gera. Pažvelkite, kokia kruvina saulė, koks kruvinas upės raudonis: net jei tai būtų ką tik pralietas, žvilgantis žmogaus kraujas, jūs vis tiek tvirtai stovėtumėte savo poste, dairydamasis kokio nors nekalto valkatos, kurį galėtumėte iš ten išvyti. Jūs, policininkai, labai žiaurūs vargšams, bet žiaurumą dar galėčiau atleisti, jei ne ta jūsų ramybė.

– Taip, mes ramūs, – atsakė policininkas, – nes vieningai priešinamės blogiui.

– Ką? – nustėręs paklausė Saimas.

– Mūšio įkarštyje kareivis privalo išlikti ramus, – tęsė policininkas. – Kariuomenės susikaupimas – tai nacijos rūstybė.

– Viešpatie aukščiausias, štai jums ir valstybinės mokyklos! – tarė Saimas.

– Ne, – liūdnai atsiliepė policininkas. – Man neteko naudotis šia privilegija. Kai mokiausi, valstybinių mokyklų dar nebuvo. Deja, teko išeiti labai šiurkščią, labai senamadišką mokyklą.

– Kurgi jus taip mokė? – nusistebėjo Saimas.

– Harou, – atsakė policininkas.

Kad ir koks apgaulingas būtų klasinis bendrumas, daugeliui žmonių jis yra tikriausias dalykas gyvenime; jį pajutęs, Saimas nebepajėgė susivaldyti.

– Bet Viešpatie aukščiausias, žmogau, – tarė jis, – jums ne vieta policijoje.

Policininkas atsiduso ir papurtė galvą.

– Žinau, – iškilmingai atsakė jis, – žinau, kad nesu vertas.

– Bet kodėl nuėjote dirbti į policiją? – šiurkščiai ir atvirai paklausė Saimas.

– Beveik dėl to, dėl ko jūs ją išplūdote, – atsakė pašnekovas. – Sužinojau, kad paskelbtas specialus priėmimas tiems, kurie nerimauja dėl žmonijos ateities ir veikiau bijo išlavinto proto paklydimų negu normalių ir atleistinų, nors netinkamų, žmogiškosios valios silpnumo apraiškų. Tikiuosi, aiškiai pasakiau.

– Jei jūs klausiate, ar man aiškios jūsų pažiūros, – atsakė Saimas, – tai atsakau – taip. Tačiau jei manote, jog paaiškinote, kodėl taip pasielgėte, atsakau – anaiptol. Kaip čia yra, kad toks žmogus kaip jūs stovi ant Temzės krantinės su mėlynu šalmu ir diskutuoja apie filosofiją?

– Matau, jūs negirdėjote apie naujausias permainas policijos sistemoje, – atsakė pašnekovas. – Nesistebiu. Mes stengiamės jas nuslėpti nuo išsilavinusių žmonių, nes būtent šiai klasei priklauso daugelis mūsų priešų. Bet jūsų nuostata man atrodo kaip tik tokia, kokios reikia. Manau, beveik galėtumėte prie mūsų prisidėti.

– Prisidėti ir ką daryti? – paklausė Saimas.

– Tuojau paaiškinsiu, – lėtai atsakė policininkas. – Padėtis štai kokia. Mūsų skyriaus vadovas, vienas žymiausių

Europos seklių, jau seniai tvirtina, kad netrukus pačiam civilizacijos egzistavimui kils intelektualinio sąmokslo pavojus. Jis įsitikinęs, jog mokslo ir meno pasauliai patyliukais vienijasi kryžiaus žygiui prieš šeimą ir valstybę. Todėl subūrė specialias policijos pajėgas iš policininkų, kurie sykiu yra ir filosofai. Jiems pavesta nuolatos ieškoti šio sąmokslo užuomazgų ne tik nusikaltimuose, bet ir paprastose diskusijose ar ginčuose. Pats aš esu demokratas ir labai vertinu paprasto žmogaus sugebėjimą dirbti darbus, kuriems reikia paprastų dorybių ar paprastos narsos. Tačiau jūs pats suprantate – nėra prasmės įtraukti eilinius policininkus į erezijų medžioklę.

Saimo akyse sužibo smalsus pritarimas.

– Tai ką jūs darote? – paklausė jis.

– Policininko filosofo darbui, – atsakė vyriškis mėlyna uniforma, – reikia daugiau narsos ir subtilumo negu paprasto seklio darbui. Paprasti sekliai vaikšto po nusikaltėlių landynes ir suiminėja vagis; mes lankome prašmatnias arbatėles ir ieškome pesimizmo dvasios. Paprastas seklys atsiverčia aplanką ar dienoraštį ir sužino, kad įvykdytas nusikaltimas. Mes perskaitome sonetų knygą ir suprantame, kad nusikaltimas įvyks. Mes ieškome, iš kur kyla baisios mintys, galiausiai paskatinančios žmones fanatizmui ir proto nusikaltimams. Vos per plauką spėjome užkirsti kelią žmogžudystei Hartlepule, ir tai tik dėl to, kad mūsų Vilksas, labai sumanus jaunuolis, teisingai suprato vieną trioletą.

– Tai jūs norite pasakyti, – paklausė Saimas, – kad modernusis protas iš tiesų taip glaudžiai susijęs su nusikaltimais?

– Jūs nesate pernelyg demokratiškas, – atsakė policininkas, – tačiau ką tik labai teisingai pasakėte, kad paprastai

mes esame gana žiaurūs vargšams nusikaltėliams. Atvirai pasakysiu, kartais net bjauriuosi savo profesija, kai matau, kad ji virsta kova su neišmanėliais ir praradusiais viltį. Užtat naujasis mūsų sąjūdis – visai kas kita. Mes neigiame snobišką anglų prielaidą, kad baisiausi nusikaltėliai yra neišsilavinę žmonės. Pamename Romos imperatorius. Mename Renesanso didikus nuodytojus. Tvirtiname, kad baisiausias yra išsilavinęs nusikaltėlis. Sakome, kad pavojingiausias mūsų laikų nusikaltėlis – tai jokių įstatymų nesilaikantis modernus filosofas. Palyginus su juo, plėšikai ir santuokų aferistai iš esmės moralūs; aš juos užjaučiu. Jie pritaria esminei žmogiškumo idėjai, tik jos siekia netikusiais būdais. Vagys gerbia nuosavybę. Jie tik nori, kad ta nuosavybė priklausytų jiems, ir tada būtų dar parankiau ją gerbti. Filosofai nekenčia bet kokios nuosavybės; jie trokšta sunaikinti pačią asmeninės nuosavybės idėją. Santuokų aferistai gerbia santuoką – antraip nesiveržtų nuolat kartoti ceremoningas ir ritualą primenančias santuokos apeigas. Bet filosofai niekina pačią santuoką. Žmogžudžiai gerbia žmogaus gyvybę; jie tiesiog norėtų visaverčio gyvenimo ir dėl to aukoja kitas gyvybes, kurias laiko ne tokiomis vertingomis. Bet filosofai nekenčia ir savo, ir kitų gyvybės.

Saimas suplojo rankomis.

– Kaip teisingai jūs kalbate, – pasakė jis. – Jaučiau šį prieštaravimą nuo paauglystės, tik nemokėjau išreikšti žodžiais. Paprastas nusikaltėlis yra blogas žmogus, tačiau jis bent jau sutinka būti geras, jei bus išpildytos tam tikros sąlygos. Jam tik reikia pašalinti kokią nors kliūtį – pavyzdžiui, turtingą dėdę, – o tada yra pasirengęs susitaikyti su pasauliu ir garbinti Dievą. Jis reformatorius, bet ne anarchistas. Jis trokšta pastatą nuvalyti, o ne sugriauti. Tačiau

blogasis filosofas nesistengia nieko pakeisti, jis nori naikinti. Taip, šiuolaikinis pasaulis išsaugojo tikrai slogius ir žeminančius policijos darbus, tokius kaip vargšų persekiojimas ar nevykėlių sekimas. Bet policija atsisakė kilnesnės veiklos – liovėsi bausti galingus valstybės išdavikus ir galingus Bažnyčios klaidatikius. Šiuolaikinis žmogus sako, kad negalima bausti už erezijas. Aš dažnai pagalvoju – o ar turime teisę bausti už ką nors kita.

– Bet juk tai absurdas! – sušuko policininkas, entuziastingai suspaudęs rankas, o tai nebūdinga nei taip sudėtiems, nei taip apsirengusiems žmonėms. – Tai nepakeliama! Nežinau, kuo jūs užsiimate, bet tik tuščiai švaistote laiką. Privalote įstoti į mūsų specialiąją kariuomenę prieš anarchiją, ir jūs tai padarysite. Jų kariuomenė jau apgulė mūsų sienas. Jie pasirengę pulti. Dar akimirka, ir galite netekti garbės dirbti su mumis, gal net garbės mirti su paskutiniais pasaulio didvyriais.

– Tikrai, tokios galimybės negalima praleisti, – sutiko Saimas, – bet aš vis tiek nesuprantu. Ne blogiau už jus žinau, kad šiuolaikiniame pasaulyje pilna įstatymų nepripažįstančių žmogystų ir beprotiškų sąjūdžių. Jie labai bjaurūs, bet paprastai turi vieną savybę – riejasi tarpusavyje. Kaip galite kalbėti apie tai, kad jie veda kariuomenę ar smogia vieningą smūgį? Kas tie anarchistai?

– Nepainiokite jų, – atsakė konsteblis, – su atsitiktiniais paklydusių, užguitų žmonių surengtais sprogimais Rusijoje ar Airijoje. Aš kalbu apie didį filosofinį sąjūdį, sudarytą iš vidinio ir išorinio rato. Išorinį ratą galima pavadinti pasauliečiais, o vidinį – žyniais. Man labiau patinka išorinį ratą vadinti nekaltaisiais, o vidinį – viskuo kaltais. Išorinio rato nariai – pagrindinė jų šalininkų masė – tėra paprasti

anarchistai, tai yra žmonės, tikintys, kad taisyklės ir formulės sugriovė žmonių laimę. Jie mano, kad žmonių nusikaltimai blogi tik todėl, kad juos tokiais pavadino vienokia ar kitokia sistema. Jie netiki, kad nusikaltimas užtraukia bausmę. Jų manymu, bausmė sukūrė nusikaltimą. Jie tiki, kad vyras, suviliojęs septynias moteris, gali elgtis laisvai ir natūraliai, nekaltas kaip pavasario gėlė. Jie tiki, kad ištuštinus kito žmogaus kišenes natūralu jausti pasigėrėjimą. Juos aš vadinu nekaltaisiais.

– Nieko sau! – atsiliepė Saimas.

– Suprantama, šie žmonės kalba apie tai, kad „ateis geresni laikai“, mini „ateities rojų“, „žmoniją, išsilaisvinusią iš ydos ir dorybės pančių“, ir panašiai. Taip pat kalba ir vidinio rato nariai, šventieji žyniai. Audringai plojančioms minioms jie šneka apie ateities laimę, apie galutinį žmonijos išsilaisvinimą. Tačiau jų lūpose, – policininkas prakalbo tyliau, – jų lūpose šie laimingi žodžiai įgyja siaubingą prasmę. Jie neturi iliuzijų; yra pernelyg protingi, kad tikėtų, jog žmogus šioje žemėje galės išsivaduoti iš gimtosios nuodėmės ir kovos. Jie kalba apie mirtį. Kai prabyla, kad galiausiai žmonija bus laisva, iš tiesų nori pasakyti, kad žmonija nusižudys. Kalbėdami apie rojų, kuriame nebus nei gėrio, nei blogio, turi galvoje kapą. Jie turi tik du tikslus – sunaikinti iš pradžių žmoniją, paskui save. Todėl ir sprogdina bombas, užuot šaudę iš pistoletų. Nekaltieji, nepašvęstieji nusivilia, kad bomba neužmušė karaliaus; bet aukštieji žyniai patenkinti, nes ji bent kai ką užmušė.

– Kaip man prie jūsų prisijungti? – beveik aistringai paklausė Saimas.

– Tikrai žinau, kad dabar yra laisva vieta, – atsakė policininkas, – nes viršininkas, apie kurį jau kalbėjau, manimi

pasitiki. Jums reikėtų su juo pasimatyti. Tiesa, negalima sakyti „pasimatyti", niekas jo nėra matęs; bet jei norite, galite su juo pasikalbėti.

– Telefonu? – susidomėjęs pasiteiravo Saimas.

– Ne, – ramiai atsakė policininkas, – jis turi keistą įgeidį visad sėdėti absoliučiai tamsiame kambaryje. Sako, kad tada mintys ryškesnės. Eime.

Truputį sutrikęs ir gerokai susijaudinęs Saimas leidosi nuvedamas prie šalutinių durelių ilgoje Skotlend Jardo pastatų eilėje. Dar beveik nesuvokęs ką darąs, jis leidosi patikrinamas keturių pareigūnų ir staiga įvestas į kambarį, kurio netikėta tamsa apstulbino tarsi ryškus šviesos blyksnis. Tai nebuvo įprasta tamsa, kurioje galima įžvelgti neryškias pavidalų apybrėžas: įėjęs į šį kambarį žmogus pasijusdavo tarsi apakęs.

– Ar jūs naujasis šauktinis? – paklausė sodrus balsas.

Tamsoje nebuvo matyti nei šešėlių, nei formų, bet Saimas kažkaip suprato du dalykus: pirma, kad balsas priklauso labai stambaus sudėjimo žmogui; antra, kad žmogus sėdi nugara į jį.

– Tai jūs naujasis šauktinis? – paklausė neregimasis viršininkas, kuris, regis, jau viską žinojo. – Gerai. Jūs priimtas.

Saimas, susvyravęs iš netikėtumo, pamėgino silpnai pasipriešinti nebeatšaukiamam sprendimui.

– Tiesą pasakius, aš neturiu patirties, – pradėjo jis.

– Niekam dar nėra tekę, – atsakė pašnekovas, – kautis Armagedono mūšyje.

– Bet aš tikrai nesu tinkamas...

– Jūs pasirengęs, ir to pakanka, – atsakė nepažįstamasis.

– Na, garbės žodis, – atsakė Saimas. – Nežinau nė vienos profesijos, kuriai pakanka tik būti pasirengusiam.

– Aš žinau, – atsakė pašnekovas, – kankiniai. Pasmerkiu jus mirčiai. Geros dienos.

Taip ir atsitiko, kad išėjęs į skaisčiai raudoną vakaro šviesą su ta pačia nutriušusia juoda skrybėle ir apspurusiu pažeidėjo apsiaustu, Saimas jau dirbo naujajame seklių skyriuje, sukurtame kovoti su didžiuoju sąmokslu. Paklausęs savo bičiulio policininko patarimo (pastarasis pasižymėjo jo profesijai būdingu tvarkos pomėgiu), Saimas apsikirpo plaukus ir barzdą, nusipirko gerą skrybėlę, apsitaisė puikiai pasiūtu vasariniu melsvai pilko atspalvio kostiumu su blyškiai gelsva gėle švarko kilpelėje; trumpai tariant, virto tuo elegantišku ir beveik nepakenčiamu sutvėrimu, su kuriuo Gregoris susipažino Šafrano parko sodelyje. Prieš Saimui galutinai paliekant policijos patalpas bičiulis jam įteikė mažą melsvą kortelę su užrašu „Paskutinis kryžiaus žygis“ ir įrašytu numeriu – jo oficialių įgaliojimų ženklą. Saimas rūpestingai ją įsikišo į viršutinę liemenės kišenaitę, užsidegė cigaretę ir išėjo į Londono svetaines sekti bei įveikti priešų. Jau matėme, kur jį galiausiai nuvedė toks avantiūrizmas. Vasario mėnesį apie pusę antros valandos nakties jis sėdėjo mažame gariniame kateryje, pūškuojančiame tyliais Temzės vandenimis, apsiginklavęs lazda-špaga ir revolveriu, pagal visas taisykles išrinktas Centrinės anarchistų tarybos Ketvirtadieniu.

Išlipdamas iš katerio Saimas pajuto ypatingą jausmą, tarsi žengtų į naują pasaulį; ne tik į naujas žemes, naują kraštovaizdį, bet į visiškai naują planetą. Tai iš dalies lėmė beprotiškas, tačiau tvirtas to vakaro sprendimas, bet prisidėjo oras ir dangus, visiškai pasikeitę nuo tos akimirkos, kai prieš dvi valandas jis įžengė į smuklę. Vėjas nupūtė paskutinius aistringo dangaus plunksninio apdangalo pėdsakus,

plikame danguje spinksojo plikas mėnulis. Jis buvo toks ryškus ir pilnas, kad (tai dažnai pastebimas paradoksas) priminė blausią ryškią saulę. Švietė ne tiek ryškia mėnesiena, kiek negyva saulės šviesa.

Bespalvis kraštovaizdis nenatūraliai spindėjo, kaip tos lemtingos sutemos, kurias, pasak Miltono, skleidžia užgesdama saulė; Saimas vėl pasijuto iš tiesų atsidūręs kitoje, tuštesnėje planetoje, besisukančioje aplinkui kažkokią liūdnesnę žvaigždę. Bet juo skvarbiau jį veikė spindulinga mėnesienos nutviekstos šalies vienatvė, juo ryškiau, tarsi didžiulis laužas, naktyje švietė riteriška jo paikystė. Paprasti daiktai, kuriuos buvo pasiėmęs su savimi – maistas, brendis ir užtaisytas pistoletas, – sausumoje įgijo konkrečios, materialios poezijos, kurią junta vaikas, į kelionę pasiėmęs šautuvą arba nusinešęs bandelę į lovą. Lazda su špaga ir brendžio gertuvė, patys savaime tik liguistų konspiratorių įrankiai, tapo jo paties sveikesnio romantizmo išraiška. Lazda beveik prilygo riterio kardui, o brendis – vynui draugystės taurėje. Juk net pačios nežmoniškiausios modernybės fantazijos remiasi senesnėmis, paprastesnėmis figūromis; nuotykiai gali būti beprotiški, užtat nuotykių ieškotojas privalo būti sveiko proto. Slibinas be šventojo Jurgio net juoko nekelia. Ir šis nežmoniškas kraštovaizdis prisipildė vaizduotės tik tada, kai jame atsirado tikrai žmogiškas žmogus. Linkusiam perdėti Saimo protui aštrūs, niūrūs Temzę supantys namai bei terasos atrodė tušti tarsi mėnulio kalnai. Bet juk net mėnulis poetiškas tik dėl to, kad jame gyvena mėnulio žmogus.

Katerį vairavo du vyrai; kad ir kaip jie stengėsi, laivas judėjo palyginti lėtai. Giedras mėnulis, švietęs jiems Čizvike, priartėjus prie Batersio jau leidosi, o pasiekus milžinišką

Vestminsterio pastatą ėmė aušti diena. Aušra tarsi supjaustė didžiulius švino luitus, įterpdama į juos sidabro briaunas; pastarosios jau suspindo balta ugnimi, kai kateris, pakeitęs kursą, pasuko prie gana didelės prieplaukos gerokai už Čering Kroso.

Saimas pažvelgė į didžiulius krantinės akmenis, kurie jam pasirodė tamsūs ir milžiniški. Juodi jų kontūrai ryškėjo plačios baltos aušros fone. Matydamas šį vaizdą Saimas pasijuto tarsi liptų ant kolosalių kokių nors Egipto rūmų laiptų; tiesą sakant, tai puikiausiai atitiko jo nuotaiką – juk jis pats nusprendė vienas užpulti tvirtus baisių pagonių karalių sostus. Saimas iššoko iš katerio ant slidaus laiptelio ir sustojo; tamsi liekna jo figūra ryškėjo tarp didžiulių akmenų. Du vyriškiai išvedė katerį ir pasuko atgal. Per visą laiką jiedu nepratarė nė žodžio.

V SKYRIUS

Baimės puota

Iš pradžių didžiuliai akmens laiptai Saimui pasirodė tušti tarsi piramidės pakopos; bet dar nespėjęs užkopti iki viršaus jis pamatė žmogų, persisvėrusį pro krantinės parapetą ir žiūrintį į kitą upės pusę. Iš tolo žmogus atrodė niekuo neišsiskiriantis, su madinga šilko skrybėle ir fraku, derančiu oficialioms progoms, su raudona gėle frako kilpelėje. Saimas pakopa po pakopos kilo artyn, tačiau žmogus nė nekrustelėjo; tik visai iš arti Saimas blausioje, blyškioje ryto šviesoje įžiūrėjo pailgą, išblyškusį intelektualo veidą su mažyte trikampe barzdele, veikiau kuokštu plaukų pačioje smakro apačioje – šiaip veidas buvo švariai nuskustas. Atrodė, kad plaukų kuokštelis paliktas netyčia; šiaip jau veidas geriau būtų atrodęs be barzdos – jis buvo ryškių bruožų, asketiškas, savotiškai kilnus. Saimas lipo artyn, stebėdamas visas šias smulkmenas, tačiau siluetas nepasijudino.

Iš pradžių nuojauta Saimui pašnibždėjo, kad būtent su šiuo žmogumi jam skirta susitikti. Vėliau, nesulaukdamas iš pastarojo jokio ženklo, nusprendė, jog ne. Bet paskui grįžo tvirtas įsitikinimas, kad tai žmogus, kažin kaip susijęs su beprotišku jo nuotykiu. Mat vyriškis stovėjo pernelyg ramiai – turint galvoje, kaip arti priėjo Saimas, tai atrodė nenatūralu. Žmogus stūksojo tarsi vaško figūra, ir buvo toks pat nesimpatiškas. Saimas kelis kartus atidžiai nužvelgė išblyškusį, orų, subtilų nepažįstamojo veidą, tačiau

žmogus atkakliai tebežiūrėjo į upę. Tada Saimas išsitraukė iš kišenės Batonso raštelį, patvirtinantį jo išrinkimą, ir išskleidė jį priešais tą liūdną, gražų veidą. Žmogus nusišypsojo, ir jo šypsena Saimą sukrėtė – ji buvo kreiva, burna dešinėje pusėje kilo į viršų, o kairėje leidosi žemyn.

Logiškai mąstant, čia nebuvo nieko labai baisaus. Nervingi žmonės dažnai šypsosi kreiva šypsena, kuri dažnai būna net patraukli. Tačiau tokiomis aplinkybėmis, kuriose atsidūrė Saimas – rūškaname apyaušryje, išsileidus į mirtiną žygį, stovint ant milžiniškų šlapių akmenų, – šypsena pasirodė labai nejauki. Prie tylios upės stovėjo tylus žmogus taisyklingu, klasikinių bruožų veidu. Tik staiga, tarsi baisaus sapno kulminacijoje, žmogus nusišypsojo ir jo veidas persikreipė.

Šypsena perbėgo žmogaus veidu trumpai, tarsi spazmas, netrukus veidas vėl buvo darnus ir liūdnas. Žmogus prakalbo, nieko neklausęs ir neaiškindamas, tarsi šnekučiuodamasis su senu bendražygiu.

– Jei pradėsime eiti Lesterio aikštės link, – tarė jis, – tai kaip tik spėsim pusryčių. Sekmadienis visad reikalauja pusryčiauti anksti. Ar jūs nors kiek pamiegojote?

– Ne, – atsakė Saimas.

– Ir aš ne, – abejingai atsiliepė žmogus. – Pamėginsiu numigti po pusryčių.

Jis kalbėjo lengvai ir mandagiai, tačiau be jokios gyvybės balsas absoliučiai nederėjo su fanatiko veidu. Atrodė, kad draugiški ir malonūs žodžiai jam tėra tuščias sąlygiškumas, o tikrasis jo gyvenimas – neapykanta. Patylėjęs žmogus vėl tarė:

– Žinoma, skyriaus sekretorius jums jau papasakojo viską, ką buvo galima. Tačiau naujausios prezidento išmonės

neįmanoma papasakoti; jo išmonės keroja tarsi tropikų miškai. Taigi jei kartais dar nežinote, noriu jums pasakyti, kad dabar jis beatodairiškai siekia įgyvendinti savo principą „slapstytis viešumoje". Žinoma, anksčiau mes, kaip ir jūsiškė šaka, susitikdavome pogrindyje. Vėliau Sekmadienis mums paliepė užsisakyti atskirą kambarį paprastame restorane. Sakė, jei niekas nepastebės, jog slapstomės, tai niekas ir neseks. Na, aš žinau, kad jis toks pasaulyje vienintelis; bet kartais rimtai pagalvoju, jog į senatvę tos milžiniškos smegenys truputį suminkštėjo. Mat dabar renkamės visiškai viešai, žmonių akivaizdoje. Pusryčiaujame balkone – jūs tik pamanykite, balkone, išeinančiame tiesiai į Lesterio aikštę.

– O ką žmonės sako? – paklausė Saimas.

– Labai paprasta atspėti, ką jie sako, – atsiliepė keliavedys. – Sako, kad juokdariai džentelmenai vaidina anarchistus.

– Mano galva, tai labai gudrus sumanymas, – pastebėjo Saimas.

– Gudrus! Na ir įžūlus gi jūs! Gudrus! – šaižiu balsu suriko pašnekovas, ir jo balsas buvo toks pat šaižus bei netikėtas, kaip ir kreiva šypsena. – Palaukit, pakalbėsite su Sekmadieniu bent vieną sekundę, ir kaipmat liausitės jį taip vadinęs.

Taigi jie išniro iš siauros gatvelės ir išvydo Lesterio aikštę, užlietą ankstyvo rytmečio šviesos. Tikriausiai taip niekada ir nesužinosime, kodėl ši aikštė atrodo tokia svetima, galima sakyti, perkelta į Angliją tiesiai iš žemyno. Nesužinosime, ar svetimšalius taip traukia užsienietiškas jos vaizdas, ar būtent jie daro ją tokią užsienietišką. Tą rytą aikštė atrodė itin vaiski ir giedra. Atvira erdvė, saulės nušviesti medžių lapai, saraceniški „Alhambros" kontūrai atrodė tarsi

kokios prancūziškos ar net ispaniškos aikštės kopija. Šis panašumas dar labiau sustiprino Saimo širdyje kirbantį pojūtį, jau ne kartą įvairiais pavidalais pasireiškusį nuo šio nuotykio pradžios, – jam vėl pasirodė, tarsi būtų įžengęs į naują pasaulį. O juk iš tikrųjų Lesterio aikštėje, čia pat už kampo, nuo jaunystės buvo pratęs pirkti cigarus. Tačiau dabar, pasukęs už to paties kampo, pamatęs medžius ir mauriškus kupolus, būtų galėjęs prisiekti įžengęs į visiškai nepažįstamą *Place de...* kokiame nors svetimame mieste.

Viename aikštės kampe šonu stūksojo prabangus, tačiau ramus viešbutis, kurio pagrindinis įėjimas ir kambariai išėjo į šoninę gatvę. Plačios stiklinės durys, atsiveriančios į aikštę, veikiausiai vedė į kavinę, o aukščiau, tiesiai viršum aikštės, kybojo tvirtais kontraforsais paremtas balkonas, toks erdvus, kad jame puikiausiai galėjo tilpti valgomojo stalas. Tiesą pasakius, jame kaip tik stovėjo stalas, padengtas pusryčiams; aplink stalą saulės nušviesti, visų praeivių akivaizdoje, sėdėjo keli triukšmingi, šnekūs ponai, iššaukiamai prabangiai apsirengę pagal paskutinę madą, su baltomis liemenėmis ir brangiomis puokštėmis frakų kilpelėse. Kai kuriuos jų pokštus beveik galėjai nugirsti kitoje aikštės pusėje. Rimtasis sekretorius vėl kreivai nusišypsojo, ir Saimas suprato, kad šie triukšmingi pusryčiautojai susirinkę į slaptą Europos sprogdintojų konklavą.

Atidžiau į juos įsispoksojęs Saimas staiga pamatė tai, ko nebuvo pastebėjęs anksčiau. Nepastebėjo dėl to, kad tas dalykas buvo – tiesiogine prasme – pernelyg didelis. Prie pat balkono turėklų, užstodamas nemenką dalį dangaus, nugara į jį sėdėjo didžiulis tarsi kalnas vyriškis. Jį pamatęs Saimas iškart pagalvojo, kad tokio svorio gali neišlaikyti akmeninis balkonas. Vyriškis atrodė milžiniškas ne tik dėl

to, kad buvo neregėtai aukštas ir neįtikėtinai storas. Jis iš prigimties buvo sumanytas didesnis už visus kitus, panašiai kaip statulos, kurias tyčia iškala, kad jos vaizduotų kolosus. Jo pakaušis, vainikuotas žilais plaukais, atrodė didesnis negu normali galva. Abipus jo kyšančios ausys atrodė didesnės už paprasto žmogaus ausis. Jis buvo siaubingai padidintas, tačiau proporcijos išsaugotos; ir šio didumo suvokimas taip stulbino, kad jį suvokus Saimui visų kitų žmonių figūros tarsi sumenko ir pasidarė panašios į nykštukus. Jie sėdėjo kaip sėdėję, su savo frakais ir gėlių puokštėmis kilpelėse, bet dabar atrodė, jog stambusis žmogus pasikvietė išgerti arbatos penketą vaikų.

Kai Saimas ir jo keliavedys priėjo prie viešbučio šoninių durų, pro jas išėjo padavėjas, išsišiepęs iki ausų.

– Džentelmenai ten viršuje, ponai, – pasakė jis. – Jie taip kalba, ir jie taip juokiasi, kai kalba. Jie sako, kad numes bombą ant karaliaus.

Ir padavėjas nuskubėjo, užsimetęs ant sulenktos rankos servetėlę, be galo patenkintas smagiais viršuje sėdinčių džentelmenų pokštais.

Abudu vyrai tylėdami užlipo laiptais.

Saimui net į galvą neatėjo paklausti, ar pabaisa, vienas užpildęs beveik visą balkoną ir vos jo nesulaužęs, ir yra didysis prezidentas, keliantis visiems tokią šventą pagarbą. Jis tai žinojo, kažin kodėl buvo tuo tvirčiausiai įsitikinęs. Tiesą pasakius, Saimas buvo iš tų žmonių, kuriuos taip stipriai veikia įvairios neištirtos psichologinio poveikio priemonės, kad kartais kyla pavojus jų psichinei sveikatai. Kilus fiziniam pavojui jis nepatirdavo baimės, tačiau buvo perdėtai jautrus dvasios blogiui. Jau antrą kartą šiąnakt jam prieš akis beveik geidulingai išniro nereikšmingi mažmožiai,

priversdami pasijusti, tarsi artintųsi prie pragaro vartų. Šis jausmas ypač sustiprėjo artėjant prie didžiojo prezidento.

Jausmas įgijo vaikiškos, tačiau itin nemalonios fantazijos pavidalą. Žingsniuodamas per kambarį balkono link, Saimas stebėjo tolydžio didėjantį Sekmadienio veidą; staiga jį sukaustė baimė, kad priėjus visiškai arti veidas pasidarys toks didelis, kokio negali būti, ir tada jis nebepajėgs sutramdyti klyksmo. Prisiminė, kaip būdamas vaikas negalėjo žiūrėti į Memnono kaukę Britų muziejuje, nes tai buvo veidas, pernelyg didelis veidas.

Sukaupęs visą valią, nelyginant šokdamas nuo uolos, jis prisiartino prie laisvos kėdės, stovinčios prie pusryčių stalo, ir atsisėdo. Vyrai jį pasveikino draugiškai, tarsi seni pažįstami. Žiūrėdamas į normalius jų drabužius ir solidų, spindintį kavinuką, Saimas apsiramino; paskui vėl dirstelėjo į Sekmadienį. Jo veidas buvo labai didelis, tačiau žmogui dar įmanomas.

Palyginus su prezidentu, susirinkusieji atrodė visiškai paprastai; iš pirmo žvilgsnio jie niekuo neišsiskyrė, gal tik tuo, kad dėl prezidento užgaidos visi vilkėjo madingus, šventiškus drabužius ir priminė pusryčiaujančius vestuvininkus. Tiesa, vieną vyriškį būtų išskyręs net paviršutiniškas stebėtojas. Jis vienintelis atrodė kaip tikras sprogdintojas. Žinoma, buvo apsivilkęs marškinius aukšta balta apykakle ir šilko kaklaraištį – privalomą uniformą tokia proga, bet iš apykaklės kilo su niekuo nesupainiojama gryniausio maištininko galva, apsupta pasišiaušusių rudų plaukų, apželusi tokia tankia barzda, kad vos galėjai įžiūrėti akis, panašiai kaip skaiterjero. Tačiau iš šio vešlaus gaurų sąžalyno žvelgė sielvartingos ruso baudžiauninko akys. Šis žmogus, kitaip negu prezidentas, nebuvo baisus; jame

slypinti begalinė velniava veikiau prilygo groteskui. Jei kaklas, suveržtas ankšta apykakle ir kaklaraiščiu, staiga būtų pasibaigęs katės ar šuns galva, kontrastas neatrodytų nė trupučio kvailesnis.

Pasirodė, jog šio žmogaus pavardė Gogolis; jis lenkas, ir šioje savaitės dienų draugijoje vadinamas Antradieniu. Jo siela ir kalbos maniera buvo nepagydomai tragiška, ir jis niekaip negalėjo prisiversti vaidinti pasiturintį, lengvabūdį džentelmeną, kaip reikalavo prezidentas Sekmadienis. Kaip tik tuo metu, kai Saimas įėjo į balkoną, prezidentas, kaip visada beatodairiškai nekreipdamas dėmesio į viešąją nuomonę, tyčiojosi iš Gogolio, niekaip nesugebančio išmokti mandagaus elgesio normų.

– Mūsų bičiulis Antradienis, – kalbėjo prezidentas sodriu, tykiu, tačiau puikiai girdimu balsu, – mūsų bičiulis Antradienis, atrodo, taip ir nesuprato, ko aš reikalauju. Jis apsirengė kaip džentelmenas, tačiau yra pernelyg dvasingas, todėl atkakliai ir teatrališkai vaidina sąmokslininką. Džentelmenas, vaikštinėjantis po Londoną su cilindru ir fraku, tikrai niekam nepasirodys anarchistas. Bet jei džentelmenas užsidės cilindrą, apsivilks fraką ir ims vaikščioti keturpėsčias – na, tada jis tikrai patrauks žmonių dėmesį. Brolis Gogolis taip ir elgiasi. Jis taip nenumaldomai ir diplomatiškai įprato vaikščioti keturpėsčias, kad beveik nebemoka eiti išsitiesęs.

– Aš nimoku slieptis, – niūriai atsakė Gogolis ryškiu užsienietišku akcentu, – aš nesigiediju mūsų tikslo.

– Netiesa, mano berniuk, gėdijatės, ir tikslas jūsų gėdijasi, – geraširdiškai atsiliepė prezidentas. – Stengiatės pasislėpti, kaip mes visi, bet jums nepavyksta, nes esate tikras asilas! Mėginate suderinti du nesuderinamus metodus. Jei

namų šeimininkas po savo lova aptiks žmogų, gali būti, kad jis apie tai susimąstys. Bet jei pamatys, kad tas žmogus dėvi cilindrą, tai sutikite, mielas Antradieni, tokio dalyko veikiausiai ilgai nepamirš. Taigi kai jus aptiko po admirolo Bifino lova...

– Aš nimoku maskotis, – rūškanu balsu atsiliepė išraudęs Antradienis.

– Teisingai, vaikeli, teisingai, – širdingai pritarė prezidentas, – jūs ne kažin ką mokate.

Pokalbiui sruvenant, Saimas atidžiau apžiūrinėjo greta sėdinčius žmones. Žiūrinėdamas pajuto grįžtantį jausmą, kad čia tvyranti dvasia kažkokia keista.

Iš pradžių jis pamanė, kad visi susirinkusieji yra lygūs ir dėvi vienodus kostiumus, išskyrus, žinoma, gauruočių Gogolį. Tačiau, žvelgdamas į kitus, kiekviename iš jų pastebėjo tą patį, ką ir žmoguje, sutiktame prie upės – bent vieną velnišką smulkmeną. Kreiva šypsena, netikėtai subjaurojusi dailų jo keistuolio vedlio veidą, kokiu nors pavidalu pasikartojo visuose kituose. Kiekviename žmoguje iš dešimto ar dvidešimto žvilgsnio galėjai įžvelgti ką nors tokio, ko negalėjai pavadinti nei normaliu, nei, geriau pagalvojus, žmogišku. Jam į galvą atėjo vienintelė metafora: jie visi atrodė taip, kaip dera atrodyti madingai apsirengusiems, pasiturintiems ponams, jei žiūrėsime į jų atspindžius kreivame veidrodyje.

Šį beveik slaptą ekscentriškumą gali išreikšti tik konkretūs pavyzdžiai. Saimo pirmasis keliavedys vadinosi Pirmadieniu; jis buvo tarybos sekretorius, o kreiva jo šypsena kėlė visiems didžiausią siaubą, nusileisdama tik baisingam, džiugiam prezidento juokui. Bet dabar Saimas galėjo jį apžiūrėti šviesoje, atidžiau, todėl pastebėjo dar keletą

smulkmenų. Subtilus sekretoriaus veidas buvo toks sulysęs, kad atrodė tarsi graužiamas slaptos ligos; tačiau tokiai prielaidai prieštaravo tamsiose akyse slypintis liūdesys. Sekretorių kamavo ne fizinė liga. Jo akyse spindėjo tokia kančia, tarsi mąstymas jam keltų nepakeliamą skausmą.

Šis pavyzdys tiko ir visiems kitiems: kiekviename iš susirinkusiųjų galėjai atrasti kokią nors smulkią keistybę. Greta Pirmadienio sėdėjo Antradienis, pasišiaušėlis Gogolis, išoriškai didžiausias pamišėlis iš jų visų. Toliau – Trečiadienis, toks markizas de Sent Estašas, itin ryški asmenybė. Paviršutiniškas stebėtojas nebūtų radęs jame nieko nepaprasto, gal tik tai, kad jis vienintelis prie šio stalo vilkėjo madingus drabužius, tarsi būtų prie jų įpratęs. Jis buvo apželdinęs veidą juoda kampuota prancūziška barzda ir vilkėjo juodą dar kampuotesnio sukirpimo anglišką fraką. Tačiau Saimas, jautrus tokiems dalykams, kažin kaip užuodė nuo jo sklindantį dusinantį prabangos tvaiką. Nežinia kodėl jis priminė niūriausių Byrono ir Poe'o eilėraščių svaigius kvapus bei gęstančius žibintus. Šią atmosferą lydėjo įsitikinimas, kad markizo drabužiai ne šviesesnių spalvų, bet pasiūti iš minkštesnių audinių; juoda jo frako gelumbė atrodė tamsesnė ir šiltesnė už kitų, tarsi nudažyta labiau persmelkiančia spalva. Juodas jo frakas atrodė juodas tik todėl, kad iš tiesų buvo labai sodraus purpuro. Juoda barzda tik atrodė juoda, o iš tiesų buvo pernelyg sodraus mėlio. Apgaubtos tokios niūrios ir vešlios barzdos, tamsiai raudonos markizo lūpos tapo juslios ir pašaipios. Jis tikrai nebuvo prancūzas – galbūt žydas, o gal kilęs iš dar gilesnės Rytų tamsos. Tokias migdolines akis, tokias juodas iki mėlynumo barzdas ir žiaurias avietines lūpas galima pamatyti ryškiaspalvėse persų plytelėse ir paveiksluose, vaizduojančiuose valdovų medžioklę.

Toliau sėdėjo Saimas, o už jo – sukriošęs senis profesorius de Vormsas, tvirtai įsikibęs į Penktadienio kėdę, kurią visai netrukus turėjo išlaisvinti jo mirtis. Jis visas, išskyrus protą, buvo kiaurai suėstas senatvės. Veidas buvo toks pat pilkas kaip ilga žila barzda, o amžiams surauktoje kaktoje įrėžta skausminga neviltis. Nė vieno iš susirinkusiųjų, net Gogolio, prašmatnūs vestuvių rytui tinkami drabužiai neatrodė tokie netinkami. Raudona gėlė, įsegta kilpelėje, atspindėjo bespalvį tarsi švinas veidą; į jį žiūrint kildavo šiurpi mintis, kad kokie nors prisigėrę dabitos pramogaudami savo drabužiais aprengė lavoną. Jam sėdantis ar stojantis – o tai buvo ilgas ir pavojingas darbas, – galėjai įžvelgti ne paprastą nuosilpį, bet kažin ką kita, nenusakomai susijusį su visu šiuo reginiu. Profesorius atrodė ne tik sukriošęs, bet tarsi supuvęs. Įsikarščiavusią Saimo vaizduotę perskrodė dar viena pasibjaurėtina vizija. Jis negalėjo atsikratyti minties, kad seniui pajudėjus jam nukris ranka ar koja.

Pačiame stalo gale sėdėjo žmogus, vardu Šeštadienis, iš visų paprasčiausias ir mįslingiausias. Tai buvo neaukštas, kresnas praktikuojantis gydytojas, pavarde Bulas, tamsiu, kampuotu, švariai nuskustu veidu. Jis elgėsi žvaliai, šiek tiek šiurkštokai – tai dažnai būdinga jauniems gydytojams. Puošnius drabužius vilkėjo veikiau pasitikėdamas, o ne laisvai, ir beveik visą laiką šypsojosi sustingusia šypsena. Jame nebuvo ničnieko keisto, išskyrus tamsius akinius beveik nepermatomais stiklais. Galbūt nervinga Saimo vaizduotė visai įsišėlo, tačiau šie juodi blausūs stiklai kėlė jam tikrą baimę, priminė primirštas bjaurias pasakas apie variokus, dedamus numirėliams ant užmerktų akių. Saimas negalėjo atitraukti žvilgsnio nuo juodų akinių ir aklos šypsenos. Jei tokius akinius būtų dėvėjęs mirštantis profesorius ar bent

jau išblyškėlis sekretorius, viskas būtų buvę normalu. Bet ant jauno, sveiko žmogaus veido jie virto mįsle. Akiniai dengė tai, kas veide svarbiausia. Neįmanoma buvo pasakyti, ką reiškia jo šypsena ar rimtumas. Iš dalies dėl to, o iš dalies dėl vulgaraus vyriškumo, kuriuo kiti nepasižymėjo, Saimui ėmė rodytis, jog jis yra didžiausias piktadarys iš visų šių piktadarių. Saimas net pamanė, kad jis dengia akis todėl, kad į jas būtų pernelyg baisu pažvelgti.

VI SKYRIUS

Demaskavimas

Tokie buvo tie šeši žmonės, prisiekę sugriauti pasaulį. Sėdėdamas šalia jų, Saimas stengėsi kliautis sveiku protu. Kartais jam pasirodydavo, kad jo įspūdžiai subjektyvūs ir priešais jį sėdi paprasti žmonės – tik vienas labai senas, kitas nervingas, o trečias trumparegis. Tačiau niekaip negalėjo atsikratyti jausmo, kad tai ne žmonės, o nenatūralūs simboliai. Kiekvienas jų buvo peržengęs tikrovės ribas, lygiai kaip jų teorija pranoko mąstymo ribas. Saimas žinojo, kad kiekvienas iš šių žmonių, jei taip galima pasakyti, yra atsidūręs kokios nors beprotiškos minties kelio gale. Jam rodėsi, tarsi kokioje senovinėje pasakoje, kad nuėjęs vakarų kryptimi iki pasaulio krašto žmogus būtinai ras, sakysime, medį, tačiau ne paprastą medį, bet apsėstą dvasių; o nuėjęs iki pasaulio galo rytų kryptimi, ras, pavyzdžiui, bokštą, kurio jau pati išvaizda kupina blogio. Atrodė, jog šios figūros mįslingai ir ryškiai iškyla tolimame horizonte tarsi vaiduokliai iš pragarmės. Žvelgiant į juos atrodė, kad priartėjo pasaulio pabaiga.

Saimas stebėjo ir mąstė, o pokalbis tęsėsi; turbūt ryškiausias tų nesuprantamų pusryčių kontrastas buvo lengvo, neįkyraus jo tono skirtumas nuo baisingos paskirties. Kalbėjo apie realų, netrukus įvyksiantį pasikėsinimą. Apačioje sutiktas padavėjas visiškai teisingai pasakė, kad jie kalba apie bombas ir karalius. Po trijų dienų Paryžiuje numatomas

rusų caro susitikimas su Prancūzijos prezidentu, ir besišypsantys pašnekovai, saulės nutviekstame balkone valgydami kiaušinienę su šonine, svarstė, kaip jie abu turėtų numirti. Parinko net įrankį – panašu, jog juodabarzdis markizas ketino atsinešti bombą.

Įprastomis aplinkybėmis tokio aiškaus, objektyvaus nusikaltimo artumas būtų prablaivęs Saimą ir išgydęs jį krėtusį mistišką drebulį. Apie nieką daugiau negalvodamas, jis būtų ieškojęs būdų, kaip išgelbėti bent du žmones, kad geležis ir riaumojančios dujos jų nesudraskytų į gabalus. Tačiau iš tiesų jis jau buvo pradėjęs justi trečiopą baimę, aitresnę ir sveikesnę už moralinį pasibjaurėjimą ar visuomeninę atsakomybę. Paprastai tariant, liovėsi baimintis dėl Prancūzijos prezidento ar dėl caro, o išsigando dėl savęs. Beveik niekas iš susirinkusiųjų nekreipė į jį dėmesio, jie ginčijosi suglaudę galvas, visi kaip vienas rimtais veidais, tik retsykiais sekretoriaus veidu nuslysdavo kreiva šypsena, panašiai kaip dangų skersai perskrodžia žaibo zigzagas. Tačiau vienas dalykas Saimui iš pradžių kėlė nerimą, o galiausiai ėmė gąsdinti. Prezidentas, nežinia kodėl labai susidomėjęs, nenuleido nuo jo akių. Milžinas sėdėjo nejudėdamas, tik jo mėlynos akys, rodės, tuoj iššoks iš akiduobių. Jos visą laiką buvo įbestos į Saimą.

Saimas panoro pašokti iš vietos ir liuoktelėti pro balkono turėklus. Veriamas prezidento žvilgsnio, jis jautėsi tarsi stiklinis. Nebeliko nė mažiausios abejonės, kad kažin kokiais ypatingais, slaptais būdais Sekmadienis išsiaiškino, jog jis šnipas. Saimas pažvelgė pro balkoną ir pamatė tiesiai po juo stovintį policininką, atsainiai spoksantį į blizgančias groteles bei saulės nušviestus medžius.

Jį apėmė didi pagunda, paskui kankinusi dar ne vieną dieną. Susidūręs su galingais, atgrasiais anarchijos valdovais, jis beveik pamiršo pasigailėtiną, neryškią poeto Gregorio, anarchijos dainiaus, povyzą. Galvojo apie jį geraširdiškai ir draugiškai, kaip apie žmogų, su kuriuo vaikystėje kartu žaidė. Tačiau prisiminė didį pažadą, siejantį jį su Gregoriu. Buvo pasižadėjęs niekada nepadaryti to, kam jau buvo beveik pasirengęs. Žadėjo neiššokti iš balkono ir neiti pasikalbėti su policininku. Saimas patraukė ledinę ranką nuo šalto turėklų akmens. Jo sielą taršė abejonių vėtra. Pakaktų nutraukti neapdairų nusikaltėliui duotą pažadą, ir gyvenimas vėl būtų atviras bei saulėtas kaip po kojomis plytinti aikštė. Kitaip, neišdavęs savo senamadiškos garbės, pamažu patektų į valdžią didžiausio žmonijos priešo, kurio protas prilygo kankinimų kambariui. Metęs žvilgsnį į aikštę, regėjo ramų policininką, sveiko proto ir tvarkos ramstį. Pažvelgęs į pusryčių stalą, matė prezidentą, tyliai gręžiantį jį didžiulių, baisingų akių žvilgsniu.

Kad ir kokios sujauktos buvo Saimo mintys, vis dėlto du dalykai jam neatėjo į galvą. Pirma, jis nė kiek neabejojo, kad jei ir toliau veiks vienas, prezidentas su visa taryba netruks jį sutriuškinti. Tai kas, kad viskas vyksta viešumoje ir atrodo neįmanoma. Sekmadienis ne toks žmogus, kuris elgtųsi laisvai ir nerūpestingai, nepaspendęs kokių nors slaptų geležinių spąstų. Sekmadienis tikrai jį sunaikins – nežinomais nuodais, netikėta autokatastrofa, hipnozės galia ar pragaro ugnimi. Išdrįsęs jam mesti iššūkį, Saimas neišvengs mirties; nesvarbu, ar ji ateis dabar, prie šito stalo, ar gerokai vėliau, nuo nekaltos ligos. Jei jis tuoj pat iškviestų policiją, lieptų visus suimti, viską papasakotų ir užsiundytų ant anarchistų visas Anglijos jėgas, veikiausiai dar galėtų išsigelbėti;

kito būdo nėra. Balkone virš šviesios, žmonių pilnos aikštės sėdėjo padoriai atrodantys žmonės; tačiau jų draugijoje Saimas jautėsi nesaugus tarsi piratų laive, skrodžiančiame atvirą jūrą.

Dar viena mintis neatėjo jam į galvą. Jis nė karto nepamanė, kad būtų galima pasiduoti priešui. Daugelis šiuolaikinių žmonių, iš silpnumo pratę garbinti protą bei jėgą, veikiami stiprios asmenybės būtų atsisakę ankstesnių pažiūrų. Sekmadienį jie pavadintų antžmogiu. Iš tiesų, jei tik tokį padarą būtų galima sugalvoti, Sekmadienis buvo į jį panašus: toks pat atsainus ir grėsmingas, tarsi judanti akmens statula. Galėjai pasakyti, kad jis aukščiau žmogaus: niekam nepavyko įspėti didžių jo užmojų, niekas neįskaitė atviro jo veido. Tačiau Saimas, net baisiausiai kentėdamas, nebūtų pasidavęs tokiai moderniškai silpnybei. Kaip ir visi, jis bijojo didelės jėgos; tik nebuvo toks bailys, kad ja žavėtųsi.

Šnekučiuodamiesi anarchistai užkandžiavo, ir kiekvienas tai darė savaip. Daktaras Bulas ir markizas valgė paprastai, be jokių užgaidų, pasirinkdami kas geriausia – šaltą fazanieną, Strasbūro paštetą. Sekretorius buvo vegetaras; jis karštai svarstė būsimą žmogžudystę, įsidėjęs į lėkštę pusę pomidoro ir prisipylęs tris ketvirčius taurės drungno vandens. Senis profesorius srėbė skystą košelę, tarsi rodančią, kad jis suvaikėjęs iki šlykštumo. Prezidentas ir čia pasirodė viršesnis už kitus. Jis kirto už dvidešimt: rijo gausiai, neprarasdamas apetito, be paliovos kramtydamas tarsi dešrų fabrikas. Ir visą laiką, šlamšdamas tuziną bandelių ir gerdamas kvortą kavos, nenuleido nuo Saimo akių, pakreipęs galvą jį stebėdamas.

– Aš vis galvoju, – tarė markizas, atkandęs didelį kąsnį džemu užtepto skrebučio, – ar nebūtų geriau jį nudurti

peiliu. Taip įvykdytos pačios sėkmingiausios žmogžudystės. Be to, kokia nauja ir gaivi patirtis – smeigti peiliu Prancūzijos prezidentui, pasukti jį...

– Jūs klystate, – atsakė sekretorius, suraukdamas tamsius antakius. – Peilis buvo asmeniško žmogaus konflikto su konkrečiu tironu simbolinė išraiška. Dinamitas – ne tik geriausias mūsų įrankis, bet ir geriausias kovos būdas. Tai tobulas mūsų idėjų simbolis, panašiai kaip krikščionims smilkalai simbolizuoja maldą. Jis sprogsta – žudo dėl to, kad staiga išplinta, kaip ir mintis, kuri žudo tik išplisdama. Žmogaus smegenys – tai bomba! – suriko jis, staiga pasiduodamas aistrai ir stipriai suduodamas sau per galvą. – Mano smegenys dieną naktį veikia kaip bomba. Jos turi išplisti! Smegenims reikalinga laisvė, tai kas, kad ji susprogdins visą pasaulį!

– Aš nenorėčiau, kad pasaulis jau dabar susprogtų, – nutęsė markizas. – Prieš mirtį ketinu pridaryti daug niekšybių. Vakar prieš miegą kaip tik sugalvojau dar vieną.

– Na, jei mūsų galutinis tikslas yra niekas, – paslaptingai šypsodamasis tarė daktaras Bulas, – tai ar verta stengtis?

Senis profesorius nykiai dėbsojo į lubas.

– Kiekvienas žmogus širdies gilumoje žino, – tarė jis, – kad dėl nieko verta pasistengti.

Stojo reikšminga tyla, ir galiausiai sekretorius pasakė:

– Na gerai, mes nuklydome nuo temos. Liko vienintelis klausimas – kaip Trečiadienis juos nužudys. Manau, visi sutinkame su pasiūlymu padėti bombą. Kalbant apie konkrečias smulkmenas, siūlyčiau jam rytoj rytą nueiti pas...

Jo kalbą nutraukė staiga pakibęs didžiulis debesis. Prezidentas atsistojo, užstodamas dangų.

– Kol dar nepradėjome to svarstyti, – tarė jis ramiu, tyliu balsu, – siūlau pereiti į kambarį. Noriu jums pasakyti kai ką labai svarbaus.

Saimas pakilo pirmasis. Pagaliau atėjo sprendimo akimirka: pistoleto vamzdis įremtas jam į smilkinį. Jis išgirdo, kaip apačioje stovintis policininkas pasirąžė ir sutrepsėjo kojomis; rytmetys buvo giedras, bet šaltas.

Netikėtai ryla gatvėje užgrojo linksmą melodiją. Saimas apmirė ir pasitempė, tarsi išgirdęs kovos trimitą. Pajuto, kaip jį užplūsta nežinia iš kur atsiradusi antgamtiška drąsa. Melodija skambėjo gyvybinga, vulgaria ir neprotinga skurdžių narsa; net purvinose gatvėse jie atkakliai laikėsi krikščioniškojo padorumo ir artimo meilės. Saimas pamiršo jaunatvišką žaidimą sekliais; nustojo save laikęs padorių žmonių, virtusių keistais konstebliais, ir senų ekscentrikų, gyvenančių užtamsintuose kambariuose, pasiuntiniu. Užtat pasijuto atstovaujantis geraširdžiams, paprastiems tų gatvių gyventojams, kasdien žygiuojantiems į mūšį pagal rylos melodiją. Didžiuodamasis tuo, kad yra žmogus, Saimas aukštai iškilo virš jį supančių pabaisų. Bent vieną akimirką apžvelgė šiurpias jų keistenybes iš spindinčių paprastumo aukštumų. Jis pasijuto už juos viršesnis; taip jaučiasi drąsus žmogus, susidūręs su stipriais žvėrimis, arba išmintingas žmogus, susidūręs su galingomis klaidomis. Saimas žinojo, kad nei proto, nei kūno jėga negali prilygti prezidentui Sekmadieniui, bet tą akimirką visai dėl to nesijaudino, kaip nesigailėjo neturįs tigro raumenų ar kieto raganosio rago. Viską užgožė geležinis įsitikinimas, kad teisus ne prezidentas, o ryla. Mintyse sužvangėjo nepaneigiama, rūsti „Rolando giesmės“ tiesa:

„*Païens ont tort et Chrétiens ont droit*“*, kuri, ištarta senovine, šniaukrojančia prancūzų kalba, aidi ir džeržgia it kalavijai. Sielai nusikračius silpnumo naštos, kilo itin aiškus noras prisikviesti mirtį. Jei rylos klausytojai pajėgia laikytis senamadiškų savo pareigų, tai pajėgs ir jis. Saimas didžiavosi tesįs žodį jau vien dėl to, kad buvo jį davęs nusikaltėliams. Paskutinį kartą ketino įveikti tuos pamišėlius – nueiti su jais į tamsų kambarį ir mirti už tai, ko jie nesugeba suprasti. Ryla energingai ir triukšmingai grojo žygio melodiją, nenusileisdama orkestrui; pro gyvenimą šlovinantį trimitų gausmą Saimas girdėjo tolimą, gilų būgnų dundėjimą, skelbiantį mirties šlovę.

Sąmokslininkai pro atviras stiklines duris suėjo į viešbutį. Saimas žengė paskutinis; jis atrodė ramus, nors jo smegenis ir kūną purtė romantikos ritmas. Prezidentas kreivais šoniniais laipteliais nuvedė juos į tamsų, šaltą, tuščią kambarį, kuriame, tarsi apleistoje susirinkimų salėje, stovėjo stalas ir suolai. Visiems suėjus prezidentas uždarė ir užrakino duris.

Pirmas prakalbo nesutramdomasis Gogolis, dusinamas kažin kokios neišsakytos nuoskaudos.

– Nu fo! Fo! – suriko jis, kažin kodėl taip susijaudinęs, kad akcentas pasidarė nebesuprantamas. – Sakot, kad nisislapstot! Sakot, kad viskas vėša! Milojat! Kai tik norit rimtai pakalbėti, toj ėškot tamsaus kambaro!

Prezidentas ramiai ir draugiškai išklausė svetimšalio kalbą.

– Ir vis tiek jūs nesuprantate, Gogoli, – tėviškai papriekaištavo jis. – Visi girdėjo, kokius niekus paistėme, sėdėdami balkone, todėl dabar niekam nerūpi, kur ir ko einame. Jei iškart būtume susirinkę čia, visi viešbučio patarnautojai

* Pagonys neteisūs, o krikščionys teisūs. – *Vert. past.*

jau būtų sutūpę aplink rakto skylutę. Jūs, atrodo, visiškai nesuprantate žmonių.

– Aš už jos mirsu! – apimtas įkarščio, sušuko lenkas. – Aš nudėsu jų engėjus! Man nusispjaut į tas jūsų slėpynes. Galiu nudobti tironą vidury aikštės!

– Žinoma, žinoma, – sutiko prezidentas, įsitaisydamas ilgo stalo gale. – Pirmiausia jūs mirsite už žmoniją, o paskui prisikelsite ir nudėsite jos engėjus. Labai puiku. Bet dabar paprašysiu sutramdyti šiuos kilnius jausmus ir drauge su kitais sėsti prie šio stalo. Pirmąkart šiandien išgirsite protingą žodį.

Saimas atsisėdo pirmasis, genamas visą rytą jo neapleidžiančios nervingos skubos. Gogolis įsitaisė paskutinis, kažką burbėdamas į vešlią barzdą apie „kompromysą". Atrodo, vienintelis Saimas nujautė, kas jų laukia. O jis pats jautėsi kaip žmogus, kopiantis į ešafotą ir pasiryžęs bent jau pasakyti vykusią priešmirtinę kalbą.

– Draugai, – pradėjo prezidentas, staiga pakildamas iš vietos, – mūsų farsas užsitęsė. Aš jus sukviečiau čia, norėdamas pranešti tokį paprastą ir sukrečiantį faktą, kad net padavėjai, pratę prie mūsų linksmybių, išgirstų mano balse rimtas gaideles. Draugai, mes aptarėme veiksmų planą, tarėmės dėl jų vietos. Prieš tęsdamas kalbą noriu pasiūlyti šiandien nebalsuoti nei už planą, nei už vietą; verčiau paveskime viską spręsti patikimam tarybos nariui. Tegu tai atlieka draugas Šeštadienis, daktaras Bulas.

Visi sužiuro į jį, o paskui pašoko iš vietų, nes tolesni prezidento žodžiai nuskambėjo labai gyvai ir įtaigiai. Sekmadienis trenkė kumščiu į stalą.

– Draudžiu ištarti bent žodį apie mūsų planus. Šioje draugijoje negalima svarstyti nė menkiausių mūsų darbo mažmožių.

Sekmadienis nuolatos stulbino savo bendražygius, bet šį kartą jiems pasirodė, kad dar niekad nebuvo taip nustebę. Visi, išskyrus Saimą, karštligiškai suerzėjo kėdėse. Šis sėdėjo nejudėdamas, įkišęs ranką į kišenę, kurioje buvo užtaisytas revolveris. Kai jie jį užpuls, turės brangiai sumokėti už jo gyvybę. Bent bus proga sužinoti, ar prezidentas mirtingas.

Sekmadienis sklandžiai tęsė:

– Tikriausiai jau supratote, dėl kokios priežasties ketinu suvaržyti kalbos laisvę šioje laisvės puotoje. Nieko baisaus, jei mus nugirs pašaliniai asmenys. Jie pamanys, kad juokaujame. Tačiau jei čia atsiras žmogus, žinantis, kokios mūsų pažiūros, bet jų nesilaikantis, žinantis mūsų tikslą, bet jo nesiekiantis, jis...

Staiga sekretorius moteriškai sukliko.

– To negali būti! – suriko jis, pašokdamas iš vietos. – Negali...

Prezidentas plojo per stalą didžiuliu delnu tarsi kokios milžiniškos žuvies plaukmenimi.

– Gali, – lėtai ištarė jis. – Šiame kambaryje yra šnipas. Prie šio stalo sėdi išdavikas. Daugiau neaušinsiu burnos. Jo vardas...

Saimas kilstelėjo nuo kėdės, prispaudęs pirštą prie gaiduko.

– Jo vardas Gogolis, – baigė prezidentas. – Štai tas gauruotas šarlatanas, apsimetinėjantis lenku.

Gogolis pašoko, abiejose rankose laikydamas po pistoletą. Tą pačią akimirką jį sučiupo trys vyrai. Net prezidentas pamėgino atsikelti. Bet Saimas, apakintas palaimingos tamsos, to jau nebematė; jis susmuko kėdėje, purtomas palengvėjimo šiurpulio.

VII SKYRIUS

Keistas profesoriaus de Vormso elgesys

– Sėskite! – ištarė Sekmadienis balsu, kuriuo buvo prabilęs tik kokius porą kartų gyvenime ir kurį išgirdę žmonės paleisdavo iš rankų ginklus.

Visi trys vyrai pasitraukė nuo Gogolio; šis abejotinas personažas atsisėdo.

– Na, žmogau, – guviai tarė Sekmadienis, tarsi kreipdamasis į nepažįstamą žmogų, – malonėkite įkišti ranką į viršutinę liemenės kišenaitę ir parodyti, ką ten turite.

Tariamasis lenkas pablyško – tai buvo matyti net pro gausius plaukus, – tačiau pabrėžtinai ramiai įkišo du pirštus į kišenaitę ir ištraukė mėlyną kortelę. Ją pamatęs Saimas tarsi atgijo. Kortelė gulėjo kitame stalo gale, ir jis negalėjo perskaityti, kas joje parašyta, tačiau ji buvo stebėtinai panaši į mėlyną kortelę jo paties kišenėje, gautą tą dieną, kai tapo sekliu ir įsijungė į kovą su anarchija.

– Pasigailėtinas slave, – pasakė prezidentas, – nelaimingas Lenkijos kūdiki, ar esate pasirengęs šios kortelės akivaizdoje paneigti, kad šioje draugijoje jūs... kaip čia pasakius?.. *de trop*?*

– Ką ten! – atsiliepė buvęs Gogolis. Visi krūptelėjo, nes pro tankius gaurus prasiveržė aiškus, greitas ir dalykiškas

* atliekamas, nereikalingas (pranc.) – *Vert. past.*

londoniečio balsas, šnekantis kokni tarme. Sunku buvo tuo patikėti, tarsi kinas staiga būtų prabilęs su škotišku akcentu.

– Manau, jūs gerai suprantate, kokioje padėtyje atsidūrėte, – tarė Sekmadienis.

– Kurgi ne, – atsiliepė lenkas. – Ką gi, jūs laimėjot. Tik pasakysiu, kad nė vienam lenkui nebūtų pavykę taip gerai pamėgdžioti mano šnekos, kaip aš mėgdžiojau jų.

– Sutinku, – atsiliepė Sekmadienis. – Jūsų šneka man atrodo nepakartojama, nors gal kada nors pamėginsiu jos pasimokyti, maudydamasis vonioje. Gal galėtumėte šalia kortelės padėti ir barzdą?

– Mielai, – atsakė Gogolis ir vienu pirštu nusitraukė susivėlusią barzdą su visa šukuosena; pasirodė ploni rusvi plaukai ir blyškus, guvus veidas. – Buvo karšta, – pridūrė jis.

– Turiu pripažinti, – kažkaip žiauriai žavėdamasis atsakė Sekmadienis, – kad jūs puikiai laikėtės. Dabar paklausykite. Jūs man patinkate. Vadinasi, sužinojęs, jog mirėte baisiose kančiose, kokias pustrečios minutės liūdėsiu. Taigi, jei kada nors pratarsite apie mus nors žodį policijai ar bet kokiam žmogui, man teks iškęsti tą neilgą liūdesį. Apie jūsų nepatogumus nešnekėsiu. Geros dienos. Atsargiai, nesuklupkite ant laiptelio.

Raudonplaukis seklys, apsimetinėjęs Gogoliu, nė žodžio netaręs pakilo ir absoliučiai atsainiai išėjo iš kambario. Apstulbęs Saimas vis dėlto suprato, kad atsainumas buvo netikras; už durų pasigirdo negarsus bruzdėjimas, iš kurio galėjai suprasti, kad išeidamas seklys laiptelio nepastebėjo.

– Kaip bėga laikas, – linksmai tarstelėjo prezidentas, pažvelgęs į laikrodį, kuris, kaip ir visa kita, buvo didesnis negu reikėtų. – Man jau reikia eiti; turėsiu vesti filantropų draugijos susirinkimą.

Sekretorius pasisuko į jį, judindamas antakius.

– Kadangi šnipo jau nebėra, – griežtokai paklausė jis, – gal vertėtų smulkiau aptarti mūsų projektą?

– Ne, nemanau, – žiovaudamas atsakė prezidentas (jo žiovulys priminė nestiprų žemės drebėjimą). – Palikime viską kaip yra. Tegu sprendžia Šeštadienis. Man reikia eiti. Kitą sekmadienį vėl pusryčiaujame čia.

Tačiau įtampos kupini veiksmai išjudino apnuogintus sekretoriaus nervus. Šis žmogus buvo skrupulingas ir sąžiningas net vykdydamas nusikaltimą.

– Protestuoju, prezidente, taip negalima, – tarė jis. – Mūsų draugijos pamatinė taisyklė – visus planus svarstyti taryboje. Žinoma, aš labai vertinu jūsų apdairumą, nes išdaviko dalyvavimas...

– Mielas sekretoriau, – rimtai atsakė prezidentas, – jeigu pareisite namo ir išvirsite savo galvą vietoje ropės, gal ji jums dar pravers. Nors nežinau. Ne, tikriausiai vis dėlto pravers.

Sekretorius stojo piestu kaip įpykęs žirgas.

– Garbės žodis, aš nesuprantu... – pradėjo jis įsižeidęs.

– Taigi, tas ir yra, – pertraukė jį prezidentas, energingai linkčiodamas galva. – Tas ir blogiausia. Niekaip jūs nesuprantate. Klausykit, asile nelaimingas! – užriaumojo jis, keldamasis iš vietos, – sakot, nenorėjote, kad mus nugirstų šnipas? O iš kur žinote, kad dabar mūsų niekas nesiklauso?

Sulig tais žodžiais jis išlingavo iš kambario, purtomas nesuprantamos paniekos.

Keturi pasilikę vyriškiai spoksojo jam pavymui, ničnieko nesuprasdami. Vienintelis Saimas suprato ir sustingo iš siaubo. Paskutiniai prezidento žodžiai galėjo reikšti tik viena – jam nepavyko išvengti įtarimo. Sekmadienis

dar negalėjo jo demaskuoti kaip Gogolio, tačiau ir nepasitikėjo taip, kaip kitais.

Ketvertas pakilo iš vietų, ir kas garsiau, kas tyliau murmėdamas, išsiskirstė valgyti pietų, nes jau buvo gerokai po pusiaudienio. Profesorius išslinko paskutinis, skausmingai vilkdamas kojas. Visiems išėjus Saimas dar ilgai sėdėjo, mąstydamas apie keistą savo padėtį. Griaustinio trenksmo pavyko išvengti, tačiau debesys tebebuvo susitvenkę. Pagaliau jis išėjo iš viešbučio į Lesterio aikštę. Giedras šaltis sustiprėjo, ir atsidūrusį lauke Saimą nustebino ore skrajojančios snaigės. Jis tebeturėjo lazdą su špaga ir kitus Gregorio daiktus, bet apsiaustą buvo kažkur palikęs, gal kateryje, gal balkone. Tikėdamasis, kad nepradės smarkiai snigti, Saimas trumpam grįžo iš gatvės ir sustojo mažos, purvinos kirpyklos tarpduryje, kurios vitrinoje stovėjo tik ligotos išvaizdos ponia vakarine suknia.

Deja, sniegas įsismarkavo, ir Saimas, kuriam vienintelis žvilgsnis į vaško ponią įvarė slogutį, ėmė žiūrėti į baltą, tuščią gatvę. Labai nustebo pamatęs, kad netoliese nejudėdamas stovi senis ir atidžiai stebi kirpyklos vitriną. Jo cilindras buvo apsnigtas kaip Kalėdų Senio kepurė, aplinkui kojas iškilo pusnys, bet atrodė, jog jokia jėga jo neatplėš nuo vitrinos su bespalve vaško lėle purvinais vakariniais drabužiais. Saimas nusistebėjo, kad kažkam atėjo į galvą tokiu oru stovėti ir žiūrėti į šią vitriną, bet netrukus nuostabą pakeitė šokas: jis atpažino, kad tas žmogus – senasis paralitikas, profesorius de Vormsas. Tokioje vietoje ir tokiu oru ligotam seniui tikrai nebuvo ko veikti.

Saimas buvo pasirengęs patikėti bet kokiais šios nežmoniškos brolijos iškrypimais, tačiau suabejojo, ar profesorius galėtų būti įsimylėjęs vaško ponią. Beliko manyti, kad

nukriošusį de Vormsą, kad ir kokia liga jis sirgtų, kartais ištinka neilgi transo ar stabligės priepuoliai. Saimui tai nesukėlė gailesčio. Priešingai, jis pasidžiaugė, kad pavyks lengvai pabėgti nuo vos paeinančio šlubo profesoriaus. Mat Saimas labiausiai už viską troško bent valandai išvengti šios nuodingos atmosferos. Per tą laiką jis galėtų susikaupti, suplanuoti tolesnius veiksmus ir galiausiai nuspręsti, tesėti Gregoriui duotą žodį ar ne.

Saimas nužingsniavo tarp skrajojančių snaigių, paėjo porą gatvių aukštyn, paskui trejetą žemyn ir užsuko papietauti į mažą Soho restoraną. Susimąstęs suvalgė keturias mažas keistų patiekalų porcijas, išgėrė butelį raudono vyno, paskui nesiliaudamas mąstyti užsisakė juodos kavos ir surūkė juodą cigarą. Saimas buvo įsitaisęs viršutiniame restoranėlio aukšte, aplink žvangėjo valgančiųjų peiliai, garsiai plepėjo užsieniečiai. Jis prisiminė, kaip kadaise šiuos geraširdžius svetimšalius laikė anarchistais. Suvirpėjo, prisiminęs tikrovę. Tačiau net virpėdamas džiaugėsi pabėgęs. Vynas, paprastas maistas, pažįstama vieta, niekuo neapsimetinėjančių šnekovų veidai sukėlė įspūdį, tarsi Septynių dienų taryba būtų tik baisus sapnas; net žinodamas, jog tai objektyvi tikrovė, negalėjo nesidžiaugti, kad šiuo metu ji tolima. Nuo vietos, kurioje paskutinį kartą buvo sutikęs gėdingąjį septynetą, jį skyrė aukšti namai ir žmonių pilnos gatvės; dabar laisvai vaikščiojo laisvame Londone ir gėrė vyną laisvų žmonių draugijoje. Truputį atlėgusia širdimi jis pasiėmė skrybėlę bei lazdą ir nulipo į apačioje įsikūrusią kavinę.

Įžengęs vidun, sustojo tarsi įkastas. Prie mažo staliuko greta tuščio lango, išeinančio į baltą snieguotą gatvę, pasistatęs stiklinę pieno sėdėjo senasis anarchistas, pakėlęs į

lubas miruolio veidą ir užmerkęs sunkius vokus. Minutėlę Saimas stovėjo sustingęs kaip lazda, kuria rėmėsi į grindis. Paskui, apsimetęs beprotiškai skubančiu, aplenkė profesorių, nėrė pro duris, vikriai jas užtrenkė ir sustojo snieguotoje gatvėje.

„Ar gali būti, kad tas lavonas mane seka? – paklausė jis savęs, kramtydamas geltonus ūsus. – Restorane išbuvau ilgai, tad mane galėjo pavyti net toks lėtapėdis. Na, nieko baisaus: žvaliau paėjėsiu, ir senis nutols nuo manęs tarsi atsidurčiau Afrikoje. O gal aš išsigalvoju? Ar jis tikrai mane sekė? Argi galėtų Sekmadienis būti toks kvailys, kad pasiųstų šlubį man iš paskos?"

Skubiu žingsniu, sukiodamas rankoje lazdą, Saimas leidosi Kovent Gardeno link. Einant pro turgų sniegas ėmė kristi smarkiau ir lipdė akis, negana to, telkėsi sutemos. Snaigės zujo aplink tarsi sidabro bičių spiečius. Jos lindo į barzdą ir akis, erzindamos ir taip įtemptus nervus; beveik bėgte pribėgęs Flitstrytą, Saimas neteko kantrybės ir, pamatęs sekmadienį atidarytą arbatinę, užsuko vidun ieškoti prieglobsčio. Užsisakė dar puodelį juodos kavos. Vos jam spėjus tai padaryti, į arbatinę sunkiai įvėžlino profesorius de Vormsas, vargais negalais atsisėdo ir paprašė atnešti stiklinę pieno.

Saimui iš rankų iškrito lazda; iš to, kaip garsiai ji žvangtelėjo, nesunku buvo atspėti apie viduje paslėptą špagą. Bet profesorius neatsisuko. Saimas, kuris šiaip jau mokėjo tvardytis, spoksojo į jį išsižiojęs, tarsi kaimo kvailelis į fokusininką. Nebuvo pastebėjęs iš paskos sekančio kebo; negirdėjo, kad prie arbatinės būtų kas nors privažiavęs – vadinasi, profesorius galėjo ateiti tik pėsčias. Bet juk senis vilkosi kaip sraigė, o Saimas greičiu lenkė vėją. Paklaikęs nuo

šio matematinio absurdo, Saimas pašoko, griebė lazdą ir išlėkė pro dviveres duris, net neparagavęs atneštos kavos. Pro šalį krantinės link neįprastai greitai pravažiavo omnibusas. Saimui teko iš visų jėgų pabėgėti kokį šimtą jardų, kad spėtų jį pavyti; vis dėlto spėjo užšokti ant laiptelio ir, minutėlę atsipūtęs, užlipo į omnibuso viršų. Pasėdėjęs kokią pusę minutės, išgirdo už nugaros sunkų, švokščiantį alsavimą.

Staiga atsigręžęs Saimas pamatė, kad omnibuso laipteliais lėtai kyla snieguotas cilindras, iš po jo žvelgia pusaklės profesoriaus Vormso akys, toliau išnyra drebantys jo pečiai. Jis atsargiai, kaip visada, įsitaisė ant sėdynės ir iki pat smakro apsigaubė neperšlampamu lietpalčiu.

Kiekvienas senojo karšenos judesys, drebančios jo rankos, negrabūs mostai ir bejėgiška poza šaukte šaukė, jog šis žmogus neįsivaizduojamai sukriošęs ir bejėgis. Jis tipeno mažyčiais žingsneliais, sėsdamasis ilgai tūpčiojo, krenkštė ir dūsavo. Ir vis dėlto, jei laikysime, kad filosofinės laiko ir erdvės kategorijos tikrovėje bent šiek tiek veikia, neliks nė mažiausios abejonės, kad senis pasivijo omnibusą.

Saimas pašoko, tarsi pamišėlis pažvelgė į palšą, kiekvieną akimirką vis labiau niūkstantį dangų ir leidosi bėgti laipteliais žemyn. Valios pastangomis įveikė iš pasąmonės atėjusį impulsą nušokti nuo omnibuso viršaus tiesiai į gatvę.

Visiškai apstulbęs, nepajėgdamas nei atsigręžti, nei pagalvoti, Saimas įpuolė į kiemelį greta Flitstryto, kaip triušis į savo urvą. Kažin kodėl jam pasirodė, kad jei profesorius tikrai jį vejasi, tai jį bus lengviausia suklaidinti siauručių gatvelių labirinte. Saimas šen bei ten nardė gatvelėmis ir skersgatviais, primenančiais plyšius namų sienose; pasukęs į įvairias puses kokius dvidešimt kartų ir savo judesio trajektorija nubrėžęs nesuvokiamą daugiakampį, jis stabtelėjo ir

pasiklausė, gal išgirs persekiotoją. Nieko nebuvo girdėti; ne kažin ką ir šiaip būtų išgirdęs, nes gatves dengė storas duslaus sniego sluoksnis. Tiesa, jis pastebėjo, kad už Raudonojo Liūto kiemo energingi miestelėnai nuvalė kokių dvidešimt jardų plotą, žvilgantį drėgnais grindinio akmenimis. Saimas, eidamas pro šalį, apie jį net nepagalvojo, tik dar kartą pasuko labirinto koridoriumi. Tačiau, kai nuėjęs dar kelis šimtus jardų vėl sustojo pasiklausyti, išgirdo, kaip į akmenis bilsnoja lazda ir čiūžčioja lėti prakeikto luošio žingsniai.

Dangus buvo pritvinkęs sniego debesų, apgaubęs Londoną slogia per ankstyvo vakaro tamsa. Abipus skersgatvio stūksojo aklos, tuščios sienos; nebuvo matyti nė vieno langelio ar kitokios angos. Saimas vėl pajuto troškimą išsiveržti iš šio namų avilio, atsidurti atviroje, žibintų nušviestoje gatvėje. Tačiau teko ilgokai paklaidžioti, kol išėjo į pagrindinę gatvę. Tada pamatė, jog buvo nuklydęs gerokai toliau, negu anksčiau manė. Išėjo į erdvią Ladgeito aikštės tuštumą ir dangaus fone pamatė Šv. Pauliaus katedrą.

Iš pradžių Saimą nustebino, kad didžiosios gatvės tokios tuščios, tarsi per miestą būtų praūžęs maras. Paskui tarė sau, kad tai nieko nuostabaus: pirma, siaučia grėsminga pūga, antra, juk sekmadienis. Prisiminęs sekmadienį, prikando lūpą; šis žodis dabar skambėjo tarsi nešvankus pokštas. Baltas sniego rūkas, pakilęs iki pat dangaus, visą miestą paskandino keistose žaliose sutemose, tarsi šis būtų atsidūręs jūros dugne. Rūškanas saulėlydis už tamsaus šv. Pauliaus katedros kupolo švytėjo baugiomis, ūkanotomis spalvomis – liguistai žalia, blausia raudona ar yrančios bronzos atspalviais, neryškiai atspindinčiais vienalytį sniego baltumą. Virš nelinksmo saulėlydžio stūksojo juodas katedros

masyvas, o ant jos, tarsi ant kokios Alpių viršukalnės, spindėjo sniego kepurė. Visai atsitiktinai sniegas sugulė taip, kad uždengė lygiai pusę kupolo, gryniausiu sidabru išryškindamas ir didingą rutulį, ir jį vainikuojantį kryžių. Tai pamatęs Saimas staiga išsitiesė ir, pats to nepajutęs, saliutavo lazda tarsi kalaviju.

Jis žinojo, kad iš paskos lėtai arba greitai slenka jo šešėlis, tas blogio įsikūnijimas, tačiau liovėsi jo paisęs. Dangus aptemo, užtat ryškiai spindėjo šviesi žemės viršūnė, ir tai jam prilygo žmogaus tikėjimo bei narsos simboliui. Tegu velniai užgrobė dangų, bet kryžius jiems dar nepasidavė. Saimas staiga vėl panūdo įminti šio šokančio, bėgančio, neatsiliekančio sukriošėlio paslaptį; sustojęs prie įėjimo į kiemą, jis atsigręžė, laikydamas rankoje lazdą, ketindamas susidurti su profesoriumi akis į akį.

Profesorius Vormsas siauru skersgatviu lėtai išslinko iš už kampo. Keistas jo siluetas atsispindėjo žibintų šviesoje, primindamas vaikiškų eilėraštukų herojų – „kreivą žmogelį, kuris ėjo kreiva gatvele“. Iš tiesų atrodė, kad jo siluetą iškreipė vingrios gatvelės, kuriomis ką tik klaidžiojo. Profesorius artėjo, žibintų šviesa atsispindėjo jo akinių stikluose, apšvietė aukštyn pakeltą veidą. Saimas jo tykojo, kaip šventasis Jurgis laukia slibino, kaip žmogus laukia galutinio paaiškinimo arba mirties. Senasis profesorius prisiartino ir tarsi nepažįstamas abejingai praėjo pro šalį, net nemirktelėjęs sielvartingomis akimis.

Toks tylus, netikėtas neišmanymas galutinai įsiutino Saimą. Bespalvis senio veidas ir negyvas žvilgsnis aiškiai bylojo, kad visas šis persekiojimas – tik nevykęs atsitiktinumas. Saimas pajuto, kaip jį užplūsta jėga, kupina ir kartėlio, ir vaikėziško įkarščio. Jis mostelėjo ranka, tarsi

norėdamas numušti seniui nuo galvos skrybėlę, padrikai šūktelėjo: „Nagi, pagauk!" ir pasileido bėgti per baltą tuščią aikštę. Slėptis nebebuvo kur; pažvelgęs atgal pamatė juodą senio figūrą, skriejančią iš paskos septynmyliais ilgų distancijų bėgiko žingsniais. Tik veidas virš lekiančio kūno išliko blyškus, rimtas, moksliškas, tarsi klounui būtų pritaisę akademiko galvą.

Absurdiški bėgikai kirto Ladgeito aikštę, pakilo į Ladgeito kalvą, apsuko Šv. Pauliaus katedrą ir Čipsaidą; per tą laiką Saimas prisiminė baisiausius savo košmarus. Paskui jis išlindo prie upės ir sustojo prie pat dokų. Pamatė geltoną šviesą, sklindančią pro neaukštos aludės langus, puolė į vidų ir užsisakė alaus. Užeiga buvo labai prasta, pilna svetimšalių jūreivių; tokiose vietose kartais rūkomas opiumas ir kaunamasi peiliais.

Neilgai trukus pro duris įžengė profesorius Vormsas, atsargiai atsisėdo ir užsisakė stiklinę pieno.

VIII SKYRIUS

Profesoriaus pasakojimas

Gabrielis Saimas patogiai įsitaisė kėdėje, įsižiūrėjo į priešais sėdinčio profesoriaus pakeltus antakius bei sunkius tarsi švinas akių vokus ir pajuto sugrįžtant baimę. Tas keistas nuožmios tarybos narys iš tiesų jį persekioja. Žmogus, netikėtai susidvejinęs į nukriošusį paralitiką ir energingą seklį, be abejo, tampa įdomesnis, tačiau būti su juo nejauku. Jei profesorius, Saimo nelaimei, netyčia jį demaskuotų, vargu ar Saimą paguostų mintis, jog jis aną demaskavęs pirmas. Saimas spėjo ištuštinti alavinį bokalą alaus, o de Vormsas net nepalietė savo pieno.

Vilčių teikė tik viena nereali galimybė, kuri sykiu pavertė Saimą bejėgiu. O kas, jei šis persekiojimas nesusijęs su jokiais įtarinėjimais? Gal tai įprastas dalykas, sutartinis ženklas. Gal šios paikos lenktynės – savotiška draugiškumo išraiška, kurią taip ir dera suprasti. Tarsi savotiškos apeigos. Tikriausiai naujai išrinktą Ketvirtadienį įprasta gainioti Čipsaido skersgatviais, kaip ir naujai išrinktą lordą merą įprastą iškilmingai pervesti šio rajono gatvėmis. Saimas atsargiai svarstė, kaip čia geriau pasiteirauti, bet profesorius netikėtai jį aplenkė. Diplomatiškam pokalbiui dar nė neprasidėjus, senasis anarchistas staiga rėžė tarsi perkūnas iš giedro dangaus:

– Ar jūs policininkas?

Saimas tikėjosi ko tik nori, tik ne tokio žiauraus ir tiesaus klausimo. Greitomis nesumetęs, ką atsakyti, paikai sukikeno:

– Policininkas? Kodėl jums pasirodė, kad aš galiu būti policininkas?

– Labai paprastai, – kantriai atsakė profesorius. – Jūs man panašus į policininką.

– Ar aš per klaidą restorane pasiėmiau policininko kepurę? – įnirtingai šypsodamasis paklausė Saimas. – Gal netyčia pastebėjote registracijos numerį? Ar mano batai jums atrodo įtartini? Kodėl turėčiau būti policininkas? O ne, leiskite man būti paštininku.

Senasis profesorius labai rimtai papurtė galvą, nesuteikdamas jokios vilties, bet Saimas tęsė, nebepajėgdamas atsisakyti karštligiškos ironijos.

– O gal aš nesupratau jūsų subtilios vokiškos filosofijos? Gal policininkas jums atrodo reliatyvi sąvoka. Evoliucijos procese beždžionė taip sklandžiai virto policininku, kad niekas nė nepastebėjo, kada tai įvyko. Beždžionė – tai padaras, *galintis* tapti policininku. Tada kokia nors senmergė iš Klepemo bus padaras, *galėjęs* tapti policininku. Jei taip, tai sutinku, aš irgi *galėjau* tapti policininku. Tegu vokiečių filosofas mane vadina, kaip tik jo širdis geidžia.

– Ar jūs tarnaujate policijoje? – nutraukė senis beviltiškas Saimo išmones, nekreipdamas į jas nė mažiausio dėmesio. – Ar esate seklys?

Saimo širdis suakmenėjo, bet veidas liko ramus.

– Kalbate niekus, – pradėjo jis. – Neįsivaizduoju, kodėl...

Senis smarkiai trenkė sukriošusia ranka per svyruojantį stalą ir vos nesudaužė jo į šipulius.

– Ar girdėjote mano paprastą klausimą, bailus šnipe? – suriko jis plonu pamišėlio balsu. – Tai jūs esate policijos seklys ar ne?

– Ne! – rėžė Saimas, tarsi stovėdamas ant ešafoto.

– Galite prisiekti? – paklausė senis, prisilenkdamas artyn, ir jo lavono veidas pasibjaurėtinai atgijo. – Prisiekiate? Tikrai prisiekiate? Ar žinote, kad melaginga priesaika pražudo sielą? Žinote, kad velniai šoks per jūsų laidotuves? Suvokiate, kad ant jūsų kapo apsigyvens amžinas siaubas? Tikrai neklystate? Jūs anarchistas, sprogdintojas? O svarbiausia – tikrai, absoliučiai tikrai nesate seklys? Netarnaujate britų policijoje?

Profesorius atkišo smailą alkūnę ir prisidėjo prie ausies didžiulį suglebusį delną tarsi klausos ragelį.

– Aš netarnauju britų policijoje, – ramiai lyg pamišėlis atsakė Saimas.

Profesorius de Vormsas susmuko kėdėje, tarsi jam būtų pasidarę negera, tačiau visai neužpyko.

– Gaila! – atsakė jis. – O štai aš tarnauju.

Saimas pašoko, su trenksmu nuversdamas suolą, ant kurio sėdėjo.

– Jūs ką, – springdamas ištarė jis, – kur jūs tarnaujate?

– Britų policijoje, – atsakė profesorius ir pirmą kartą plačiai nusišypsojo, o jo akys už storų stiklų linksmai sužibo. – Bet kadangi jūs laikote policininką reliatyvia sąvoka, tai aš, be abejo, neturiu su jumis nieko bendra. Tarnauju britų policijoje, bet kadangi jūs mane įtikinote, jog pats ten netarnaujate, tai belieka prisiminti, kad su jumis susipažinau anarchistų klube. Matyt, reikėtų jus suimti. – Tai taręs profesorius padėjo ant stalo lygiai tokią pat mėlyną kortelę, kokią Saimas nešiojosi savo liemenės kišenaitėje: policijos išduotą galios simbolį.

Saimui pasirodė, kad pasaulis apsivertė aukštyn kojomis, kad medžiai auga šaknimis aukštyn, o žvaigždės blyksi jam po kojomis. Paskui palengva suvokė, kad viskas atvirkščiai. Iš tiesų pastarąsias dvidešimt keturias valandas

pasaulis atrodė apvirtęs aukštyn kojomis, bet dabar sugrįžo į normalią būseną. Pasirodė, jog šėtonas, nuo kurio visą dieną uždusęs bėgo – tai jo šeimos narys, vyresnysis brolis, kuris dabar sėdi kitapus stalo ir linksmai iš jo juokiasi. Saimui nė neatėjo į galvą pasiteirauti smulkmenų; jis tik be galo patenkintas kvailai džiaugėsi, kad šešėlis, tarsi nepakeliama grėsmė sekęs įkandin, iš tikrųjų buvo išsiilgęs draugas, stengęsis jį pasivyti. Juto, kad yra kvailys, tačiau buvo laisvas; juk be sveiko nusižeminimo neįmanoma išsivaduoti iš užgriuvusių piktų tamsybių glėbio. Kai atsiduri tokioje padėtyje, neišvengiamai tenka rinktis vieną iš trijų: išsaugoti šėtonišką puikybę, apsiverkti arba prapliupti juokais. Kelias sekundes Saimas iš gryniausios savimylos kabinosi į pirmąjį variantą, bet paskui staiga pasirinko trečiąjį. Išsitraukęs iš kišenės savąją policininko kortelę ir sviedęs ją ant stalo, užvertė galvą taip, kad gelsvos barzdelės pleištas rodė tiesiai į lubas, ir garsiai tarsi laukinis užsikvatojo.

Net ankštoje tavernoje, kurioje be paliovos dzinksėjo peiliai, barškėjo lėkštės ir dubenys, aidėjo gerklingi šūksniai, netikėtai kildavo susistumdymai ar gaudynės, homeriška Saimo linksmybė atkreipė daugelio įgėrusių lankytojų dėmesį.

– Iš ko taip juokiesi, šefe? – paklausė vienas smalsus dokų krovikas.

– Iš savęs, – atsakė Saimas, dusdamas ir aimanuodamas iš laimės.

– Susitvardykite, – patarė profesorius, – jūs darotės isteriškas. Išgerkite dar alaus. Ir aš su jumis išgersiu.

– Jūs nebaigėte pieno, – priminė Saimas.

– Pieno! – atrėžė šis su neapsakomu pasidygėjimu. – Pieno! Ar manote, kad manęs nuo jo nepykina, kai tik išsiskiriu su tais prakeiktais anarchistais? Šiame bare visi krikščionys, nors gal, – pridūrė jis, apžvelgęs girtuoklių

minią, – ir nelabai griežti. Nebaigiau pieno! Po perkūnais – tuoj aš jį pribaigsiu! – ir staigiu judesiu nustūmė stiklinę nuo stalo. Pasigirdo dūžtančio stiklo garsas, ir grindimis pasklido sidabrinio skysčio bala.

Saimas džiugiai ir smalsiai jį stebėjo.

– Dabar supratau, – šūktelėjo jis, – aišku, jūs visai nesenas.

– Negaliu čia nusivalyti veido, – atsakė profesorius de Vormsas. – Mano grimas gana sudėtingas. O apie senatvę ne man spręsti. Neseniai man suėjo trisdešimt aštuoneri.

– Na taip, – nekantriai atsiliepė Saimas, – bet jūs juk visai sveikas.

– Kaip čia pasakius, – abejingai atsakė seklys. – Esu linkęs peršalti.

Saimas vėl nusikvatojo, pajutęs palengvėjimą. Jam atrodė labai juokinga, kad senas paralitikas profesorius iš tikrųjų pasirodė esąs persirengęs jaunas aktorius. Tiesa, ne mažiau smagiai būtų juokęsis parvirtus pipirinei.

Apsimetėlis profesorius išgėrė alaus ir nusišluostė netikrą barzdą.

– Ar žinojote, – paklausė jis, – kad tas Gogolis irgi mūsiškis?

– Aš? Ne, aš to nežinojau, – atsakė truputį nustebęs Saimas. – O jūs irgi ne?

– Ničnieko nežinojau, – atsakė žmogus, pasivadinęs de Vormsu. – Maniau, kad prezidentas kalba apie mane, ir drebėjau it lapas.

– O aš maniau, kad jis turi galvoje mane, – atsakė Saimas, vėl nerūpestingai nusikvatojęs. – Užtat ir laikiau pirštą ant gaiduko.

– Aš irgi, – niūriai atsakė profesorius, – Gogolis, matyt, taip pat.

Saimas trenkė kumščiu į stalą.

– Klausykite, tai mes ten buvome trise! – sušuko jis. – Trys iš septynių – jau neblogai. Jei tik būtume žinoję, kad esame trys!

Profesoriaus de Vormso veidas apsiniaukė, jis nuleido akis.

– Buvome trys, – atsakė jis. – Bet jei mūsų būtų buvę net trys šimtai, vis tiek nieko nebūtume pajėgę padaryti.

– Kaip tai – trys šimtai prieš keturis? – vaikėziškai pasipūtė Saimas.

– Ne, – blaiviai atrėžė profesorius, – net trys šimtai prieš Sekmadienį yra niekis.

Šis vardas tarsi speigas akimirksniu sukaustė Saimo džiugesį; juokas, nepasiekęs lūpų, užgeso širdyje. Prieš akis nelyginant spalvota fotografija iškilo nepamirštamojo prezidento veidas; Saimas prisiminė, kaip Sekmadienis skiriasi nuo visų savo palydovų. Pastarųjų veidai, įnirtingi ir įtūžę, palengva išblėsdavo atmintyje kaip visų žmonių veidai, bet Sekmadienio atminimas tik stiprėjo, tarsi būtų atgijęs menininko nutapytas jo portretas.

Abu pašnekovai kurį laiką patylėjo, paskui Saimas staiga prašneko tarsi suputojęs šampanas:

– Profesoriau, – sušuko jis, – tai nebepakeliama. Jūs bijote to žmogaus?

Profesorius pakėlė sunkius vokus ir įbedė į Saimą nežemiškai atvirą didelių mėlynų akių žvilgsnį.

– Taip, bijau, – ramiai atsakė jis. – Jūs irgi bijote.

Saimas apmirė. Paskui staiga pakilo, tarsi įžeistas, ir atstūmė kėdę.

– Taip, – atsiliepė jis balsu, kurio neįmanoma nusakyti. – Jūs teisus. Aš jo bijau. Todėl prisiekiu Dievu, kad ieškosiu šio žmogaus, kurio taip bijau, kol jį surasiu, ir

trenksiu jam per veidą. Net jei dangus bus jo sostas, o žemė – sosto pakojis, vis tiek prisiekiu, kad jį nuversiu.

– Kaip? – paklausė apstulbęs profesorius. – Kodėl?

– Todėl, kad aš jo bijau, – atsakė Saimas. – Negalima palikti nesunaikinus to, ko bijai.

De Vormsas sumirksėjo iš nuostabos. Pamėgino kažką sakyti, bet Saimas jo nesiklausė ir tyliai, labai jaudindamasis, kalbėjo toliau:

– Kas veržtųsi įveikti smulkmenas, kurios nekelia jokios baimės? Kas panorės taip nusižeminti, kad pagarsėtų drąsa kaip koks eilinis boksininkas? Kam rūpi tapti bebaimiam tarsi medis? Reikia kovoti su tuo, ko bijai. Atsimenate pasakojimą, kaip anglas dvasininkas suteikė paskutinį patepimą Sicilijos banditų vadeivai: mirties patale galvažudys pasakė: „Neturiu pinigų, bet duosiu patarimą, kuris pravers gyvenime: visada laikyk nykštį ant ašmenų ir smūgiuok aukštyn". Todėl aš jums sakau – smūgiuokime aukštyn, net jei tektų smogti žvaigždėms.

Pašnekovas spoksojo į lubas, kaip reikalavo jo vaidmuo.

– Sekmadienis – labai didelė žvaigždė, – tarė jis.

– Pamatysite, netrukus jis taps krintančia žvaigžde, – atsakė Saimas ir užsidėjo skrybėlę.

Ryžtingas jo veiksmas paskatino profesorių nerangiai pakilti ant kojų.

– Ar jūs bent įsivaizduojate, – geraširdiškai apstulbęs, paklausė jis, – kur mums eiti?

– Taip, – trumpai atsakė Saimas, – reikia sutrukdyti sprogimui, kuris rengiamas Paryžiuje.

– O ar turite supratimą, kaip tai padaryti? – pasiteiravo pašnekovas.

– Ne, – lygiai taip pat ryžtingai atrėžė Saimas.

– Jūs, aišku, atsimenate, – tęsė menamasis de Vormsas, pešiodamas barzdą ir žvelgdamas pro langą, – kad, mums šiek tiek skubotai išsiskirsčius, atsakomybė už šį absurdišką veiksmą atiteko markizui ir daktarui Bului. Markizas šiuo metu veikiausiai plaukia per Lamanšą. Abejoju, ar pats prezidentas žino, kur jis keliaus ir ką darys; mes juo labiau nežinome. Žino vienintelis žmogus – daktaras Bulas.

– Prakeikimas! – sušuko Saimas. – O mes nežinome, kur jį rasti.

– Ne visai, – atsainiai kaip visada pratarė profesorius, – aš žinau, kur jis.

– O man ar pasakysite? – nekantriai paklausė Saimas.

– Aš pats jus nuvesiu, – atsakė profesorius ir nusikabino nuo vagio skrybėlę.

Saimas stovėjo ir laukė, pastiręs nuo susijaudinimo.

– Ką jūs norite pasakyti? – griežtai paklausė jis. – Eisite su manimi? Nutarėte rizikuoti?

– Jaunuoli, – maloniai kreipėsi į jį profesorius, – man iš tiesų juokinga, kad laikote mane bailiu. Šiuo klausimu kalbėsiu nedaug, bet pasistengsiu laikytis jūsų filosofinės retorikos stiliaus. Jūs manote, kad prezidento nuversti neįmanoma. Aš esu tuo įsitikinęs, bet vis tiek ketinu pasistengti, – ir atvėręs tavernos duris, pro kurias tuoj pat įsiveržė šalto oro gūsis, pirmas nudrožė tamsiomis gatvelėmis, vinguriuojančiomis palei dokus.

Sniegas jau buvo spėjęs ištirpti arba virsti purvu po žmonių kojomis, tačiau kur ne kur tamsumoje švytėjo nedideli jo ploteliai, tik ne balti, o pilki. Siauros gatvelės buvo duobėtos ir pilnos balų, kuriose vietomis atsispindėjo retų žibintų šviesa, tarsi kito, nupuolusio pasaulio dalelės. Sutrikęs

nuo besikeičiančių šviesos ir tamsos blyksnių, Saimas pajuto svaigstant galvą; tačiau jo bendražygis sparčiai žingsniavo į tą pusę, kur gatvės gale tarsi liepsnos pluoštas švytėjo žibintų apšviesta upė.

– Kur jūs einate? – paklausė Saimas.

– Kaip tik dabar, – atsakė profesorius, – ketinu pasukti už kampo ir patikrinti, ar daktaras Bulas jau nuėjo miegoti. Jis tausoja sveikatą, todėl anksti gulasi.

– Daktaras Bulas! – šūktelėjo Saimas. – Ar jis gyvena čia už kampo?

– Ne, – atsakė jo draugas. – Tiesą pasakius, jis gyvena toli nuo čia, kitapus upės, bet iš šios vietos matyti, nuėjo miegoti ar ne.

Kalbėdamas jis pasuko už kampo ir atsistojęs priešais blausią upę, nusėtą ugnelėmis, lazda parodė priešingą krantą. Sario pusėje prie pat Temzės stūksojo – galima net sakyti, kybojo virš vandens – keletas didžiulių daugiabučių namų, išmargintų langų švieselėmis ir tarsi fabriko kaminai kylančių į kone beprotiškas aukštybes. Keli namai stovėjo taip, kad buvo panašūs į šimtaakį Babelio bokštą. Saimas nebuvo matęs Amerikos dangoraižių, todėl šiuos namus galėjo palyginti tik su sapnuose išnyrančiais pastatais.

Jiems atidžiai bežiūrint staiga užgeso aukščiausiai esantis langas šioje nesuskaičiuojamoje langų gausybėje, tarsi juodasis Argas būtų jiems mirktelėjęs viena iš daugelio savo akių.

Profesorius de Vormsas pasisuko ir trenkė lazda sau per kulną.

– Pavėlavome, – pratarė jis. – Sveikuolis daktaras nuėjo miegoti.

– Ką jūs norite pasakyti? – paklausė Saimas. – Ar jis ten gyvena?

– Taip, – atsakė de Vormsas, – kaip tik už to lango, kurio nebematome. Eime, pavakarieniausime. Teks pas jį užeiti rytoj vakare.

Be ilgesnių kalbų jiedu perėjo keletą skersgatvių ir atsidūrė ryškiai apšviestame, triukšmingame Rytų Indijos dokų kelyje. Profesorius, kuris gerai orientavosi šiame rajone, patraukė į tą pusę, kur apšviestas parduotuvių vitrinas pakeitė tyki prieblanda; už kokių dvidešimt pėdų nuo kelio stovėjo sena, balta, beveik visai sugriuvusi užeiga.

– Gerų angliškų užeigų dar galima atrasti daug kur, tarsi suakmenėjusių iškasenų, – paskelbė profesorius. – Kartą radau padorią vietelę net Vest Ende.

– O čia, – šypsodamasis pasitikslino Saimas, – veikiausiai bus padori vietelė Ist Ende?

– Taip, – pagarbiai patvirtino profesorius ir žengė vidun.

Čia jie su išmanymu pavakarieniavo, čia ir pernakvojo. Šeimininkai gerai mokėjo paruošti pupas ir šoninę, iš rūsio netikėtai pasirodė puikiausias burgundiškas vynas, ir Saimą užliejo maloni draugystės bei jaukumo šiluma. Per visus išbandymus jį labiausiai gąsdino vienišumas; jokiais pasaulio žodžiais neįmanoma apsakyti, koks skirtumas tarp vienatvės ir bent vieno bendraminčio draugijos. Galima nusileisti matematikams, teigiantiems, kad dukart du bus keturi. Bet du – tai ne dukart vienas; du – du tūkstančius kartų po vieną. Būtent todėl pasaulis niekada neatsisakys monogamijos, nepaisant daugybės jos trūkumų.

Pirmą kartą nuo tos akimirkos, kai Gregoris nusivedė Saimą į užeigą prie upės, pastarasis gavo progą papasakoti savo stulbinančią istoriją. Jis pasakojo lėtai, su visomis smulkmenomis, mėgaudamasis savo iškalba, kaip įprasta kalbėti su senais bičiuliais. Žmogus, kuris buvo apsimetęs

profesoriumi de Vormsu, savo ruožtu irgi turėjo ką papasakoti. Jo istorija buvo beveik tokia pat paika, kaip ir Saimo.

– Tas jūsų grimas iš tiesų geras, – pasakė Saimas, tuštindamas taurę *Macono*, – daug geresnis negu Gogolio. Aš iškart pamaniau, kad jis pernelyg gauruotas.

– Jis laikosi kitos meninės teorijos, – mąsliai atsakė profesorius. – Gogolis buvo idealistas. Jis sukūrė abstraktų, platonišką anarchisto idealą. O aš realistas, galima sakyti, portretų meistras. Nors, tiesą pasakius, netikslu mane vadinti portretistu. Pats esu portretas.

– Nesuprantu jūsų, – atsakė Saimas.

– Aš portretas, – pakartojo profesorius. – Garsaus profesoriaus de Vormso, kuris šiuo metu, kiek žinau, yra Neapolyje, portretas.

– Norite pasakyti, jog nusigrimavote, kad būtumėte panašus į jį? – pasitikslino Saimas. – Bet ar jis nežino, kad jūs naudojatės jo nosimi be reikalo?

– Puikiausiai žino, – džiugiai atsakė draugas.

– Tai kodėl jis jūsų neįskundžia?

– Todėl, kad aš jį įskundžiau, – atsakė profesorius.

– Malonėkite paaiškinti, – paprašė Saimas.

– Su malonumu, – atsiliepė garsusis užsienio filosofas, – jei jūs pasirengęs išklausyti mano pasakojimą. Aš aktorius, pavarde Vilksas. Dirbdamas teatre turėjau progos bendrauti su bohema ir visokiomis kitokiomis padugnėmis – sukčiais iš žirgų lenktynių, meno klastotojais ar politiniais pabėgėliais. Vienoje pabėgėlių svajoklių lindynėje buvau supažindintas su didžiuoju vokiečių filosofu nihilistu profesoriumi de Vormsu. Iš jo kalbų nedaug ką supratau, bet pats profesorius pasirodė be galo atgrasus, ir aš įdėmiai išstudijavau jo išvaizdą. Kiek pamenu, jis įrodinėjo, kad Dievas

yra visatą griaunantis principas, todėl reikalavo be paliovos energingai viską griauti. Energija, sakė jis, yra viskas. O pats buvo šlubas, pusaklis ir sukriošęs. Kai susipažinome, buvau lengvabūdiškai nusiteikęs, be to, jis man pasirodė toks šlykštus, kad pasiryžau jį pamėgdžioti. Jei būčiau dailininkas, nupiešččiau jo karikatūrą. Bet buvau aktorius, todėl karikatūrą teko suvaidinti. Nusigrimavau taip, kad atrodyčiau pernelyg panašus į bjaurų seną profesorių. Įėjau į kambarį, kuriame buvo susirinkę jo gerbėjai, tikėdamasis išgirsti kvatojimo papliūpą arba (jei gerbėjai jau visiškai nukvakę) pasipiktinusių tokiu įžeidimu žmonių šūksnius. Neįsivaizduojate, kaip nustebau, kai buvau sutiktas pagarbia tyla, o kiekvieną mano ištartą žodį lydėjo susižavėjimo murmesys. Mane pakirto tobulo menininko prakeikimas. Pasirodė, jog esu pernelyg subtilus ir tikroviškas. Jie mane palaikė tikruoju profesoriumi nihilistu. Tada buvau blaiviai mąstantis jaunuolis ir turiu pripažinti, jog tai man buvo didelis smūgis. Tačiau dar nespėjus kaip reikiant atsipeikėti, prie manęs pribėgo pora ar trejetas gerbėjų, spinduliuodami pasipiktinimu, ir pranešė, kad gretimame kambaryje esu viešai įžeidinėjamas. Pasiteiravau, kas gi ten vyksta. Pasirodė, kad įžūlus apgavikas tyčia apsirengė ir nusigrimavo, absurdiškai mane pamėgdžiodamas. Buvau išgėręs šiek tiek per daug šampano ir pasidaviau akimirkos kvailystei – nusprendžiau eiti iki galo. Galiausiai į kambarį įėjo tikrasis profesorius, kurį sutiko pasipiktinusi draugija ir ledinis, kupinas nuostabos mano žvilgsnis.

Turbūt jums nereikia sakyti, kad susirėmimas įvyko. Aplinkui susibūrę pesimistai neramiai žvilgčiojo tai į vieną, tai į kitą profesorių, norėdami įsitikinti, kuris labiau nukaršęs. Laimėjau aš. Silpnos sveikatos senis, koks buvo

mano varžovas, neturi jėgų atrodyti toks sukriošęs, kaip jaunas aktorius pačiame jėgų žydėjime. Matote, jis tikrai buvo pusiau paralyžiuotas, todėl niekaip negalėjo visu grožiu parodyti, koks yra griuvena. Tada pamėgino mane sutriuškinti intelektu. Tai atrėmiau labai paprastai. Profesoriui pasakius ką nors tokio, ką suprato tik jis vienas, aš tuoj pat atšaudavau frazėmis, kurių nė pats nesupratau. „Nemanau, – sakė jis, – kad jūs būsite perpratęs evoliucijos kaip totalinio neigimo principą, nes joje inherentiškai slypi spragos, be kurių neįmanoma kalbėti apie skirtybes.“ Aš pašaipiai atkirtau: „Jūs prisiskaitėte Pinkvertso; Glumpė jau seniai paneigė prielaidą, kad evoliucija funkcionuoja kaip eugenika.“ Turbūt neverta jums sakyti, kad jokio Pinkvertso anei Glumpės nėra ir niekada nebuvo. Bet visi susirinkusieji (didelei mano nuostabai), atrodo, juos puikiausiai prisiminė; tada profesorius, pamatęs, kad mokslingas paslaptingumas atidavė jį nelabai skrupulingos minios malonei, griebėsi populiaresnių dalykų. „Matau, – nusišaipė jis, – kad jūs laimėsite, kaip ta apsimetėlė Aisopo kiaulė.“ – „O jūs, – atkirtau aš su šypsena, – pralaimėsite, kaip Montaigne'o ežys.“ Ar reikia aiškinti, kad Montaigne'as niekur neminėjo ežio? „Jūsų paistalai gryna apgaulė, – pasakė jis, – kaip ir jūsų barzda.“ Nebuvau pasirengęs atsakyti į šį argumentą, kuris buvo ir taiklus, ir gana sąmojingas. Tačiau garsiai nusijuokęs nei iš šio, nei iš to tariau: „Ne, kaip panteisto batai“, ir vienu smūgiu laimėjau pergalę. Tikrasis profesorius buvo išmestas lauk, tiesa, be smurto, nors vienas žmogus ir pamėgino nusukti jam nosį. Kiek žinau, dabar jis keliauja po Europą ir visur sutinkamas kaip žavingas apsimetėlis. Suprantate, jis kupinas įkarščio ir siuto, dėl to atrodo be galo juokingas.

– Na, – atsiliepė Saimas, – galiu suprasti, kodėl vienam vakarui juokais prisiklijavote purviną jo barzdą, bet niekaip nesuprantu, kodėl vėliau jos nenusiėmėte.

– Išklausykite iki galo, – atsakė pasakotojas. – Išėjau iš tų namų, palydėtas pagarbių plojimų, ir nušlubavau tamsia gatvele laukdamas, kol atsidursiu pakankamai toli ir galėsiu eiti kaip normalus žmogus. Didžiausiai savo nuostabai pasukęs už kampo pajutau, kaip kažkas palietė mano petį, ir atsigręžęs atsidūriau milžiniško policininko šešėlyje. Jis pasakė, kad manęs laukia. Aš apsimečiau visiška griuvena ir baisiu vokišku akcentu surikau: „Taip, manęs laukia – manęs laukia visi šio pasaulio engiamieji. Jūs mane suimate už tai, kad esu didis anarchistas, profesorius de Vormsas.“ Policininkas ramiai pažvelgė į popierių, kurį laikė rankoje. „Ne, pone, – mandagiai atsakė jis, – ar tiksliau – ne visai taip, pone. Aš jus suimu už tai, kad jūs nesate garsusis anarchistas profesorius de Vormsas.“ Kaltinimas galėjo pasirodyti sunkus, tačiau tikrai ne toks baisus kaip pirmasis, ir aš nusekiau paskui policininką, kankinamas abejonių, bet ne per labiausiai nusiminęs. Mane vedė per daugelį kambarių, kol galiausiai atvedė pas policijos pareigūną; šis paaiškino, jog neseniai pradėta kampanija prieš anarchizmo centrus ir toks sėkmingas mano maskaradas galėtų labai pasitarnauti visuomenės saugumui. Pasiūlė man gerą atlyginimą ir davė štai šią mėlyną kortelę. Pokalbis buvo trumpas, bet pašnekovas man pasirodė labai sveiko proto ir turintis didžiulį humoro jausmą. Apie jį asmeniškai nieko negaliu pasakyti, nes...

Saimas staiga padėjo peilį ir šakutę.

– Žinau, – tarė jis. – Judu kalbėjotės visiškoje tamsoje.

Profesorius de Vormsas linktelėjo ir baigė gerti vyną.

IX SKYRIUS

Žmogus su akiniais

– Tas burgundiškas vynas tikras puikumėlis, – sielvartingai pratarė profesorius, statydamas ant stalo tuščią taurę.

– Į jus pažvelgęs, to nepasakytum, – atsiliepė Saimas, – geriate tarsi vaistus.

– Dovanokite, kad taip elgiuosi, – liūdnu balsu paprašė profesorius, – juk mano padėtis gana keista. Viduje tiesiog sprogstu nuo vaikėziško džiūgavimo, bet taip ilgai vaidinau nukriošėlį, kad nebegaliu šio vaidmens atsikratyti. Net tarp draugų, kai nėra jokio reikalo apsimetinėti, negaliu kalbėti nešveplendamas ir neraukdamas kaktos – tarsi tai būtų mano kakta. Suprantate, aš iš tiesų galiu džiaugtis, tačiau tik kaip sutrešęs senis. Mano širdis pilna žvalaus džiūgavimo, tačiau išorėje viskas atrodo kitaip. Jums reikėtų išgirsti, kaip aš sakau: „Linksmiau, senas drauguži!“ Tuoj pat apsiverktumėte.

– Iš tiesų, – sutiko Saimas, – bet man vis tiek atrodo, kad jus dar kažkas slegia.

Profesorius krūptelėjo ir įdėmiai pažvelgė į draugą.

– Jūs labai sumanus, – tarė jis, – vienas malonumas su jumis dirbti. Taip, mane slegia nemenka našta. Turime išspręsti didžiulę problemą, – baigė jis ir nuleido pliką kaktą ant sudėtų delnų.

Po kurio laiko negarsiai paklausė:

– Ar mokate groti fortepijonu?

– Taip, – nustebęs pripažino Saimas, – sako, jog turiu lengvą ranką.

Kadangi pašnekovas į tai nieko neatsakė, jis pridūrė:

– Tikiuosi, jums palengvėjo.

Po ilgos tylos profesorius atsiliepė iš savo delnų sudaryto urvo tamsos:

– Būtų pakakę ir to, kad mokate spausdinti mašinėle.

– O, ačiū, – atsakė Saimas, – jūs toks malonus.

– Paklausykite, – tarė pašnekovas, – ir nepamirškite, su kuo rytoj ketiname susitikti. Mudu rengiamės žygiui, kuris daug pavojingesnis už mėginimą išvogti iš Tauerio Karūnos brangakmenius. Pamėginsime išvogti paslaptį iš labai įžvalgaus, labai stipraus ir labai blogo žmogaus. Mano galva, pasaulyje nėra kito žmogaus – žinoma, išskyrus prezidentą, – kuris būtų toks stiprus ir netikėtas priešas, kaip tas išsišiepęs daktarėlis su tamsiais akiniais. Tai kas, kad jam trūksta liepsningo mirties entuziazmo, beprotiškos anarchisto kankinystės, kurių su kaupu turi sekretorius. Tačiau sekretoriaus fanatizmas yra žmogiškas, jį beveik galima atleisti. Daktarėlis normalus kaip žvėris, o tai baisiau už sekretoriaus pamišimą. Argi nepastebėjote, koks jis pasibjaurėtinai gajus ir vyriškas? Nuo jo viskas atšoks tarsi nuo gumos kamuoliuko. Patikėkite manimi, Sekmadienis neapsiriko (tiesa, jis niekada neapsirinka), patikėdamas nusikaltimo planus apvaliai, juodai daktaro Bulo galvai.

– Tai jūs manote, – pasiteiravo Saimas, – kad šis baisus žmogus sušvelnės, jei aš jam pagrosiu fortepijonu?

– Liaukitės kvailiojęs, – atsakė jo mokytojas. – Paklausiau apie fortepijoną tik dėl to, kad pianistų pirštai lengvi ir miklūs. Saimai, jei mes norime po šio susitikimo likti sveiki ir gyvi, turime susitarti dėl šifruotų signalų, kurių

tas storžievis nesuprastų. Aš sukūriau tokį kodą, pagrįstą abėcėlės raidėmis, kurias atitinka penkių pirštų judesiai – štai, žiūrėkite, – jis pirštais į medinį stalą subarbeno žodį „BLOGAI“, – B–L–O–G–A–I, šio žodžio mums ne kartą prireiks.

Saimas dar įsipylė vyno ir ėmė tyrinėti kodą. Jis nepaprastai gerai sprendė galvosūkius ir pasižymėjo pirštų miklumu, tad neilgai trukus išmoko perduoti paprastus pranešimus, tapsendamas pirštų galais į stalą ar sau į kelį. Bet vynas ir gera draugija visad įkvėpdavo jį absurdiškiems išradimams, ir po kurio laiko profesoriui teko grumtis su tiesiog pliūptelėjusiais energingais kalbos tobulinimo pasiūlymais, kuriuos vieną po kito generavo įkaitusios Saimo smegenys.

– Reikia susitarti dėl keleto svarbiausių signalinių žodžių, – rimtai kalbėjo Saimas, – kurių prireiks, jei norėsime perteikti subtilesnius prasmės atspalvius. Mano mėgstamiausias žodis yra „vienalytis“. O jūsų?

– Baikite išdykauti, – meldė profesorius. – Jūs nė neįsivaizduojate, kaip viskas rimta.

– Ir dar „vešlus“, – tęsė Saimas, išmintingai muistydamasis. – Būtinai reikia žodžio „vešlus“ – žinote, jį vartoja žolei ar šiaip augmenijai apibūdinti...

– Gal jūs manote, – įnirtęs pertraukė jį profesorius, – kad mes su daktaru Bulu kalbėsimės apie žolę?

– Galima šią temą kliudyti keleriopai, – mąsliai nutęsė Saimas, – padaryti, kad žodis išnirtų visai natūraliai. Pavyzdžiui, galime pasakyti: „Daktare Bulai, jūs kaip revoliucionierius negalite neprisiminti, jog vienas tironas liepė žmonėms ėsti žolę. Ir iš tiesų ne vienas mūsų, žvelgdami į vešlią vasaros žolę...“

– Ar jūs bent suprantate, – paklausė pašnekovas, – kad tai tragedija?

– Puikiausiai suprantu, – atrėžė Saimas, – tragedijai būtinai reikia juoko. Ką, po velniais, dar galima padaryti? Būtų gerai praplėsti jūsų kodo ribas. Gal galėtume įtraukti ne tik rankų, bet ir kojų pirštus? Tiesa, tam reikėtų kalbantis nusiauti batus ir nusimauti kojines, o toks veiksmas, kad ir kaip neįkyriai atliekamas...

– Saimai, – aiškiai ir griežtai ištarė jo draugas, – eikite miegoti.

Vis dėlto Saimas dar ilgai neužmigo, mokydamasis naująjį kodą. Kitą dieną, kai rytus tebeglėbė tamsa, jis pabudo ir pamatė greta lovos tarsi vaiduoklį stovintį savo žilabarzdį draugą.

Saimas mirkčiodamas atsisėdo lovoje; paskui lėtai susivokė, nušveitė šalin patalus ir atsikėlė. Kažin kodėl jam pasirodė, kad drauge su antklode jis nusviedė ir vakarykštę šilumą bei jaukumą; atsistojęs juto šaltą pavojaus dvelkimą. Taip pat kaip vakar pasikliovė ir tikėjo savo bendražygiu; tačiau tai buvo pasitikėjimas, siejantis du ant ešafoto vedamus žmones.

– Klausykit, – dirbtinai linksmu balsu tarė Saimas, maudamasis kelnes, – aš sapnavau tą jūsų abėcėlę. Ar daug laiko prireikė ją sukurti?

Profesorius neatsakė, tik žvelgė į tolį užšalusios jūros spalvos akimis; Saimas pakartojo klausimą:

– Klausiu, ar daug laiko prireikė šifruotei sukurti? Visi sako, jog esu neblogas šios srities specialistas, ir tai užtrukau gerą valandą. O jūs viską išmokote iš karto?

Profesorius nieko neatsakė; jo akys buvo plačiai atmerktos, o lūpose žaidė silpna šypsenėlė.

– Kiek laiko jums tai truko?

Profesorius nepakrutėjo.

– Po šimts, argi negalite atsakyti? – užriko Saimas, stengdamasis pykčiu pridengti sukirbėjusią baimę. Nesvarbu, galėjo profesorius atsakyti, ar ne; svarbu, kad neatsakė. Saimas atidžiai įsižiūrėjo į sustingusį tarsi pergamentas veidą, į tuščias melsvas akis. Pirmiausia jam šovė mintis, kad profesorius išprotėjo; bet antroji mintis buvo kur kas siaubingesnė. Ką gi jis žino apie šitą keistą padarą, kurį taip beatodairiškai pavadino savo draugu? Tik tiek, kad jį sutiko anarchistų pusryčiuose ir išklausė jo absurdišką pasakojimą? Bet juk neįmanoma patikėti, kad toje draugijoje, be Gogolio, būtų buvęs dar vienas draugas. Ar šio žmogaus tylėjimas reiškia, kad jis staiga paskelbė karą? Gal sustingusi jo šypsena slepia baisingą trigubo išdaviko, pasiryžusio trečią kartą pakeisti puses, pašaipą? Saimas stovėjo, įsiklausydamas į beširdę tylą. Beveik girdėjo, kaip koridoriumi tyliai slenka anarchistai jo suimti.

Staiga jis nuleido akis žemiau ir prapliupo juokais. Profesorius tebestovėjo bežadis it statula, tačiau penki jo rankos pirštai mikliai šokinėjo ant stalo paviršiaus. Saimas kurį laiką stebėjo kalbančios rankos judesius ir aiškiai suprato, ką jie sako:

„Nuo šiol kalbėsiu tik šitaip. Reikia pratintis."

Saimas, iš palengvėjimo nekantraudamas, mikliai subarbeno atsakymą:

„Gerai. Eime pusryčiauti."

Jiedu tylomis pasiėmė skrybėles ir lazdas; bet Saimas, imdamas savo lazdą su špaga viduje, tvirtai ją suspaudė rankoje.

Stabtelėję kelias minutes jie išgėrė gatvės kavinėje kavos su storais, negrabiai supjaustytais sumuštiniais, po to

leidosi į kelią anapus upės, kuri pilkoje, ryškėjančioje rytmečio šviesoje atrodė nyki tarsi Acheronas. Pasiekė didžiulių namų kvartalą, kurį vakar buvo matę nuo kito kranto, tylomis ėmė lipti plikais ilgais akmens laiptais, kartkartėmis stabtelėdami persimesti vienu kitu žodžiu apie turėklus. Kas kartą, pasukdami į naują laiptų maršą, jie praeidavo langą; pro visus šiuos langus buvo matyti, kaip viršum Londono kankinamai tvieskiasi blyški, tragiška aušra. Pro kiekvieną šių langų dūluojantys pilki šiferio stogai priminė švinines lietaus sudrumstos pilkos jūros bangas. Saimas vis aiškiau suvokė, kad naująjį jo gyvenimą persmelkia šalto racionalumo dvasia, baisesnė už beprotiškus praeities nuotykius. Pavyzdžiui, vakar šie aukšti pastatai jam priminė sapnuose išnyrančius bokštus. O dabar, nuvargęs lipdamas nuobodžiais jų laiptais, tik baisėjosi jų begalybe, visai nepanašia į deginantį košmaro siaubą, nė iš tolo nedvelkiančia nei perdėjimu, nei klejonėmis. Nesibaigiančios laiptų serijos veikiau priminė tuščią aritmetikos begalybę, kurios neįmanoma įsivaizduoti, tačiau be jos nėra mąstymo. Arba stulbinančius astronomo teiginius apie nuotolius iki žvaigždžių. Saimas lipo į proto būstą, daug sykių šiurpesnį už beprotnamį.

Jiems pagaliau užkopus į daktaro Bulo laiptų aikštelę, pro paskutinį langą įspindo akis rėžianti, balta rytmečio šviesa, įrėminta raudonų debesų, veikiau primenančių raudoną molį. O kai bičiuliai įžengė į erdvią daktaro gyvenamąją mansardą, ji buvo užlieta ryškios saulės.

Įžengus į tuščius mansardos kambarius ir išvydus asketišką šviesą, Saimo atmintyje išniro kažin koks su istorija susijęs motyvas. Vos tik jis pamatė daktarą Bulą, sėdintį mansardos kambaryje už stalo ir rašantį, iškart prisiminė, kad tas motyvas – Prancūzų revoliucija. Baltose ir raudonose

apyaušrio spalvose turėjo juoduoti giljotinos siluetas. Daktaras Bulas buvo tik su baltais marškiniais ir juodomis kelnėmis; atrodė, jog nuo tamsios, trumpai kirptos galvos ką tik nusitraukė peruką, tarsi Maratas ar susitaršęs Robespierre'as.

Tačiau kai jis apsižvalgė atidžiau, prancūziški motyvai dingo. Jakobinai buvo idealistai, o šis žmogus spinduliavo tikro žudiko materializmą. Vaiskioje, baltoje ryto šviesoje, sklindančioje iš vienos pusės, jo veidas atrodė ir blyškesnis, ir kampuotesnis negu per anuos pusryčius balkone. Dabar juodi akinių stiklai, dengiantys jo akis, iš tiesų panėšėjo į juodas akių kiaurymes, o veidas priminė kaukolę. Jei mirčiai kada nors yra tekę sėdėti prie rašomojo stalo, tai ji atrodė būtent šitaip.

Svečiams įėjus daktaras Bulas pakėlė akis, plačiai nusišypsojo ir pakilo mikliu, kupinu jėgos judesiu, kuriuos buvo minėjęs profesorius. Jis pastūmėjo abiem atėjūnams kėdes, nuo gembės kitapus durų nusikabino šiurkštaus tamsaus tvido švarką ir liemenę, apsivilko, rūpestingai susisagstė ir sugrįžęs vėl atsisėdo už stalo.

Matydami geraširdišką jo ramybę priešininkai pasijuto bejėgiai. Pagaliau profesorius susikaupė ir prabilo.

– Atsiprašau, drauge, kad trukdau jus iš pat ryto, – tarė jis, skrupulingai laikydamasis de Vormso kalbos manieros. – Neabejoju, kad jūs jau viską paruošėte Paryžiaus reikalui? – Ir be galo lėtai pridūrė: – Mes turime informacijos, kuri reikalauja nedelsiant imtis veiklos.

Daktaras Bulas tylėjo ir šypsodamasis žiūrėjo į juos. Profesorius vėl prakalbo, darydamas pauzę prieš kiekvieną žodį:

– Prašau nemanyti, kad skubu be reikalo; tačiau primygtinai siūlau pakeisti planus, o jei tai daryti per vėlu,

tuoj pat išvykti paskui draugą Trečiadienį. Mudu su draugu Saimu patyrėme išgyvenimą, apie kurį dabar nėra laiko pasakoti: reikia kuo skubiausiai veikti. Tačiau jei jums atrodo, kad be mano pasakojimo nesuprasite aptariamos problemos, esu pasirengęs jums viską papasakoti, nors tam ir sugaištume šiek tiek laiko.

Jis tyčia stengėsi kuo lėčiau ir nuobodžiau pinti žodžius, tikėdamasis, kad praktiškasis daktaras neišlaikęs susinervins ir išsiduos. Bet daktaras žvelgė į jį maloniai šypsodamasis, ir tęsti monologą darėsi vis sunkiau. Saimą vėl apėmė liguista neviltis. Daktaro šypsena ir tylėjimas visiškai nebuvo panašūs į mieguistą profesoriaus žvilgsnį ir baisingą jo nebylumą, su kuriuo buvo susidūręs tik prieš pusvalandį. Profesoriaus grimas ir maivymasis visad atrodė groteskiški, tarsi baidyklės. Saimas prisiminė vakardienos išgąstį, kaip prisimenamos vaikystėje patirtos baimės. Bet čia buvo šviesu; čia sėdėjo pats paprasčiausias sveikas plačiapetis vyriškis tvido švarku, visai nekeistas, išskyrus juodus akinius; jis nei vaipėsi, nei įžūliai spoksojo, tik ramiai šypsojosi, nepratardamas nė žodžio. Vaizdas atrodė nepakeliamai tikroviškas. Stiprėjančioje saulės šviesoje daktaro veido spalva, jo tvido švarko raštas darėsi absurdiškai ryškūs, kaip kad atsitinka tokiems dalykams realistiškame romane. Jo šypsena buvo maloni ir santūri, galva mandagiai palenkta; nerimą kėlė tiktai tyla.

– Kaip jau sakiau, – vėl prakalbo profesorius, tarsi klampodamas giliais smėlynais, – mūsų patirtas nutikimas, kuris paskatino kreiptis į jus ieškant informacijos apie markizą, gali pasirodyti pernelyg nereikšmingas, kad jį čia pasakočiau; bet kadangi tai nutiko ne man, o draugui Saimui... – atrodė, jog jis vilkina žodžius tarsi giedodamas himną, bet Saimas,

kuris nenuleido nuo profesoriaus akių, pastebėjo, kad ilgi pastarojo pirštai ritmingai tapsi į stalo kraštą. Jis perskaitė ir suprato, kas sakoma: „Tęskite jūs. Tas šėtonas mane visai išsunkė!“

Saimas puolė į pagalbą ir ėmė narsiai improvizuoti, kaip visada, kai išsigąsdavo:

– Taip, man iš tiesų kai kas nutiko, – skubiai pritarė jis. – Įsišnekėjau su vienu sekliu, kuris, pažvelgęs į mano skrybėlę, palaikė mane padoriu žmogumi. Norėdamas jį tuo įtikinti, nusivedžiau į „Savoją“ ir nugirdžiau. Apgirtęs jis pasidarė labai draugiškas ir gana aiškiai pasakė, kad po dienos kitos Prancūzijoje tikimasi suimti markizą. Taigi jei jūs arba mes nespėsime jo įspėti...

Daktaras ir toliau kuo draugiškiausiai šypsojosi, o jo akys už juodų stiklų buvo visiškai neįžvelgiamos. Profesorius davė Saimui ženklą, kad perims iniciatyvą, ir vėl pabrėžtinai ramiai prabilo:

– Saimas su šia informacija tuoj pat atbėgo pas mane, ir mudu atėjome jūsų paklausti, ar neketinate pasinaudoti mūsų gautomis žiniomis. Man atrodo, reikia kuo skubiausiai...

Visą laiką Saimas spoksojo į daktarą beveik taip pat atidžiai, kaip pastarasis – į profesorių, tik nesistengė šypsotis. Atrodė, jog ginklo draugų nervai jau nebeišlaikys to nejudraus draugiškumo keliamos įtampos, tik staiga Saimas palinko į priekį ir abejingai subarbeno pirštais. Jis perdavė sąjungininkui tokį pranešimą: „Turiu nuojautą“.

Profesorius, beveik nepertraukdamas monologo, atsakė: „Tai patylėkit“.

Saimas atsakė: „Neeilinę nuojautą“.

Pašnekovas kirto: „Neeilinę nesąmonę!“

Saimas priminė: „Aš esu poetas“.

Profesorius atrėžė: „Jūs – lavonas“.

Saimas išraudo iki pat gelsvų plaukų pašaknių, jo akys karštligiškai sublizgėjo. Kaip pats pasakė, turėjo nuojautą, netikėtai virtusią kuo giliausiu įsitikinimu. Vėl barbendamas pirštais jis perdavė bičiuliui žinią: „Jūs net neįsivaizduojate, kokia poetiška mano nuojauta. Ji prilygsta jausmui, kuris apima prasidėjus pavasariui“.

Paskui atidžiai stebėjo, ką šis atsakys. Atsakymas buvo toks: „Eikite velniop“.

Po to profesorius vėl pradėjo žodinį monologą, skirtą daktarui.

„Gal veikiau turėčiau pasakyti, – pirštais pranešė Saimas, – kad ji primena jūros kvapą, netikėtai padvelkiantį vidury vešlaus miško.“

Pašnekovas nesiteikė į tai atsakyti.

„Arba, – vėl subarbeno Saimas, – galima sakyti, kad ji tvirta ir aiški, kaip aistringi raudoni gražuolės plaukai.“

Profesorius nesiliovė kalbėjęs, tačiau Saimas jau buvo pasiryžęs veikti. Jis pasilenkė prie stalo ir ištarė balsu, į kurį negalėjai neatkreipti dėmesio:

– Daktare Bulai!

Glotni, besišypsanti daktaro galva nė nepajudėjo, tačiau abu bičiuliai galėjo prisiekti, kad po akiniais pasislėpusių akių žvilgsnis tarsi strėlė persmeigė Saimą.

– Daktare Bulai, – ypač raiškiu ir mandagiu balsu pakartojo Saimas, – ar galiu jus paprašyti mažutės paslaugos? Gal malonėtumėte nusiimti akinius?

Profesorius pasisuko su visa kėde ir sustingęs iš įniršio bei nuostabos sužiuro į Saimą. Šis degančiomis akimis palinko priekin kaip žmogus, pastatęs ant kortos savo turtus ir gyvybę. Daktaras nejudėjo.

Kelias sekundes tvyrojo tyla, kurioje galėjai girdėti musę skrendant; tik kartą ją perskrodė toli Temzėje suūkęs garlaivis. Tada daktaras Bulas pamažėliais pakilo, vis dar šypsodamasis, ir nusiėmė akinius.

Saimas pašoko ir žengė žingsnį atgal tarsi chemijos mokytojas, sėkmingai atlikęs sprogimu pasibaigusį bandymą. Jo akys švietė kaip žvaigždės, bet keletą sekundžių nepajėgė kalbėti, tik rodė daktarą pirštu.

Profesorius irgi ėmė keltis nuo kėdės, pamiršęs savo apsimestinį paralyžių. Pasirėmęs į atlošą, jis abejodamas žvelgė į daktarą Bulą, tarsi šis jo akivaizdoje būtų virtęs rupūže. Ir iš tiesų permaina pasirodė beveik tokia pat stebėtina.

Priešais abudu seklius sėdėjo berniokiškos išvaizdos jaunuolis atviromis ir linksmomis rudomis akimis, nerūpestinga veido išraiška, prastai gulinčiu miestiečio tarnautojo kostiumu; nebuvo nė mažiausios abejonės, kad jis labai geros širdies ir gana paprastas. Šypsena niekur nedingo, bet dabar ji priminė pirmą kūdikio šypsnį.

– Aš juk žinojau, kad esu poetas, – suriko ekstazės apimtas Saimas. – Žinojau, kad mano nuojauta neklystanti kaip pats popiežius. Viskuo kalti akiniai! Tiktai akiniai! Uždėjus tuos bjaurius akidangčius jo sveikata ir linksmumas pavertė jį gyvu šėtonu negyvėlių būryje.

– Keista, iš tiesų jis dabar atrodo visai kitaip, – sukrėstas sutiko profesorius. – Bet grįžtant prie daktaro Bulo projekto...

– Po velnių projektą! – suriaumojo įnirtęs Saimas. – Jūs tik pažvelkite į jį! Pažvelkite į jo veidą, į marškinių apykaklę, į jo palaimintus batus! Ar taip, jūsų manymu, atrodo anarchistas?

– Saimai! – sukliko bičiulis, pagautas siaubo.

– Viešpatie Dieve, – atsiliepė Saimas, – galiu ir pats surizikuoti! Daktare Bulai, aš esu policininkas. Štai mano kortelė, – ir sviedė mėlynąją kortelę ant stalo.

Profesorius išsigando, kad viskas baigta, tačiau pasielgė kaip ištikimas draugas. Išsitraukė savąjį policininko pažymėjimą ir taip pat padėjo ant stalo. Tada trečiasis vyriškis prapliupo juoku ir pirmą kartą tą rytą garsiai prabilo:

– Kaip aš džiaugiuosi, kad judu, vaikinai, atėjote iš pat ryto, – tarė jis gyvai tarsi moksleivis, – dabar visi kartu galėsim važiuoti į Prancūziją. Žinoma, aš irgi policininkas, – ir nerūpestingai, tarsi tik šiaip sau, švystelėjo savo kortelę.

Skubiu judesiu užsimaukšlinęs katiliuką ir vėl užsidėjęs vaiduokliškus akinius, daktaras tokiu sparčiu žingsniu nuskubėjo prie durų, kad kiti du instinktyviai nusekė iš paskos. Saimas atrodė truputį išsiblaškęs; išėjęs pro buto duris, jis staiga garsiai trenkė lazda per akmenines grindis.

– Bet Viešpatie aukščiausias, – suriko jis, – juk jei tai tiesa, tai toje prakeiktoje taryboje policininkų buvo daugiau negu piktadarių!

– Taip, galėjome su jais susiremti, – atsakė Bulas, – buvome keturiese prieš tris.

Profesorius jau lipo laiptais, tad jo balsas ataidėjo iš apačios.

– Ne, – paskelbė balsas, – ne taip gerai: mes buvome ne keturiese prieš tris. Buvome keturiese prieš Vieną.

Kiti du bičiuliai nulipo laiptais tylėdami.

Jaunuolis, pavarde Bulas, būdamas iš prigimties mandagus iki pat išeinant į gatvę laikėsi paskutinis; bet lauke nesąmoningai atgijo ir greitai nudrožė būrelio priešakyje į geležinkelio stoties informacijos tarnybą, kalbėdamasis su draugais per petį.

– Kaip smagu, kai atsiranda draugų, – šnekėjo jis. – Būdamas vienas vos nenusibaigiau iš baimės. Jau norėjau pulti Gogoliui ant kaklo, bet pagalvojau, kad taip elgtis neatsargu. Tikiuosi, jūs manęs nepasmerksite, kad išsigandau.

– Aš taip išsigandau, – atsiliepė Saimas, – tarsi mane būtų vijęsi visi pragaro velniai. Bet už visus baisesnis buvote jūs su tais prakeiktais akiniais!

Jaunuolis patenkintas nusijuokė.

– Gerai, ar ne? – tarė jis. – Tokia paprasta mintis – ne mano, ne. Man nepakaktų proto. Matot, aš seniai norėjau stoti į seklius, ypač tuos, kurie kovoja su sprogdintojais. Bet jie ieškojo žmogaus, kuris galėtų pats persirengti sprogdintoju, o iš manęs to niekaip nebuvo galima padaryti. Sakė, kad mano eisena perdėm padori ir kad iš nugaros primenu Britanijos konstituciją. Dar sakė, kad atrodau labai sveikas, didelis optimistas, be galo patikimas ir geraširdis žmogus. Kokiais tik žodžiais manęs neišvadino tame Skotlend Jarde! Sakė, kad, jei būčiau nusikaltėlis, galėčiau susikrauti didžiausius turtus iš to, jog atrodau toks doras; bet kadangi aš, savo nelaimei, ir esu doras, tai nėra nė mažiausios galimybės, kad galėčiau jiems padėti, apsimetęs nusikaltėliu. Bet galiausiai mane nuvedė pas tokį seną tūzą, kuris ten užima aukštas pareigas ir kuris, sako, yra neaprėpiamo proto. Prišnekėjo jam visokių niekų. Vienas pasiūlė priklijuoti man vešlią barzdą, kuri paslėptų nuoširdžią šypseną; kitas sugalvojo patamsinti veidą, kad atrodyčiau kaip negras anarchistas, bet tas senis staiga pasakė labai keistą dalyką. „Pakaks tamsių akinių, – griežtai pareiškė jis. – Pažiūrėkit – dabar jis atrodo kaip kontoroje tarnaujantis angelas. Uždėkit juodus akinius, ir vaikai klyks iš siaubo, jį pamatę." Garbės žodis, taip ir buvo! Kai tik man uždengė

akis, visa kita – šypsena, platūs pečiai, trumpai kirpti plaukai – pasirodė velniškai klaiku. Sakau, dabar viskas atrodo paprasta kaip stebuklas, bet tai dar nėra pats įstabiausias dalykas. Visoje šioje istorijoje yra vienas iš tiesų stebuklingas dalykas – dar dabar man svaigsta galva, kai jį prisimenu.

– Koks gi? – paklausė Saimas.

– Tuoj pasakysiu,– atsakė žmogus su akiniais. – Tas policijos tūzas, kuris mane kiaurai permatė ir tiksliai žinojo, kokie akiniai tiks man prie šukuosenos ir kojinių – įsivaizduojate, jis juk manęs nė karto nebuvo matęs!

Staiga Saimo akys sušvito liepsna.

– Kaip tai? – paklausė jis. – Juk sakėte, kad kalbėjotės su juo.

– Kalbėjau, – linksmai sutiko Bulas, – bet kambaryje buvo tamsu, nors į akį durk. Na štai, to tai jau niekaip nebūtumėte atspėję.

– Negalėjau nė įsivaizduoti, – rimtai sutiko Saimas.

– Iš tiesų netikėta, – pritarė profesorius.

Naujasis jų bendražygis žaibo greitumu tvarkė praktinius reikalus. Informacijos tarnyboje jis trumpai ir dalykiškai paklausė, kada išvyksta traukinys į Doverį. Sužinojęs sukišo bendrakeleivius į kebą, ir šie nespėjo nė atsipeikėti, kaip visi jau sėdėjo traukinio kupė. Pokalbį pavyko atnaujinti tik garlaivyje, plaukiančiame į Kalė.

– Jau anksčiau susitariau, – paaiškino Bulas, – kad pietausiu Prancūzijoje; bet labai džiaugiuosi, kad pietauti teks ne vienam. Suprantate, privalėjau ten pasiųsti tą galviją markizą su visa bomba, nes prezidentas mane stebėjo – nors neįsivaizduoju, kaip. Kada nors papasakosiu. Jūs nepatikėsite. Tik išsprūstu bent minutei, ir jau man prieš akis prezidentas – šypsosi pro kokio nors klubo langą arba nukelia

prieš mane skrybėlę, važiuodamas omnibusu. Sakau, jūs galvokite ką norite, o aš neabejoju, kad jis parsidavė velniui: sugeba vienu metu būti šešiose vietose.

– Jei teisingai supratau, jūs tyčia išsiuntėte markizą? – paklausė profesorius. – Ar seniai? Mes dar spėsime jį pasivyti?

– Taip, – atsakė naujasis keliavedys. – Aš viską apskaičiavau. Kai mes atvyksime į Kalė, jis dar bus ten.

– Bet ką gi mes darysime, – paklausė profesorius, – kai sučiupsime jį Kalė?

Išgirdęs šį klausimą, daktaras Bulas pirmą kartą paniuro. Jis neilgam susimąstė, o paskui atsakė:

– Teoriškai turbūt reikėtų iškviesti policiją.

– Na, aš tai jau to nedarysiu, – įsiterpė Saimas. – Teoriškai man tada reikėtų nusiskandinti. Esu davęs garbės žodį tokiam vyrukui, tikram šiuolaikiniam pesimistui, kad nieko nesakysiu policijai. Neišmanau kazuistikos, bet niekaip negaliu laužyti pažado šiuolaikiniam pesimistui. Tai tas pats, kas laužyti žodį, duotą vaikui.

– Ir man tas pats, – pridūrė profesorius. – Galvojau pranešti policijai, bet negaliu, nes esu davęs tokią paiką priesaiką. Suprantat, būdamas aktorius apskritai elgiausi gana kiauliškai. Bet nieko nesu nei išdavęs, nei pardavęs. Jei dabar taip pasielgčiau, nė pats nebežinočiau, kas gerai ir kas blogai.

– Aš irgi viską apgalvojau, – atsiliepė daktaras Bulas, – ir apsisprendžiau. Esu pasižadėjęs sekretoriui – jūs jį pažįstate, tai žmogus apversta šypsena. Bičiuliai, jis yra pats nelaimingiausias žmogus iš visų, kada nors gyvenusių šiame pasaulyje. Gal tai dėl sutrikusio virškinimo, gal dėl sąžinės graužaties ar nuo nervų, gal dėl visko kalta jo filosofija – bet šis žmogus tikras prakeiktasis, jis gyvena pragare!

Tai štai, tokio žmogaus aš negaliu įduoti policijai, negaliu jo sučiupti. Tai tas pats, kaip išperti raupsuotąjį. Gal aš beprotis, bet kitaip negaliu ir tiek.

– Nemanau, kad jūs beprotis, – atsakė Saimas. – Žinojau, kad taip nuspręsite jau tada, kai...

– Nagi? – paklausė daktaras Bulas.

– Kai nusiėmėte akinius.

Daktaras Bulas nusišypsojo ir nužingsniavo laivo deniu pasigrožėti saulės nutvieksta jūra. Paskui sugrįžo, nerūpestingai trepsendamas, ir visus tris keleivius apgaubė maloni tyla.

– Ką gi, – prakalbo Saimas, – kadangi mes visi panašiai moralūs ar nemoralūs, tai gal reikėtų susitaikyti su padariniais.

– Taip, – sutiko profesorius, – jūs visiškai teisus; bet turime paskubėti, nes jau matau Prancūzijos krantą.

– Padariniai tokie, – rimtai tarė Saimas, – kad mes trys esame vieni visoje planetoje. Gogolis pradingo nežinia kur, gal prezidentas jį sutraiškė kaip musę. Taryboje buvome trys prieš tris, kaip romėnai ant tilto. Tačiau iš tikrųjų mūsų padėtis blogesnė – pirmiausia dėl to, kad jie gali kreiptis pagalbos į savo organizaciją, o mes į savąją – ne, ir antra, dėl to...

– Dėl to, kad vienas iš anų trijų yra ne žmogus, – užbaigė profesorius.

Saimas linktelėjo ir porą sekundžių patylėjo, paskui tarė:

– Štai ką aš siūlau. Turime kaip nors iki rytojaus vidudienio sulaikyti markizą, kad jis neišvyktų iš Kalė. Mintyse permečiau gal dvidešimt planų. Negalime jo įduoti kaip sprogdintojo – dėl to visi sutariame. Negalime priversti jo sulaikyti, pateikus kokius nors banalius kaltinimus, nes tam

turėtume patys pasirodyti: jis mus pažįsta ir supras, kad kažkas negerai. Negalime apsimesti, kad mus sulaiko kokie nors anarchizmo reikalai: jis daug kuo patikės, bet tik ne tuo, kad būtina pasilikti Kalė, kai caras atvyksta į Paryžių. Galime pamėginti patys jį pagrobti ir uždaryti; bet jį čia visi pažįsta. Turi daugybę draugų, yra labai stiprus ir narsus, todėl sėkmė abejotina. Vienintelė mūsų išeitis – pasinaudoti paties markizo pranašumais. Ketinu išnaudoti faktą, kad jis kilmingas ir gerbiamas žmogus, kad turi daug draugų ir priklauso aukštuomenei.

– Kokį velnią jūs čia paistote? – paklausė profesorius.

– Saimų pavardė pirmą kartą paminėta XIV amžiuje, – atsiliepė Saimas, – legenda pasakoja, kad vienas mano protėvis kovėsi Banokberne, vadovaujamas Briuso. Nuo 1350 metų genealoginis medis nepriekaištingas.

– Jis išprotėjo, – nustėręs pratarė daktaras.

– Mūsų herbas, – ramiai tęsė Saimas, – yra „sidabraspalvis ševronas su trimis raudonais kryželiais fone". Devizai skirtingi.

Profesorius šiurkščiai sučiupo Saimą už liemenės.

– Tuoj priplauksime, – tarė jis. – Jums bloga, ar jūs tik nevykusiai juokaujate?

– Mano pastabos praktiškos iki skausmo, – neskubėdamas atsakė Saimas. – Sent Estašų giminė irgi labai sena. Markizas negali paneigti esąs geros kilmės. Nepaneigs ir manosios. Kad nepalikčiau jokių abejonių mano socialine padėtimi, pirma pasitaikiusia proga numušiu jam skrybėlę. Bet štai mes ir uoste.

Plieskiant skaisčiai saulei, jie tarsi apdują išlipo į krantą. Saimas, kuris dabar ėmėsi vesti grupelę, kaip Londone vedė Bulas, patraukė palei krantinę žalumoje skendinčių

pajūrio kavinių link. Jis narsiai ėjo šiek tiek pirma kitų, mosuodamas lazda tarsi kalaviju. Atrodo, jog ketino eiti į tolimiausią kavinę, tačiau staiga sustojo. Staigiu judesiu paliepė bičiuliams tylėti ir pirštinėta ranka parodė staliuką po žydinčiais krūmais, prie kurio sėdėjo markizas de Sent Estašas; violetinės jūros fone ryškėjo juoda, vešli jo barzda, blizgėjo balti dantys, o įrudusį narsų veidą dengė gelsvos šiaudinės skrybėlės šešėlis.

X SKYRIUS

Dvikova

Saimas su draugais prisėdo prie kavinės staliuko ir džiugiai nekantraudamas užsakė butelį *Saumuro*; jo mėlynos akys švytėjo kaip apačioje tviskanti jūra. Saimas atrodė perdėm žvalus ir pakilios nuotaikos, kuri vynui senkant regimai kilo, tad po pusvalandžio jis jau tauškė visiškus niekus. Prisipažino suplanavęs, kaip kalbėsis su pražūtinguoju markizu. Skubėdamas pieštuku užsirašė būsimo pokalbio apmatus, panašius į katekizmo klausimus bei atsakymus.

– Pirmiausia prieinu. Nukeliu skrybėlę, kol jis dar nespėjo nusiimti savosios. Sakau: „Markizas de Sent Estašas, jei neklystu?“ Jis atsako: „O jūs turbūt garsusis ponas Saimas?“ Tada puikiausia literatūrine prancūzų kalba taria: „Kaip laikotės?“, o aš jam nepriekaištinga kokni šnekta atsakau: „Ojė, super liuks“.

– Ak, liaukitės pagaliau, – sudraudė žmogus su akiniais. – Suimkite save į rankas ir meskite šalin tą popiergalį. Ką iš tiesų ketinate daryti?

– Bet koks gražus išėjo katekizmas, – gailiai pasiskundė Saimas. – Meldžiu, leiskite jums jį perskaityti. Jame tik keturiasdešimt trys klausimai ir atsakymai; kai kurie markizo atsakymai nuostabiai sąmojingi. Aš sąžiningai elgiuosi su savo priešais.

– Bet kokia iš to nauda? – netekęs kantrybės, paklausė daktaras Bulas.

– Argi nematote, aš po trupinėlį artinu progą iškviesti markizą dvikovon, – spindulingai atsakė Saimas. – Po trisdešimt devinto markizo atsakymo, kuris skamba...

– O jums neatėjo į galvą, – paprastai kaip tikras mokslininkas paklausė profesorius, – kad gal markizas į visus keturiasdešimt tris klausimus atsakys kitaip, negu jūs užsirašėte? Jei gerai supratau, tokiu atveju ir jūsų parengti atsakymai gali pasirodyti netinkami.

Saimas nušvitęs trenkė kumščiu į stalą.

– Vaje, kaip teisingai pasakyta, – tarė jis, – o aš ir nepagalvojau. Pone, jūs stebėtinai protingas. Netruksite išgarsėti.

– O jūs girtas kaip pėdas! – atsakė daktaras.

– Tada mums belieka, – visiškai nesutrikęs tęsė Saimas, – ieškoti kitų būdų ir mėginti pralaužti ledą, skiriantį mane nuo žmogaus, kurį ketinu pribaigti. Kadangi vienas dialogo partneris niekaip negali numatyti visos dialogo eigos (kaip jūs įžvalgiai pastebėjote), tai minėtajam partneriui lieka vienintelė išeitis: pačiam atlikti visą dialogą. Taip ir padarysiu, garbės žodis! – Jis staiga atsistojo, o jo gelsvus plaukus draikė vėjelis.

Kažin kur už medžių pasislėpęs grojo orkestras, ir dainininkė kaip tik baigė dainą. Įkaitusią Saimo galvą pučiamųjų instrumentų garsai paveikė panašiai kaip anos Lesterio aikštės rylos melodija, pagal kurią kartą žygiavo, pasirengęs mirti. Jis pažvelgė į staliuką kitapus aikštelės, prie kurio sėdėjo markizas. Prie jo buvo prisėdę du pašnekovai, iškilnios išvaizdos prancūzai su frakais ir šilko cilindrais, o vieno jų atlape raudonavo Garbės legiono ordino kaspinėlis. Nebuvo jokių abejonių, kad šie žmonės užima solidžią vietą visuomenėje. Greta juodų, tūtos pavidalo jų apdarų markizas su beforme šiaudine skrybėle ir lengvais vasariniais

drabužiais atrodė bohemiškas, kone barbaras; tačiau niekas nebūtų suabejojęs, kad jis tikras markizas. Galėjai jį pavadinti net karaliumi – tokia natūrali, prigimtinė buvo jo elegancija, pašaipios akys, išdidi galvos laikysena purpuro jūros fone. Bet šis karalius valdė tikrai ne krikščionišką šalį, veikiau koks nors tamsiaveidis despotas, – gal graikas, gal azijietis, iš tų laikų, kai vergija buvo įprastas dalykas, – iš aukšto stebėjo Viduržemio jūrą, galeras bei jose vaitojančius vergus. Lygiai taip pat, pagalvojo Saimas, auksu nurudusį tirono veidą išryškintų tamsiai žali alyvmedžiai ir liepsningas jūros mėlis.

– Ar ketinate pasakyti susirinkusiesiems iškilmingą kalbą? – irzliai paklausė profesorius, pamatęs, kad Saimas tebestovi nejudėdamas.

Saimas iki dugno išgėrė putojančio vyno likučius.

– Ketinu, – atsakė jis, rodydamas į markizą bei jo draugus, – štai aniems. Jų susirinkimas man nepatinka. Noriu timptelėti jų ilgą, bjaurią, rudą tarsi raudonmedis nosį.

Saimas žengė žvitriai, nors ir ne visai tvirtai. Jį pamatęs markizas nustebęs išrietė juodus asiriškus antakius, bet mandagiai nusišypsojo.

– Ponas Saimas, jei neklystu, – tarė jis.

Saimas nusilenkė.

– O jūs – markizas de Sent Estašas, – maloniai pratarė jis. – Leiskite timptelėti jus už nosies.

Jis pasilenkė, ketindamas taip ir padaryti, bet markizas staiga atsilošė, išjudindamas kėdę, o abu vyriškiai su cilindrais sugriebė Saimą už pečių.

– Šis žmogus mane įžeidė! – pasakė Saimas, iškalbingai mosuodamas ranka.

– Jus įžeidė? – sušuko žmogus su ordinu. – Kada?

– O, ką tik, – nieko nepaisydamas, rėžė Saimas. – Jis užgavo mano motiną.

– Užgavo jūsų motiną! – netikėdamas šūktelėjo ponas.

– Na, tiek to, – nusileido Saimas, pripažindamas truputį pralaimėjęs, – mano tetą.

– Bet kaip markizas galėjo dabar įžeisti jūsų tetą? – visai pagrįstai nustebęs, paklausė antrasis ponas. – Jis juk visą laiką sėdėjo čia.

– Aha, bet užtat ką jis pasakė! – niūriai paaiškino Saimas.

– Aš nieko nepasakiau, – atsiliepė markizas, – tik kelis žodžius apie orkestrą. Pasakiau, kad jie gerai groja Vagnerį.

– Tai buvo užuomina į mano šeimą, – tvirtai pareiškė Saimas. – Mano teta visiškai nemokėjo groti Vagnerio. Tai skaudi tema. Mus visi dėl to įžeidinėja.

– Man atrodo, tai be galo keista, – atsiliepė ponas su ordinu, nepatikliai žvelgdamas į markizą.

– O, galiu jus užtikrinti, – energingai prakalbo Saimas, – visas jūsų pokalbis knibždėte knibžda skaudžiausių užuominų apie mano tetos silpnybes.

– Tai gryniausia nesąmonė! – tarė antrasis ponas. – Pavyzdžiui, aš visą pusvalandį nepratariau nė žodžio, tik pasakiau, kad man patinka, kaip dainuoja ta tamsiaplaukė.

– Na štai, ir vėl! – pasipiktino Saimas. – Mano teta buvo raudonplaukė.

– Man atrodo, – atsakė pašnekovas, – kad jūs paprasčiausiai ieškote dingsties įžeisti markizą.

– Garbės žodis! – suriko Saimas, atsigręždamas į jį. – Koks jūs protingas vyrukas!

Markizas pašoko, jo akys liepsnojo kaip tigro.

– Norite su manimi susikivirčyti! – sušuko jis. – O gal susikauti? Dėl Dievo! Dar negimė žmogus, kuriam ilgai

reikėtų to siekti. Tikiuosi, kad šie ponai sutiks būti mano sekundantais. Iki sutemų dar keturios valandos. Kaukimės šį vakarą.

Saimas be galo grakščiai nusilenkė.

– Markize, – tarė jis, – jūsų poelgis vertas ir jūsų kilmės, ir garbės. Leiskite man trumpai pasitarti su ponais, į kurių rankas netrukus atiduosiu savo likimą.

Trimis ilgais žingsniais jis grįžo pas draugus, kurie atidžiai stebėjo šampano išprovokuotą Saimo puolimą ir klausėsi idiotiškų paaiškinimų; dabar į jį pažvelgę, šie apstulbo. Mat grįžusysis buvo visiškai blaivus, šiek tiek išblyškęs ir kalbėjo tyliu, aistringu praktiško žmogaus balsu.

– Man pavyko, – kimiai pratarė jis. – Priverčiau tą galviją stoti į dvikovą. Dabar atidžiai klausykite. Laiko turime nedaug. Jūs mano sekundantai ir turite parodyti iniciatyvą. Privalote įsakmiai pareikalauti, kad dvikova įvyktų ne anksčiau kaip rytoj septintą valandą ryto; taip mes jam sutrukdysime įsėsti į 7.45 valandos traukinį iš Paryžiaus. Jei jis nespės į traukinį, nepadarys ir nusikaltimo. Jis negali atsisakyti vykdyti tokį menką jūsų prašymą. Tačiau aš žinau, kaip jis elgsis. Pasirinks lauką kur nors netoli geležinkelio stoties, kad galėtų spėti į traukinį. Jis puikus fechtuotojas ir tikisi, kad iki traukinio išvykimo spės mane nukauti. Bet aš irgi neblogai moku kautis špaga; tikiuosi, kad pajėgsiu nutęsti dvikovą bent tiek, kad jis nespės į traukinį. Tada veikiausiai jis mane nudės, norėdamas pasiguosti. Supratote? Tai gerai, tada leiskite jums pristatyti keletą žavingų mano bičiulių, – kalbėjo Saimas, skubiai vesdamasis draugus prie markizo stalelio, kur juos pristatė markizo sekundantams labai aristokratiškomis, niekam negirdėtomis pavardėmis.

Saimą kartais ištikdavo nepaprasto sveiko proto priepuoliai, šiaip jau nebūdingi jo prigimčiai. Jis juos vadino (kaip toje istorijoje su akiniais) poetinėmis nuojautomis, ir kartais šios nuojautos pasirodydavo pranašiškos.

Ir dabar jis tiksliai numatė priešininko elgesį. Sužinojęs iš sekundantų, kad Saimas gali kautis tik rytą, markizas veikiausiai suvokė, jog planams padėti sostinėje bombą iškilo pavojus. Suprantama, draugams jis to negalėjo paaiškinti, tad nutarė elgtis taip, kaip ir buvo numatęs Saimas. Įkalbėjo savo sekundantus susitikti pievutėje netoli geležinkelio stoties ir tikėjosi sugebėsiąs iš karto smogti lemtingą smūgį.

Kai jis labai ramus pasirodė garbės mūšio lauke, niekam nebūtų nė į galvą atėję, kad šis žmogus nerimauja, ar suspės į kelionę; jo rankos buvo kišenėse, šiaudinė skrybėlė atsmaukta ant pakaušio, dailus veidas saulės šviesoje spindėjo drąsa. Tačiau prašalaitis būtų nusistebėjęs, kodėl jam iš paskos eina ne tik sekundantai su špagų dėklu, bet ir du tarnai, nešini sakvojažu bei priešpiečių pintine.

Rytas buvo ankstyvas, bet saulė jau smarkokai kaitino, ir Saimas šiek tiek nustebęs pamatė, jog aukštoje žolėje, per kurią kone iki kelių brido susirinkusieji, auksu ir sidabru žybčioja daugybė pavasario gėlių.

Visi, išskyrus markizą, vilkėjo iškilmingais ryto kostiumais ir dėvėjo kaminą primenančias skrybėles; mažasis daktaras su tamsiais savo akiniais atrodė tarsi laidotuvininkas iš komedijos. Saimas pastebėjo, kaip šis gedulingas bažnytinis drabužių paradas netinka prie vešlios, spinduliuojančios pievos, prie gausiai augančių gėlių. Iš tiesų komiškas geltonų gėlių ir juodų skrybėlių kontrastas tik simbolizavo tragišką geltonų gėlių ir juodų darbų neatitikimą. Kairėje pusėje

Saimas matė miškelį; dar toliau į kairę rangėsi geležinkelio bėgiai, kuriuos Saimas, jei taip galima pasakyti, saugojo nuo markizo – tai buvo jo šansas pabėgti. Priekyje, už tamsios priešininkų grupelės, švytėjo spalvingas debesėlis – nedidelis žydintis migdolo krūmas tolimos jūros fone.

Garbės legiono ordino kavalierius, vardu, atrodo, pulkininkas Diukrua, labai mandagiai prisiartinęs prie profesoriaus ir daktaro Bulo, pasiūlė kautis tik iki pirmo kraujo.

Tačiau daktaras Bulas, šiuo klausimu rūpestingai primokytas Saimo, labai oriai ir labai prasta prancūzų kalba pareikalavo kautis tol, kol vienas iš priešininkų nebegalės tęsti kovos. Saimas buvo nutaręs, kad apie dvidešimt minučių pajėgs išsilaikyti rimtai nesužeistas ir nesužeisti priešininko. Per dvidešimt minučių Paryžiaus traukinys spės išvažiuoti.

– Tokiam įgudusiam ir šauniam priešininkui, koks yra markizas de Sent Estašas, – oriai ištarė profesorius, – neturėtų labai rūpėti, kurį principą taikysime, o mūsų bičiulis turi labai rimtų priežasčių reikalauti ilgesnio mūšio; tai labai subtilios priežastys, negaliu jų atskleisti, bet patikėkite, jos tikrai garbingos ir teisingos, o ir...

– Po perkūnais! – staiga įsiterpė markizas, ir jo veidas staiga aptemo. – Baikime pagaliau tuos plepalus, metas pradėti! – Ir lazda nukirto ilgakotės gėlės žiedą.

Saimas suprato, ko jis taip nekantrauja, ir instinktyviai dirstelėjo pro jo petį, norėdamas patikrinti, ar nematyti atvykstančio traukinio. Tačiau horizontas buvo giedras.

Pulkininkas Diukrua atsiklaupęs atidarė dėklą ir išėmė dvi vienodas špagas, kurios, sutviskusios saulėje, virto baltos liepsnos juostomis. Vieną špagą pasiūlė markizui, kuris iškart ją pačiupo, antrą – Saimui; šis paėmė špagą, ją sulenkė

ir pamėgino kelis kirčius, stengdamasis kuo ilgiau uždelsti. Paskui pulkininkas išėmė antrą špagų porą, vieną pasiėmė pats, kitą padavė daktarui Bului ir ėmėsi statyti priešininkus į vietas.

Dvikovininkai nusimetė švarkus bei liemenes ir sustojo su špagomis rankose. Sekundantai sustingo abipus jų, irgi laikydami špagas, tokie pat niūrūs su tamsiais drabužiais ir skrybėlėmis. Kovotojai pasveikino vienas kitą. Pulkininkas tyliai pratarė: „Pradedam!“, ir špagų ašmenys susitikę dzingtelėjo.

Saimas visa ranka iki peties pajuto susikirtusių ašmenų smūgį, ir staiga visos fantastiškos baimės, apie kurias čia tiek daug pasakota, išnyko kaip išnyksta sapnai, žmogui prabudus. Jis puikiausiai jas prisiminė, bet dabar vertino kaip liguistų nervų žaismę – baimė, kurią kėlė profesorius, prilygo košmaruose persekiojančiai klaikių nutikimų baimei, o daktaras atrodė baisus tuo pačiu, kuo baugina grynutėlis mokslo vakuumas. Pirmoji baimė – kad bet koks stebuklas yra įmanomas, – buvo labai sena, antroji – beviltiška šiuolaikinių laikų baimė, kad stebuklų niekada nebebus. Tačiau Saimas, susidūręs su didinga ir absoliučiai tikra mirties baime, kupina šiurkštaus, negailestingo sveiko proto, suprato, kad anie būgštavimai apgaulingi. Jis pasijuto tarsi žmogus, kuris visą naktį sapnavo krintąs į bedugnes, o rytą prabudo ir prisiminė, kad šiandien jį pakars. Vos tik Saimas pamatė saulės zuikučius, žaidžiančius ant priešininko špagos ašmenų, vos tik pajuto, kaip susilietė ir tarsi gyvi suvirpėjo du plieno liežuviai, jis suprato: jo priešininkas siaubingas kovotojas, ir ši valanda veikiausiai paskutinė jo gyvenime.

Žemė, plytinti aplinkui, po kojomis želianti žolė staiga tapo keistai gyva ir brangi; visame, kas gyva, jis pajuto

gyvenimo meilę. Saimas pamanė beveik girdįs, kaip auga žolė; net dabar, jam čia stovint, pievoje sužėlia ir išsprogsta vis naujos gėlės – kraujo raudonumo, akinamai geltonos ar mėlynos, spalvinančios pavasario festivalį. Trumpam nusukęs žvilgsnį nuo ramių, įdėmių, hipnotizuojančių markizo akių, tolumoje matydavo migdolo krūmelį. Jautė, kad jei per kokį nors stebuklą pavyktų išlikti gyvam, mielai amžiams atsisėstų po tuo krūmu ir daugiau nieko pasaulyje nenorėtų.

Žemė, dangus, visa supanti gamta prisipildė gyvybingo grožio, tarsi būtų prarasti, tačiau Saimo galva išliko blaivutėlė, jis mechaniškai tiksliai, pats tuo stebėdamasis, atmušdavo priešo išpuolius. Kartą markizo špaga brūkštelėjo jam per riešą, palikdama nedidelį kruviną takelį, tačiau jis to nepastebėjo, o gal taktiškai nekreipė dėmesio. Kartais Saimas imdavo pulti, porą kartų net pajuto pataikęs, bet nei ant špagos ašmenų, nei ant markizo drabužių nebuvo matyti kraujo, tad pamanė suklydęs. Staiga viskas pasikeitė.

Markizas, smarkiai rizikuodamas, metė pro petį greitą žvilgsnį į dešinėje vingiuojančius geležinkelio bėgius. Po to atsuko į Saimą žudiko veidą ir ėmė kautis tarsi dvidešimčia ginklų. Išpuoliai pilte pylėsi, švytruojanti jo špaga virto spindinčių strėlių lietumi. Saimas nebeturėjo laiko pažiūrėti į geležinkelį, bet jam ir nebereikėjo. Buvo nesunku atspėti, iš kur toks staigus markizo kovinis įniršis – mat pasirodė Paryžiaus traukinys.

Liguista markizo energija jam nepadėjo. Saimas du kartus atmušė jo smūgius, o trečią kartą taip greitai puolė, kad neabejojo dabar jau pataikysiąs. Špaga sulinko Saimo rankose, slegiama persmeigto markizo kūno. Saimas neabejojo, kad įsmeigė ginklą į priešą, kaip sodininkas įsmeigia į

žemę kastuvą. Tačiau markizas atšoko nė nesusvyravęs, ir Saimas tarsi idiotas įsistebeilijo į savo špagos smaigalį. Ant jo nebuvo nė ženklo kraujo.

Akimirką tvyrojo nejauki tyla, paskui Saimas, liepsningo smalsumo genamas, įnirtingai puolė iš kitos pusės. Apskritai markizas fechtavosi geriau, kaip Saimas ir spėjo, bet dabar jis atrodė išsiblaškęs. Kaip pašėlęs, be jokio plano kapojo silpnus smūgius ir be paliovos žvilgčiojo į geležinkelį, tarsi traukinio būtų bijojęs labiau negu plieno ašmenų. Užtat Saimas kovėsi karštai, bet atidžiai, apimtas intelektinio įtūžio, trokšdamas išsiaiškinti kraujo nesuteptos špagos paslaptį. Todėl ir taikėsi ne tiek į markizo kūną, kiek į kaklą bei veidą. Po pusantros minutės Saimas pajuto, kaip jo špaga įsmigo markizui į gerklę po žandikauliu. Ištraukęs pamatė, kad ji švari. Visai apkvaitęs smogė dar sykį, ir buvo tikras, kad šis smūgis paliks ant markizo veido kruviną randą. Bet rando nebuvo.

Saimas pajuto, kad dangų vėl aptemdė antgamtinio siaubo šešėlis. Argi tas žmogus užkerėtas? Šis dvasios išgąstis buvo dar baisesnis už dvasios suirutę, simbolizuojamą iš paskos lekiančio paralitiko. Profesorius buvo tik gnomas, bet markizas – velnias, gal net pats Šėtonas! Šiaip ar taip, aišku viena: jis tris kartus špaga persmeigė šį žmogų, nepalikdamas nė mažiausio rando. Pagalvojęs apie tai, Saimas staiga išsitiesė, ir visa, kas jame buvo gera, uždainavo, kaip medžių lapijoje dainuoja aukštai klajojantis vėjas. Jis prisiminė viską, kas šioje istorijoje žmogiška – kiniškus žibintėlius Šafrano parke, sode sutiktos merginos raudonas garbanas, dorus, dokuose alų maukiančius jūreivius, netoliese stovinčius ištikimus savo bendražygius. Gal jis buvo pasirinktas sukryžiuoti špagas su didžiausiu

kūrinijos priešu ir apginti visus tuos gaivius, gerus dalykus? „Kad ir kaip ten būtų, – tarė jis sau, – aš viršesnis už velnią: esu žmogus. Galiu padaryti tai, ko negali pats Šėtonas – numirti.“ Kai Saimo mintyse šmėstelėjo šis žodis, jis išgirdo tolimą, negarsų ūkimą, netrukus virsiantį Paryžiaus traukinio dundesiu.

Saimas antgamtiškai vikriai šoko į kovą tarsi musulmonas, ištroškęs rojaus. Traukiniui artėjant jis vaizdavosi žmones, Paryžiuje kabinančius gėlių girliandas; jis irgi prisidėjo prie stiprėjančio šlovingos Respublikos triukšmo, gindamas jos vartus nuo pragaro jėgų. Traukinys pūškavo jau visai netoli, ir Saimo mintys skriejo vis aukščiau; galiausiai nuaidėjo išdidus, ilgas ir veriantis garvežio švilpukas. Traukinys sustojo.

Staiga markizas, be galo visus apstulbindamas, šoktelėjo atokiau, išsisukdamas nuo priešininko smūgių, ir sviedė ginklą ant žemės. Šuolis buvo nuostabus dar ir dėl to, kad Saimas ką tik buvo įsmeigęs špagą jam į šlaunį.

– Liaukitės! – įsakmiai tarė markizas, ir visi sukluso. – Noriu kai ką pasakyti!

– Kas nutiko? – nustebęs paklausė pulkininkas Diukrua. – Ar pažeistos taisyklės?

– Tikriausiai pažeistos, – truputį pablyškęs, atsakė daktaras Bulas. – Mūsų bičiulis bent keturis kartus sužeidė markizą, o šiam tarsi niekur nieko.

Markizas, kupinas grėsmingos kantrybės, iškėlė ranką:

– Meldžiu, leiskite man kalbėti, – tarė jis. – Tai svarbu. Pone Saimai, – tęsė jis, kreipdamasis į priešininką, – jei aš gerai pamenu, mudu šiandien kaunamės dėl to, kad jūs išreiškėte norą timptelėti man už nosies, o man jūsų ketinimas pasirodė neprotingas. Gal būsite toks geras ir dabar

suteiksite man malonumą – kuo greičiau timptelėsite mano nosį? Turiu skubėti į traukinį.

– Protestuoju, tai prieštarauja taisyklėms, – pasipiktinęs suriko daktaras Bulas.

– Iš tiesų taip elgtis neįprasta, – sutiko pulkininkas Diukrua, nerimastingai dirsčiodamas į markizą. – Tiesa, pamenu, vieną atvejį (kapitonas Belgaras prieš baroną Cumptą), kai vidury susirėmimo vieno dvikovininko pageidavimu buvo pakeisti ginklai. Bet nosies niekaip nepavadinsi ginklu.

– Tai timptelėsite man už nosies ar ne? – netekęs kantrybės, suriko markizas. – Nagi, nagi, pone Saimai! Jūs juk to norėjote – tai pirmyn! Jūs nė neįsivaizduojate, kaip man tai svarbu. Nebūkite savanaudis! Sakau, timptelėkite man už nosies! – ir truputį palinko į priekį, švytėdamas viliojančia šypsena. Paryžiaus traukinys, dejuodamas ir pūkšdamas, sustojo mažoje stotelėje už gretimos kalvos.

Saimą apėmė jausmas, jau ne pirmą kartą pasitaikantis šioje istorijoje, – tarsi jį tuojau užlies iki pat dangaus iškilusi siaubinga antgamtiškumo banga. Žengdamas per beveik nebesuprantamą pasaulį, jis priėjo prie keistojo didiko ir pirštais sugriebė jo romėnišką nosį. Ryžtingai trūktelėjęs pajuto, kad nosis liko jo rankoje.

Kelias akimirkas Saimas stovėjo iškilnus kaip kvailys, tebelaikydamas rankoje kartono straublį ir žiūrėdamas į jį; saulė, debesys ir miškais apaugusios kalvelės stebėjo šį idiotišką vaizdą.

Tylą garsiu, nerūpestingu balsu nutraukė markizas.

– Jei kas norėtų mano kairio antakio, – tarė jis, – tai prašau. Pulkininke Diukrua, malonėkite priimti mano kairį antakį! Toks daiktas bet kurią dieną gali praversti, – jis

kuo rimčiausiai nusitraukė juodą asirišką antakį, o podraug beveik pusę kaktos, ir mandagiai padavė iš pykčio paraudusiam, bežadžiam pulkininkui.

– Jei būčiau žinojęs, – spjaute išspjovė šis, – kad padedu bailiui, kuris prieš dvikovą apsikamšo vata...

– Na taip, taip, – atsiliepė markizas, nerūpestingai svaidydamas po pievelę įvairias savo kūno dalis, – jūs suklydote; bet dabar negaliu nieko paaiškinti. Juk sakiau, kad traukinys jau stotelėje!

– Taip, – įnirtingai prakalbo daktaras Bulas, – ir netrukus iš ten išvažiuos. Išvažiuos be jūsų. Mes puikiausiai žinome, kokiam šėtoniškam darbui...

Paslaptingasis markizas beviltiškai iškėlė rankas. Stovėdamas saulėkaitoje pusiau nuluptu veidu ir šiepdamasis apnuogintąja puse, jis priminė daržo kaliausę.

– Jūs mane išvarysite iš proto! – sušuko jis. – Traukinys...

– Jūs nevažiuosite tuo traukiniu, – tvirtai ištarė Saimas ir suspaudė špagą.

Beprotiška fizionomija atsigręžė į jį; atrodė, kad markizas kaupia paskutines jėgas kažkam be galo svarbaus.

– Neapsakomas kvaily, mulki, pusproti, asile, nevisaproti, prakeiktas idiote, runkeli! – ištarė jis vienu atsikvėpimu. – Avine, idiote, bukagalvi! Nelemtas...

– Jūs nevažiuosite tuo traukiniu, – pakartojo Saimas.

– O kam man, po visais griausmais ir perkūnais, – suriaumojo priešininkas, – važiuoti tuo traukiniu?

– Mes viską žinome, – griežtai pareiškė pulkininkas. – Jūs važiuojate į Paryžių sprogdinti bombos!

– Ne, aš nebegaliu! – rėkė markizas, be jokio vargo kuokštais raudamasis plaukus. – Ar jums jau visai smegenys suminkštėjo, ar nebesuvokiate, kas aš? Argi tikrai manėte,

kad noriu patekti į šį traukinį? Dėl manęs tegu nors dvidešimt traukinių važiuoja į Paryžių. Velniop Paryžiaus traukinius!

– Tai ko tada jūs norite? – pradėjo profesorius.

– Ko aš noriu? Noriu ne įlipti į šį traukinį, o pasprukti nuo jo! Dieve! Dabar jau jis mane tikrai pagavo.

– Labai apgailestaudamas pranešu, – neapsakomai tvardydamasis ištarė Saimas, – kad absoliučiai jūsų nesuprantu. Gal būtų aiškiau, jei nusikrapštytumėte nuo veido gabalą buvusios kaktos ir vieną kitą smakro likutį. Protą galima praskaidrinti įvairiais būdais. Ką turite galvoje, kai sakote, kad norėjote pasprukti nuo traukinio? Gal tai metafora, bet kažin kodėl man atrodo, kad jūsų žodžiai turi prasmę.

– Ir dar kokią, – atsakė markizas, – jie reiškia, kad viskam galas. Dabar mes Sekmadienio rankose.

– Mes! – pakartojo nustėręs profesorius. – Kas gi tie „mes“?

– Kas, kas – policija! – atsakė markizas ir nusiplėšė plaukus drauge su likusia veido puse.

Saulėkaiton išniro šviesiaplaukė, glotni galva, būdinga daugeliui anglų konsteblių, tik veidas atrodė labai išblyškęs.

– Aš inspektorius Retklifas, – skubėdamas beveik šiurkščiai tarė buvęs markizas. – Policijoje mano vardas gana gerai žinomas, o aš puikiausiai matau, kad jūs jai priklausote. Bet jei manimi netikite, tai aš turiu pažymėjimą...– ir jis pradėjo traukti iš kišenės mėlyną kortelę.

Profesorius numojo ranka.

– Et, neberodykit, – kupinu nuovargio balsu tarė jis, – mes jau tiek jų turime, kad galime surengti loteriją.

Žmogus, pavarde Bulas, kaip daugelis iš pirmo žvilgsnio vulgarių smarkuolių, kartais pasielgdavo kaip reta taktiškai. Šį kartą būtent jis užglostė kilusį nesmagumą. Vykstant šiam stulbinančiam persimainymui jis oriai ir atsakingai, kaip dera sekundantui, žengė žingsnį į priekį ir kreipėsi į abu markizo sekundantus.

– Ponai, – tarė jis, – norėtume nuoširdžiai jūsų atsiprašyti. Duodu garbės žodį, kad čia nebuvo iškrėstas niekingas pokštas, kaip jūs įtariate, ir tikrai niekas nenorėjo įžeisti jūsų garbės. Jūs ne veltui sugaišote laiką – jūs padėjote išgelbėti pasaulį. Mes ne komediantai, mes kovojame su galingu sąmokslu ir beveik neturime vilties laimėti. Mus tarsi zuikius medžioja slapta anarchistų organizacija: ne tie nelaimingi bepročiai, kurie iš bado ar prisiskaitę vokiečių filosofijos kartais sprogdina bombas, bet turtinga, galinga ir fanatiška bažnyčia, rytietiško pesimizmo bažnyčia, kurios šventoji užduotis – išnaikinti žmones tarsi kenkėjus. Apie tai, kaip įnirtingai ji mus persekioja, galite spręsti iš to, kad mums tenka griebtis tokių nevykusių maskuočių, už kurias nuoširdžiai atsiprašau, ir tokių kvailų pokštų, kaip šis, nuo kurio jūs nukentėjote.

Jaunesnysis markizo sekundantas, neaukštas juodaūsis vyriškis, mandagiai nusilenkė ir atsakė:

– Be abejo, aš priimu jūsų atsiprašymą; tačiau jūs irgi man atleiskite, jei atsisakysiu padėti, jeigu jiems iškils kokių nors sunkumų. Leiskite jums palinkėti geros dienos! Nedažnai pasitaiko proga pamatyti, kaip tavo pažįstamas, garbingas miestelėnas, vidury šviesios dienos subyra į gabalus – apskritai tokio reginio vienai dienai visai pakanka. Pulkininke Diukrua, aš nieku gyvu nedrįsčiau daryti įtakos jūsų veiksmams, bet jei jūs, kaip ir aš, laikote šią draugiją

kiek neįprasta, tai priminsiu, jog kaip tik ketinu grįžti atgal į miestą.

Pulkininkas Diukrua mechaniškai pajudėjo iš vietos, bet staiga įsikibo į baltus savo ūsus ir prapliupo:

– Ne, Dievas mato, neisiu! Jei šie ponai iš tiesų stojo į kovą su tokiais niekšais, tai aš liksiu su jais iki galo. Koviausi už Prancūziją, tai nejau nesikausiu už civilizaciją?

Daktaras Bulas nusiėmė skrybėlę ir ėmė ja mojuoti, rėkaudamas tarsi mitinge.

– Netriukšmaukite taip, – sudraudė inspektorius Retklifas, – Sekmadienis gali išgirsti.

– Sekmadienis! – sušuko Bulas ir išmetė skrybėlę.

– Taip, – atsakė Retklifas, – gali būti, kad jis su jais.

– Su kuo? – paklausė Saimas.

– Su tais, kurie išlipo iš traukinio, – paaiškino pašnekovas.

– Jūs kalbate visiškus niekus, – pradėjo aiškinti Saimas. – Tik paklausykite... Pala, Dieve mano! – staiga suriko jis tarsi žmogus, tolumoje pamatęs sprogimą. – Dieve mano! Jei tai tiesa, tai visa mūsų anarchistų taryba kovoja prieš anarchiją! Visi jos nariai anarchistai, išskyrus prezidentą ir jo asmeninį sekretorių! Ką tai galėtų reikšti?

– Ką reikšti? – neapsakomai žiauriai atsakė naujasis policininkas. – Tai reiškia, kad mums galas! Jūs ką – nepažįstate Sekmadienio? Nežinote, kokie baisūs ir paprasti visi jo pokštai – niekas nebūtų ko nors panašaus sugalvojęs? Juk tai tipiškas Sekmadienio planas – surinkti visus priešus Aukščiausiojoje taryboje ir pasistengti, kad ji nebūtų aukščiausia. Sakau, jis visus papirko, pasiklauso visų telefono linijų, seka visus geležinkelius – o labiausiai šitą! – jis drebančiu pirštu parodė mažutę pakelės stotį. – Jis

kontroliuoja visą sąjūdį; pusė pasaulio sukiltų, vos tik jam įsakius. Tačiau atsirado viso labo penketas žmonių, kurie galbūt galėjo jam pasipriešinti... Ir juos senas velnias subūrė į Aukščiausiąją tarybą, kad šie gaištų laiką, stebėdami vienas kitą. Kokie mes mulkiai – juk jis iš anksto suplanavo visas mūsų kvailystes! Sekmadienis žinojo, kad profesorius vaikysis Saimą po visą Londoną, o Saimas Prancūzijoje iškvies mane į dvikovą. Kol mes, kaip vaikigaliai, žaidžiantys aklą vištą, gainiojomės vieni kitus, jis surinko milžinišką kapitalą ir užėmė pagrindines telegrafo linijas.

– Ir ką? – atkakliai tebeklausė Saimas.

– Ogi tą, – netikėtai ramiai atsakė bičiulis, – kad šiandien jis mus pagavo, žaidžiančius aklą vištą šioje be galo atokioje, neregėtai gražioje kaimo pievelėje. Tikriausiai jis jau užėmė visą pasaulį; beliko tik ši pievelė ir joje žaidžiantys kvailiai. Kadangi jūs daug kartų manęs klausėte, kodėl aš taip vengiau šio traukinio, tai dabar jums atsakysiu. Vengiau dėl to, kad iš jo ką tik išlipo Sekmadienis arba jo sekretorius.

Saimas nejučia šūktelėjo, ir visi atsisukę sužiuro į tolumoje dunksančią stotį. Iš tiesų nuo jos artėjo nemažas būrys žmonių. Tačiau jie dar buvo per toli, kad galėtum pasakyti ką nors aiškaus.

– Šviesaus atminimo markizas de Sent Estašas, – prakalbo naujasis policininkas, išsitraukdamas odos futliarą, – turėjo įprotį visur nešiotis binoklį. Drauge su ta minia prie mūsų artėja arba prezidentas, arba jo sekretorius. Jie mus užklups ramioje, nuošalioje vietoje, kur mes nesusigundysime sulaužyti duotus pažadus ir iškviesti į pagalbą policiją. Daktare Bulai, įtariu, kad per šį binoklį matysite geriau negu per įtaigiuosius savo akinius.

Jis padavė žiūronus daktarui, ir šis tuoj pat nusiėmė akinius ir prisidėjo binoklį prie akių.

– Negali būti, kad viskas taip blogai, – šiek tiek sukrėstas pratarė profesorius. – Teisybė, jų gana daug, bet gal tai tik paprasti turistai.

– Ar paprasti turistai, – paklausė daktaras Bulas, nenuleisdamas nuo akių binoklio, – dėvi juodas pusę veido dengiančias kaukes?

Saimas plėšte išplėšė žiūronus jam nuo veido ir pats pažvelgė. Daugelis artyn einančių vyriškių iš tiesų atrodė kaip paprasti žmonės; tačiau priekyje ėjo du ar trys lyderiai, kurių veidus tikrai dengė juodos kaukės. Tokios kaukės puikiausiai slepia veidą, ypač iš toli, ir Saimas neatpažino nė vieno ateivio. Tačiau besikalbėdami jie visi staiga nusišypsojo, ir vieno šypsena buvo kreiva.

XI SKYRIUS

Nusikaltėliai persekioja policininkus

Saimas su dideliu palengvėjimu nuleido binoklį.

– Šiaip ar taip, prezidento tarp jų nėra, – tarė jis ir nusišluostė kaktą.

– Bet juk jie taip toli, – nustebęs atsakė pulkininkas, dar ne visai atsipeikėjęs nuo skubaus ir mandagaus Bulo paaiškinimo. – Argi galite įžiūrėti, yra jūsų prezidentas tarp tų žmonių ar ne?

– Kaip manote, ar galėčiau tarp tų žmonių įžiūrėti baltą dramblį? – truputį suirzęs atkirto Saimas. – Taip, jie toli, jūs visiškai teisus; bet jei ten būtų prezidentas, tai... Dievulėliau! Man atrodo, žemė sudrebėtų.

Po neilgos pertraukos naujasis policininkas, pavarde Retklifas, niūriai, tačiau ryžtingai tarė:

– Žinoma, prezidento tarp jų nėra. O, kaip norėčiau, kad būtų! Bet jis tikriausiai kaip tik dabar pergalingai įvažiuoja į Paryžių arba sėdi prie Šv. Pauliaus katedros griuvėsių.

– Tai nesąmonė! – atsiliepė Saimas. – Kol mūsų nebuvo, tikrai galėjo kas nors įvykti; bet jis negalėjo taip žaibiškai užkariauti pasaulio. Iš tiesų, – pridūrė jis, nepatikliai apžvelgdamas platų lauką, skiriantį juos nuo stoties, – iš tiesų panašu, kad į mūsų pusę eina minia žmonių; bet tai tikrai ne kariuomenė, kaip jūs mėginate mus įtikinti.

– A, tie, – niekinamai ištarė naujasis seklys, – ne, tie tai nelabai pavojingi. Tačiau būkime atviri, jie puikiai atitinka

mūsų pajėgas – mes, mano berniuk, Sekmadienio pasaulyje ne kažin ko verti. Jis pats užėmė visus telegrafus ir geležinkelius. Bet išgalabyti Aukščiausiąją tarybą, jo manymu, tėra smulkmena, kaip išsiųsti atviruką: šį darbą galima patikėti sekretoriui, – ir jis nusispjovė į žolę.

Po to atsigręžė į kitus ir rūstokai pasakė:

– Būtų galima rasti daug argumentų mirties labui; bet tiems, kuriems labiau patinka kitas variantas, siūlyčiau sekti paskui mane.

Taręs šiuos žodžius jis atsuko plačią nugarą ir tyliai, energingai patraukė miško pusėn. Likusieji atsigręžė ir pamatė, kad nuo stoties per lygumą paslaptingu ir drausmingu debesiu artėja tamsi minia. Dabar jau plika akimi buvo galima įžiūrėti, kad pirmose eilėse einantys žmonės dėvi tamsias kaukes. Policininkai apsisuko ir nusekė paskui vadą, kuris jau įžengė į mišką ir buvo beišnykstąs tarp spinduliais raibuliuojančių medžių.

Žolę degino karšta ir sausa saulė. Žengę į mišką, jie paniro į vėsius šešėlius, kaip nardytojai paneria į gaivų baseino vandenį. Miškas buvo pilnas išsklidusių spindulių ir virpančių šešėlių, susipynusių į krūpčiojančią uždangą, primenančią kino ekraną. Šokančiame šviesos ir šešėlių žaisme Saimas vos įžiūrėjo tamsias greta einančių žmonių figūras. Štai švieson išnyra rembrantiška žmogaus galva, o visa kita skendi prietemoje; štai suspindi stiprios, ryškios baltos rankos, o pats kūnas atrodo juodas. Buvęs markizas užsitraukė ant akių šiaudinę skrybėlę, kurios kraštai lygiai perpus perkirto jo veidą: atrodė, tarsi jis dėvėtų tokią pat juodą kaukę, kaip jų persekiotojai. Saimas, stebėjęsis nuo pat pradžių, tai pamatęs dar labiau sutriko. Ar jis dėvi kaukę? O gal su kauke kuris nors kitas? Kas iš jų yra kas? Šie

raganiški miškai, kuriuose žmonių veidai tai balo, tai juodo, kuriuose jų kūnai tai sušvisdavo saulėje, tai nugrimzdavo bedugnėje naktyje, šis chaotiškas *chiaroscuro* (palyginti su vaiskia saulėkaita pievoje) Saimui pasirodė tobulas simbolis pasaulio, kuriame jis pastarąsias tris dienas gyveno: čia žmonės nusitraukia barzdas, akinius arba nosis ir virsta kuo kitu. Keista, bet tragiškas pasitikėjimas savimi, kurį jis jautė tikėdamas, kad markizas yra velnias, visiškai išnyko sužinojus, kad jis – draugas. Po visų šių keistenybių Saimui labai knietėjo paklausti, kas yra draugas ir kas – priešas. O gal išvis egzistuoja tik tai, kas atrodo? Nusitraukęs nosį markizas virto sekliu. O jei dabar jis nusitrauks galvą ir virs miškiniu? Juk iš tiesų visur taip pat, kaip tuose keistuose miškuose, tame šviesos ir šešėlių šokyje. Tik šmėstelėjusi švieselė vėl išnyksta, ir tuoj pat pamirštama. Saulės aptaškyto miško tankmėje Gabrielis Saimas rado tai, ką įžvelgė daug modernių tapytojų, – tai, ką šių laikų žmonės vadina impresionizmu, kitaip tariant, absoliutų netikrumą, nematantį pasaulyje jokio tvirto pagrindo.

Kaip žmogus, sapnuojantis košmarą, stengiasi surikti ir prabusti, taip Saimas sutelkė visas jėgas, norėdamas atsikratyti paskutinės, klaikiausios fantazijos. Nekantriai žengė du žingsnius prie žmogaus su šiaudine markizo skrybėle, kurį jau įprato vadinti Retklifu. Perdėtai garsiu ir nerūpestingu balsu nutraukė bedugnę tylą:

– Noriu paklausti, – tarė jis, – kur, po perkūnais, mes einame?

Saimo dvejonės buvo tokios stiprios, kad jis apsidžiaugė išgirdęs normalų žmogaus balsą:

– Mums reikia pasiekti Lansi miestelį, jis prie jūros, – atsakė šis. – Man atrodo, šioje šalies dalyje jų gali būti mažiausia.

– Ką jūs tuo norite pasakyti? – sušuko Saimas. – Juk negali būti, kad jie užgrobė visą pasaulį. Tikrai ne tiek jau daug darbininkų yra anarchistai, o net jei ir būtų, ką beginklė minia gali padaryti prieš modernią kariuomenę ir policiją?

– Beginklė minia! – niekinamai sušnarpštė pašnekovas. – Jūs taip kalbate apie minias ir darbininkus, tarsi jie būtų didžiausia problema. Negalite atsikratyti senos kaip pasaulis idiotiškos minties, kad anarchija gali kilti tik iš skurdo. Kodėl? Skurdžiai gali sukilti, maištauti, bet jie niekada nebus anarchistai: priešingai, jie labiausiai suinteresuoti, kad juos tinkamai valdytų. Neturtingam žmogui ne juokais rūpi jo šalies gerovė. Turčiui – ne: jis visada gali išplaukti savo jachta į Naująją Gvinėją. Vargšai kartais protestuoja, kai jie blogai valdomi, bet turtuoliai protestuoja prieš bet kokį valdymą. Aristokratai nuo seno yra anarchistai: prisiminkite baronų karus.

– Aišku, tai labai graži Anglijos istorijos paskaita mūsų mažiesiems klausytojams, – atsakė Saimas, – bet niekaip nesuprantu, kur link jūs sukate.

– Suku štai kur, – tęsė pasakotojas, – kad dauguma Sekmadienio pakalikų – Pietų Afrikos ir Amerikos milijonieriai. Todėl jam pavyko užgrobti komunikacijos sistemas, todėl keturi paskutiniai policininkai, pasiryžę kovoti su anarchija, dabar slapstosi miške tarsi medžiojami zuikiai.

– Milijonierius aš dar suprantu, – balsu samprotavo Saimas, – jie beveik visi bepročiai. Bet vienas dalykas suburti saujelę senų nenaudėlių, turinčių įvairiausių hobių, ir visai kas kita – pavergti didžiąsias krikščioniškąsias valstybes. Galiu duoti nosį nukirsti (atleiskite už netikusią užuominą),

kad, prireikus atversti į savo tikėjimą bet kokį paprastą, sveiką žmogų, Sekmadienis pasirodys esąs visiškai bejėgis.

– Na, – atsakė pašnekovas, – priklauso nuo to, apie kokį žmogų jūs kalbate.

– Štai, pavyzdžiui, – tęsė Saimas, – šio žmogaus mes tikrai niekada neatverstume, – ir jis parodė pirštu tiesiai priešais save.

Jie išėjo į apšviestą miško laukymę, kurioje Saimas juste pajuto grįžtant sveiką protą; vidury šios laukymės judėjo figūra, puikiausiai galinti tapti tikrovišku iki baisumo sveiko proto įsikūnijimu. Kresnas prancūzų valstietis, įrudęs nuo saulės, apsipylęs prakaitu, slegiamas nesibaigiančios smulkių kasdienių darbų naštos, kirviu kirto medį. Netoliese stovėjo jo vežimas, jau prikrautas rąstų; rupšnojantis žolę arklys buvo drąsus, tačiau ne nutrūktgalvis, taip pat kaip jo šeimininkas: kaip ir šis, jis buvo pasiturintis, bet nelinksmas. Medkirtys normanas – truputį aukštesnio ūgio negu paprastai būna prancūzai ir labai kampuotos figūros, – ryškėjo saulės šviesoje tarsi kokia alegorinė darbo figūra aukso fone.

– Ponas Saimas teigia, – sušuko Retklifas prancūzui pulkininkui, – kad bent jau šis žmogus tikrai niekada nebus anarchistas.

– Ponas Saimas visiškai teisus, – juokdamasis atsakė pulkininkas Diukrua, – jau vien dėl to, kad šis žmogus turi ką ginti. Tiesa, pamiršau, jūsų šalyje neįprasta, kad valstiečiai būtų turtingi.

– Jis atrodo visiškas skurdžius, – suabejojo daktaras Bulas.

– Visiškai teisingai, – atsakė pulkininkas, – todėl ir yra turtingas.

– Man atėjo į galvą gera mintis! – staiga sušuko daktaras Bulas. – Kažin už kiek jis mus pavėžėtų savo vežimu? Anie šunsnukiai eina pėsti, tad galėtume greitai nuo jų paspruktі.

– O, duokite jam tiek, kiek paprašys, – nekantriai suriko Saimas. – Aš turiu begalę pinigų.

– Nieku gyvu, – atsakė pulkininkas, – jei nesiderėsite, jis jūsų negerbs.

– Na, jei jis dar pradės derėtis... – apmaudžiai nutęsė daktaras Bulas.

– Aišku, derėsis, juk jis laisvas žmogus, – atsakė pašnekovas. – Jūs nesuprantate: dosnumas jam nerūpi. Šiam žmogui nereikia arbatpinigių.

Tad keliautojams teko tylomis mindžikuoti vietoje, baimingai klausantis, ar neataidi keistųjų persekiotojų žingsniai, ir laukti, kol prancūzų pulkininkas neskubėdamas šnekučiavosi ir ginčijosi su medkirčiu tarsi turgaus dieną. Tačiau praėjo vos kelios minutės, ir jie pamatė, kad pulkininkas buvo teisus: medkirtys sutiko jiems pagelbėti, bet ne vergiškai pataikaudamas, kaip gausiai pamalonintas šunuodegis, o rimtai ir atsakingai tarsi advokatas, suderėjęs už darbą tinkamą atlygį. Valstietis jiems pasakė, kad būtų protingiausia nusigauti iki nedidelės užeigos, esančios kalvose virš Lansi; jos savininkas, senas kareivis, į senatvę tapęs pamaldus, tikrai juos suprasiąs ir net rizikuosiąs pagelbėti. Taigi visa draugija sulipo ant rąstų krūvos, ir linguojantis vežimas pajudėjo stačiais miškingais šlaitais. Vežimas buvo sunkus ir negrabus, tačiau jie važiavo gana sparčiai; netrukus keliautojai su džiaugsmu pajuto, kad jiems pavyko pabėgti nuo nepažįstamųjų persekiotojų. Reikia nepamiršti, kad mįslės, iš kur anarchistai surinko tokią minią šalininkų, taip ir nepavyko įspėti. Jiems pakako vieno žmogaus:

leidosi bėgti, vien pamatę kreivą sekretoriaus šypsnį. Saimas vis dairėsi atgal, žiūrėdamas, ar jų neseka.

Miškas praretėjo, paskui nutolo, ir Saimo žvilgsniui atsivėrė saulėti kloniai, kuriais tarsi baisingas juodas vabalas slinko juoda keturkampiu išsidėsčiusi minia. Ereliškomis savo akimis labai ryškioje saulės šviesoje Saimas puikiausiai juos matė. Galėjo išskirti atskiras figūras, bet nesiliovė stebėjęsis, kaip sutartinai ėjo tie žmonės. Jie vilkėjo tamsiais drabužiais ir dėvėjo paprastas skrybėles, būdingas paprastiems gatvės praeiviams, tačiau, kitaip negu įprastinė minia, jie nesisklaidė, nesiskirstė į šalis ir nesirikiavo atsitiktinėmis grupelėmis. Žengė baisingai ir nenumaldomai, tarsi reginčių automatų armija.

Saimas parodė tai Retklifui.

– Taip, – sutiko policininkas, – čia tai drausmė. Sekmadienio darbas. Jis pats už kokių penkių šimtų mylių, bet visi jo bijo tarsi Dievo piršto. Taip, jie eina kaip reikia; galiu lažintis, kad ir kalba, kaip reikia, ir mąsto. Bet mums svarbiausia kas kita: jie darosi vis mažesni.

Saimas linktelėjo. Iš tiesų, juo smarkiai valstietis ginė arklį, juo sparčiau tolumoje mažėjo juodasis persekiotojų keturkampis.

Saulė apšvietė lygumas, tik tolimame miško pakraštyje bangavo prie jūros besileidžiantys kloniai, panašūs į Sasekso žemumas. Skirtumas buvo tik tas, kad Sasekse kelias būtų kampuotas ir nelygus it upokšnis, o čia baltas prancūziškas vieškelis sruvo kaskadomis tarsi krioklys. Leidžiantis stačiu šlaitu vežimas pakrypęs garsiai girgždėjo, ir po kelių minučių, kai kelias pasidarė dar statesnis, apačioje pasirodė nedidelė Lansi prieplauka didžiulėje mėlynoje jūroje. Keliaujantis jų persekiotojų debesis buvo visai išnykęs už horizonto.

Arklys su vežimu staiga aplenkė keletą guobų, ir arklys tik per plauką nosimi neįsirėmė į veidą senam ponui, sėdinčiam ant suolelio šalia kavinės „*Le Soleil d'Or*". Valstietis atsiprašydamas krenkštelėjo ir nulipo nuo sėdynės. Kiti irgi vorele išlipo iš vežimo ir pasveikino senąjį poną padrikomis mandagumo frazėmis, nes iš svetingų jo manierų buvo aiškiai matyti, kad jis ir yra užeigos šeimininkas.

Tai buvo žilaplaukis, raudonskruostis senis mieguistomis akimis, žilais ūsais, apkūnus ir labai paprastas; tokių dažnai sutiksi Prancūzijoje, bet dar dažniau – katalikiškoje Vokietijos dalyje. Jo pypkė, alaus bokalas, gėlės ir aviliai skleidė senų laikų ramybę; tik įėję į užeigos vidų ir pakėlę akis aukštyn, keliauninkai pastebėjo ant sienos kabantį kalaviją.

Pulkininkas, pasveikinęs užeigos savininką tarsi seną bičiulį, skubiai įžengė vidun, atsisėdo ir užsisakė pavalgyti, kaip veikiausiai buvo įpratęs. Kariškai ryžtingi jo veiksmai sudomino Saimą, ir jis, prisėdęs greta ir pasinaudojęs tuo, kad šeimininkas išėjo atnešti maisto, nutarė patenkinti savo smalsumą.

– Norėjau paklausti, pulkininke, – tyliai prabilo jis, – kodėl mes čia atvykome?

Pulkininkas Diukrua nusišypsojo pro dygius žilus ūsus.

– Dvi priežastys, pone, – atsakė jis. – Pradėsiu nuo praktiškesnės, nors ji mažiau svarbi. Atvykome čia todėl, kad tai vienintelė vieta dvidešimt mylių spinduliu, kurioje galima gauti žirgus.

– Žirgus! – pakartojo Saimas, staiga pakeldamas akis.

– Taip, – atsakė pašnekovas, – jei jūs iš tiesų norite atsiplėšti nuo persekiotojų, be žirgų neapsieisite, žinoma, jei neturite nei dviračių, nei automobilių.

– Kurgi jūs mums pasiūlysite bėgti? – abejodamas pasiteiravo Saimas.

– Koks klausimas, – atsakė pulkininkas, – aišku, kad į policijos nuovadą čia pat, už miestelio. Man atrodo, kad bičiulis, kurio sekundantu teko pabūti kiek neįprastomis sąlygomis, gerokai perdeda visuotinio sukilimo pavojų; tačiau tikriausiai net jis nedrįs tvirtinti, kad žandarmerijoje būsite nesaugūs.

Saimas oriai linktelėjo, paskui staiga paklausė:

– O kokia antroji priežastis, paskatinusi čia atvykti?

– Antroji priežastis, paskatinusi mane čia atvykti, – rimtai atsiliepė pulkininkas Diukrua, – yra tokia: atsidūrus taip arti mirties, ne pro šalį pasimatyti su vienu kitu geru žmogumi.

Saimas pažvelgė į sieną ir pamatė ant jos pakabintą nedailų, sentimentalų šventą paveikslą. Jis tarė:

– Jūs teisus. – Ir beveik iš karto pridūrė: – Ar kas nors pasirūpino žirgais?

– Galite neabejoti, – atsakė Diukrua, – liepiau juos pabalnoti vos tik įėjęs. Neatrodė, kad tie jūsų priešai labai skubėtų, tačiau jie juda stebėtinai greitai, kaip puikiai apmokyta kariuomenė. Niekad nebūčiau pamanęs, kad anarchistai tokie drausmingi. Negalima gaišti nė akimirkos.

Vos jam tai ištarus į kambarį įėjo mėlynakis žilaplaukis šeimininkas ir pranešė, kad pabalnoti šeši žirgai.

Paklausę Diukrua patarimo, visi pasirūpino kelionei maisto bei vyno ir žvangindami špagomis – vieninteliais turimais ginklais – nuklapsėjo stačiu baltu keliuku. Tarnai, nešę markizo bagažą, kai šis dar buvo markizas, visų dalyvių pritarimu – ir anaiptol ne prieš savo norą, – pasiliko užeigoje.

Saulė jau buvo pradėjusi krypti į vakarus, apšviesdama senojo užeigos šeimininko figūrą; nutoldama ji vis mažėjo, bet atkakliai tebestovėjo ir žiūrėjo jiems įkandin, o sidabrinius senio plaukus auksino vakarėjantys spinduliai. Saimui nedavė ramybės prietaringa mintis, kad pulkininkas teisus – veikiausiai tai paskutinis doras nepažįstamasis, kurį teks sutikti šioje žemėje.

Jis tebežiūrėjo į sparčiai nykstančią figūrą, jau virtusią pilka, baltos šviesos nutvieksta dėme, kai plačiame žaliame šlaite pasirodė juodai apsirengusių, sparčiai žygiuojančių vyrų būrys. Jis pakibo virš gerojo žmogaus ir jo namelio tarsi tamsus skėrių debesis. Žirgus pabalnojo pačiu laiku.

XII SKYRIUS

Anarchijos draskoma žemė

Nors kelias buvo nelygus, raiteliai paleido arklius zovada ir neilgai trukus vėl atsiplėšė nuo juos besivejančių vyriškių; pagaliau juos nuo persekiotojų pridengė pirmieji Lansi priemiesčių pastatai. Vis dėlto jota ilgai, ir jiems pasiekus miesto centrą vakaruose jau žioravo saulėlydžio gaisai. Pulkininkas pasiūlė prieš prisistatant į policijos nuovadą pamėginti įtraukti į savo draugiją dar vieną asmenį, kuris gali praversti.

– Iš penkių vietos turtuolių, – tarė pulkininkas, – mažiausiai keturi baisūs sukčiai. Turbūt taip yra visame pasaulyje. Bet penktasis – mano bičiuli, puikus žmogus; tačiau mums svarbiau kitkas – jis turi automobilį.

– Nežinau, – nepiktai juokaudamas pratarė profesorius, atsigręždamas į baltą vieškelį, kuriame bet kurią akimirką galėjo pasirodyti juoda slenkanti dėmė, – nežinau, ar mes dabar turime laiko draugiškiems vizitams.

– Iki daktaro Renaro namų vos trys minutės kelio, – atsakė pulkininkas.

– O mus nuo persekiotojų, – pastebėjo daktaras Bulas, – skiria gal kokios dvi minutės.

– Na, – tarė Saimas, – taip greitai jodami veikiausiai juos būsime palikę toli, juk jie eina pėsčiomis.

– Jis turi automobilį, – pakartojo pulkininkas.

– Bet gal mes jo negausim, – tarė Bulas.

– Gausite, Renaras palaiko jus.

– O gal jo nebus namie.

– Ša, patylėkite, – staiga sudraudė Saimas. – Koks čia garsas?

Jie sustingo tarsi raitelių statulos, ir akimirką – o gal dvi, gal tris ar keturias, – atrodė, kad visoje žemėje stojo tyla. Paskui iki skausmo įtemptose visų keliautojų ausyse pasigirdo su niekuo nesupainiojamas dundėjimas ir jaudulys, galintis reikšti tik viena: artėja žirgai.

Pulkininko veidas staiga persimainė, tarsi jį būtų kirtęs žaibas, tačiau nepalikęs jokio regimo rando.

– Jie mus įveikė, – ištarė jis trumpai ir ironiškai, kaip tikras karys. – Pasirenkite sutikti kavaleriją!

– Bet iš kur jie gavo žirgų? – paklausė Saimas, mechaniškai ragindamas savąjį.

Pulkininkas truputį patylėjo, paskui dusliai atsakė:

– Aš nė kiek nemelavau, kad dvidešimties mylių spinduliu „*Soleil d'Or*" yra vienintelė vieta, kur galima gauti žirgų.

– Negali būti! – garsiai suriko Saimas. – Netikiu, kad jis galėjo taip pasielgti. Žilas žmogus!

– Gal jį privertė, – švelniai pratarė pulkininkas. – Raitelių ne mažiau kaip šimtas, ir dėl to mes tuoj pat vykstame pas mano draugą Renarą, kuris turi automobilį.

Tai taręs sankryžoje jis staigiai pasuko savo žirgą ir nulėkė gatve tokiu beprotišku greičiu, kad kiti, nors ir jodami zovada, vos spėjo sekti skriejančią jo žirgo uodegą.

Daktaras Renaras gyveno aukštame, patogiame name stačios gatvelės viršuje, tad kai raiteliai prie jo durų nulipo nuo žirgų, jų žvilgsniams vėl atsivėrė virš miestelio stogų kylantis žalias, platus šlaitas ir jį kertantis baltas vieškelis.

Pamatę, kad kelias vis dar tuščias, ir lengviau atsikvėpę, keliautojai paskambino į duris.

Daktaras Renaras buvo malonus, besišypsantis vyriškis rusva barzda, priklausantis tam nekalbių, bet labai dalykiškų profesionalų luomui, kuris Prancūzijoje dar geriau išsilaikęs negu Anglijoje. Išgirdęs atvykėlių paaiškinimus, jis pasijuokė iš buvusio markizo ir svariai, kaip tikras prancūzų skeptikas, užtikrino, jog visuotinis anarchistų sukilimas neįmanomas.

– Anarchija! – tarė jis, gūžtelėjęs pečiais. – Vaikų žaidimas...

– *Et ça*, – staiga sušuko pulkininkas, kažką rodydamas, – irgi, jūsų manymu, vaikų žaidimas?

Visi apsigręžė ir pamatė grėsmingai tarsi Atilos pulkai virš kalvos šlaito iškylantį juodą kavalerijos puslankį. Kad ir kaip greitai jodamos, gretos neišsisklaidė, o priešakyje jojančių juodųjų burtininkų kaukės sudarė vientisą liniją, lygiagrečią uniformoms. Juodasis keturkampis išliko koks buvęs, tačiau dabar keliautojai pamatė vieną esminį skirtumą, išryškėjusį nuolaidžiame šlaite tarsi pakreiptame žemėlapyje. Visi raiteliai jojo grupe, tik vienas išsiveržė toli į priekį, karštligiškais rankų ir kojų judesiais be paliovos ragindamas žirgą: galėjai net pamanyti, jog jis ne persekiotojas, o bėglys. Net iš tolo jo figūra atrodė tokia fantastiška, tokia neabejotinai atpažįstama, kad visi suprato, jog tai pats sekretorius.

– Labai atsiprašau, kad taip negražiai nutrauksiu kultūringą diskusiją, – tarė pulkininkas, – bet gal galite man paskolinti automobilį – dabar, tuojau pat?

– Įtariu, kad jūs išsikraustėte iš proto, – maloniai šypsodamasis pasakė daktaras Renaras, – tačiau garbės žodis, pamišimas draugystei ne kliūtis. Eime į garažą.

Daktaras Renaras buvo romus, neįsivaizduojamai turtingas žmogus; jo namai priminė *Cluny* muziejų, o garaže stovėjo trys automobiliai. Tačiau jis gyveno paprastai, kaip vidurinės klasės prancūzas, automobiliais naudojosi retai, ir trims jo svečiams teko gerokai paplušėti, kol išsirinko tą, kurį buvo galima priversti važiuoti. Nemenkomis pastangomis išrideno automobilį į gatvę ir pastatė priešais daktaro namų duris. Išlindę iš blausiai apšviesto garažo visi nustebę pamatė, kad jau spėjo greitai, nelyginant atogrąžose, sutemti. Gal jie užgaišo ilgiau, negu buvo manę, o gal virš miesto netikėtai susitvenkė juodas debesis. Bėgliai dirstelėjo apačion ir pamatė, kad nuo jūros tarsi kyla lengvutė migla.

– Dabar arba niekados, – tarė daktaras Bulas. – Girdžiu žirgų kanopas.

– Ne, – pataisė jį profesorius, – žirgo.

Pasiklausę jie suprato, kad aidžiu akmens grindiniu artėjo ne visa vilkstinė, bet vienintelis raitelis – pamišėlis sekretorius, visus kitus palikęs toli užpakalyje.

Saimo šeima, kaip daugelis paprasto gyvenimo entuziastų, kadaise turėjo automobilį, tad jis neblogai apie juos išmanė. Vienu šuoliu liuoktelėjo į vairuotojo vietą ir iškaitęs nuo susijaudinimo ėmė spaudyti bei sukioti įvairias rankenėles. Sukaupęs visas jėgas, pamėgino pasukti vieną rankeną ir po kurio laiko tyliai tarė:

– Įtariu, kad nieko neišeis.

Vos jam tai pasakius iš už kampo žvitriai ir taikliai kaip strėlė išniro raitelis, augte suaugęs su žaibu skriejančiu žirgu. Jo šypsena atrodė kaip skausmo grimasa išnarinus žandikaulį. Raitelis prilėkė prie stovinčio automobilio, kuriame nejudėdami sėdėjo visi keliautojai, ir uždėjo delnus

ant priekinio stiklo. Tai buvo sekretorius, kuris džiaugdamasis pergale beprotiškai, tačiau tiesiai šypsojosi.

Saimas visu svoriu užgulė vairą; nebuvo girdėti jokio kito garso, tik lekiančios per miestą persekiotojų minios dundesys. Staiga kažkas šaižiai sudžeržgė, ir automobilis šoktelėjo iš vietos. Tarsi iš makščių ištrauktas peilis jis išmetė sekretorių iš balno, kokius dvidešimt jardų vilko iš paskos ir galiausiai paliko tysoti ant kelio prie persigandusio žirgo. Automobiliui prašmatniu pusračiu sukant už kampo, keleiviai spėjo pamatyti, kaip gatvę užplūsta kiti anarchistai ir stengiasi pakelti parpuolusį vadą.

– Niekaip nesuprantu, kodėl taip staiga sutemo, – galiausiai negarsiai pratarė profesorius.

– Turbūt bus audra, – atsakė daktaras Bulas. – Klausykit, kaip gaila, kad šis automobilis neturi šviesų, bent ką nors įžiūrėtume.

– Turi, – atsiliepė pulkininkas ir nuo grindų pakėlė sunkų kaltos geležies žibintą su viduje degančia žvake. Jis buvo senovinis, turbūt kadaise naudotas kokiems nors su religija susijusiems reikalams, nes vieną briauną puošė negrabiai iškaltas kryžius.

– Viešpatie, kur jūs jį gavote? – paklausė profesorius.

– Ten pat, kur ir automobilį, – susijuokė pulkininkas, – iš geriausio savo draugo. Atsimenate – kol mūsų bičiulis mėgino palenkti savo valiai vairą, aš sulaksčiau iki durų ir pakalbėjau su Renaru, stovinčiu verandoje. „Turbūt, – pasakiau aš, – jau nebėra laiko ieškoti žibinto?“ Jis draugiškai sumirksėjo ir pakėlė akis į nuostabų savo prieškambario skliautą. Ant stebuklingos kaldintos grandinės kabojo šis žibintas – vienas iš nesuskaičiuojamų tų namų lobių. Daktaras smarkiai jį trūktelėjo, nutraukė grandinę, suskaldė

freskas ir nušveitęs sudaužė dvi mėlynas vazas. Tada padavė žibintą man, o aš jį pasiėmiau į automobilį. Ar ne teisybę sakiau, kad su daktaru Renaru verta susipažinti?

– Teisybę, – rimtai atsakė Saimas ir pakabino sunkų žibintą ant priekinio stiklo. Modernus automobilis su keistu bažnytiniu žibintu tarsi simbolizavo padėtį, kurioje jie buvo atsidūrę.

Kol kas jie važiavo ramiausiomis gatvelėmis, sutikdami vos vieną kitą praeivį, ir negalėjo spręsti, taikiai ar priešiškai miestas juos sutiks. Bet pamažu vienas po kito ėmė žiebtis namų langai, primindami jaukumą ir namų židinio ramybę. Daktaras Bulas atsigręžė į naująjį seklį, vadovaujantį bėgimui, ir nusišypsojo kaip iš prigimties draugiškas žmogus.

– Su švieselėm tarsi linksmiau.

Inspektorius Retklifas suraukė antakius.

– Mane pralinksmins tik viena švieselė, – tarė jis, – deganti prie policijos nuovados, kurią matau ana ten už miesto. Duok Dieve, kad per dešimt minučių ten atsidurtume.

Staiga Bulo sieloje kunkuliuojantis optimizmas ir sveikas protas tarsi garai išsiveržė laukan.

– Kokia nesąmonė! – suriko jis. – Jei jūs rimtai manote, kad paprasti žmonės, gyvenantys paprastuose namuose, yra anarchistai, tai jūs didesnis beprotis ir už juos. Stokime į kovą su tais tipais, ir mūsų pusėje kausis visas miestelis.

– Ne, – paprastai ir tvirtai atsakė pašnekovas, – visas miestelis kausis jų pusėje. Netrukus pamatysime.

Jiems besikalbant profesorius susijaudinęs palinko priekin.

– Koks čia garsas? – paklausė jis.

– A, turbūt mus vejasi žirgai, – atsakė pulkininkas. – Maniau, jau toli juos palikome.

– Vejasi žirgai! Ne, – tarė profesorius, – ne žirgai, ir jie ne užpakalyje mūsų...

Jam dar nebaigus kalbėti priekyje gatve triukšmingai pralėkė du žvilgantys siluetai. Jie beveik tuoj pat pranyko iš akių, bet visi pamatė, kad tai automobiliai; profesorius pakėlė išblyškusį veidą ir prisiekė, kad tai du likusieji automobiliai iš daktaro Renaro garažo.

– Sakau, kad jie iš ten,– kartojo jis, žiūrėdamas paklaikusiomis akimis, – juose žmonės su kaukėmis.

– Nesąmonė! – piktai atsiliepė pulkininkas. – Daktaras Renaras nieku gyvu jiems nebūtų davęs automobilių.

– Gal jį privertė, – tyliai tarė Retklifas. – Visas miestelis jų pusėje.

– Jūs vis dar tuo tikite? – apstulbęs paklausė pulkininkas.

– Jūs ir pats netrukus patikėsite, – kupinas beviltiškos ramybės atsakė pašnekovas.

Neilgai užtrukus nejaukiai pauzei, pulkininkas staiga prakalbo:

– Ne, tuo aš negaliu patikėti. Visiška nesąmonė. Kad paprasti taikaus Prancūzijos miestelio gyventojai...

Jo žodžius nutraukė triukšmas ir akinantis šviesos blyksnis. Automobilis padidino greitį, leisdamas baltų dūmų kamuolius, o pro Saimo ausį kažin kas pralėkė.

– Dieve! – tarė pulkininkas. – Kažkas į mus šovė.

– Tai ne priežastis nutraukti pokalbį, – niūriai atrėžė Retklifas. – Tęskite, pulkininke! Jei pamenu, jūs minėjote paprastus taikaus Prancūzijos miestelio gyventojus?

Apkvaitusiam pulkininkui neberūpėjo, šaiposi kas iš jo ar ne. Jis apžvelgė visą gatvę.

– Neįtikėtina, – pratarė jis, – visiškai neįtikėtina.

– Priekabesnis žmogus gal net pasakytų, – tarė Saimas, – kad ir nemalonu. Kad ir kaip ten būtų, man atrodo, jog štai tie langai anapus gatvės – policijos nuovados. Netrukus ją pasieksime.

– Ne, – atsakė inspektorius Retklifas, – mes jos niekada nepasieksime.

Jis atsistojo ir įdėmiai žvelgė į priekį. Paskui atsisėdo ir kupinu nuovargio judesiu susiglostė ir taip glotnius plaukus.

– Ką norite pasakyti? – girežtai paklausė Bulas.

– Kad niekada nepasieksime nuovados, – ramiai atsakė pesimistas. – Jau dabar kitapus kelio stovi dvi eilės ginkluotų sargybinių; jie matyti ir iš čia. Aš juk sakiau, kad miestelio gyventojai griebsis ginklų. Galiu tik pasidžiaugti, kad taip tiksliai įspėjau.

Retklifas patogiai įsitaisė automobilyje ir užsidegė cigaretę, bet kiti susijaudinę pakilo ir ėmė žvalgytis po kelią. Sutrikus planams Saimas pristabdė automobilį ir galiausiai visai sustojo prie stačios gatvelės, besileidžiančios tiesiai į jūrą.

Beveik visą miestelį gaubė šešėlis, nors saulė dar nebuvo nusileidusi; kur tik prasiverždavo jos spinduliai, viskas spindėjo lydytu auksu. Stačiojoje gatvelėje švietė paskutinės besileidžiančios saulės šviesos pleištas, toks siauras ir aštrus, kad priminė teatro rampų spindulius. Jis užkliudė automobilį su penkiais draugais ir įžiebė jį tarsi ugnies vežimą. Užtat likusi gatvės dalis, ypač jos galai, skendėjo

tamsoje, ir kelias minutes keleiviai ničnieko nematė. Tada Saimas, kurio regėjimas buvo aštriausias, karčiai švilptelėjo:

– Gryniausia teisybė. Tos gatvės gale stovi minia, kariuomenė ar kas nors panašaus.

– Na tai kas, kad stovi, – nekantriai tarė daktaras Bulas, – gal tai visai kas kita – kokios nors ristynės, mero gimtadienis ar šiaip kas. Aš negaliu, nenoriu patikėti, kad paprasti, geraširdžiai tokio miestelio žmonės kišenėse nešiojasi dinamitą. Truputį pavažiuokite, Saimai, leiskite geriau į juos įsižiūrėti.

Automobilis lėtai pavažiavo kokį šimtą jardų, ir staiga keleivius nustebino garsus daktaro Bulo kvatojimas.

– Ei jūs, kvailiai, – suriko jis, – ar aš nesakiau? Ta minia klusni tarsi karvė, o jei ir neklusni, tai vis tiek mūsų pusėje.

– Iš kur jūs žinote? – sužiuro profesorius.

– Prasitrinkite akis, – rėkė Bulas, – pažiūrėkite, kas jų vadas!

Visi vėl sužiuro, ir staiga pulkininkas užsikertančiu balsu šūktelėjo:

– Klausykite, juk tai Renaras!

Ir iš tiesų palei kelią rikiavosi neryškių figūrų eilė, tačiau jos priekyje, atsitiktinai apšviestas vakaro šviesos, vaikštinėjo ne kas kitas, o pats daktaras Renaras balta skrybėle, glostydamas ilgą rusvą barzdą, kairėje rankoje suspaudęs revolverį.

– Koks aš buvau kvailys! – sušuko pulkininkas. – Aišku, draugužis atskubėjo mums padėti.

Daktaras Bulas kretėjo iš juoko, nerūpestingai tarsi lazdą sukdamas rankoje špagą. Jis iššoko iš automobilio ir leidosi bėgti minios link, garsiai šaukdamas:

– Daktare Renarai! Daktare Renarai!

Po akimirkos Saimas pamanė, kad jį apgauna nuosavos akys. Humaniškasis Renaras lėtai pakėlė revolverį ir du kartus iššovė į Bulą; gatvėje nuaidėjo šūviai.

Šūvių sukeltas baltų dūmų debesis išsisklaidė beveik vienu metu, kaip ir ciniko Retklifo cigaretės dūmas. Jis, kaip visi kiti, šiek tiek pablyško, tačiau šypsotis nesiliovė. Daktaras Bulas, pro kurio galvą visai arti pralėkė kulkos, ramutėlis stovėjo vidury gatvės, nerodydamas jokių baimės ženklų; paskui labai lėtai apsisuko, nuslinko prie automobilio ir įlipo vidun. Skrybėlėje buvo dvi skylutės.

– Na, – neskubėdamas paklausė rūkantysis, – ką dabar pasakysite?

– Pasakysiu, – tvirtai atsakė daktaras Bulas, – kad guliu savo lovoje Pibodžio namo 217 bute ir netrukus kvoštelėjęs prabusiu iš miego; o jei ne, tai turbūt sėdžiu mažoje veltiniu apmuštoje Hanvelo ligoninės palatoje be rankenų, ir daktarai niekaip nesupranta, kuo aš sergu. Bet niekada nesutiksiu su tuo, ką jūs dabar galvojate. Netikiu ir jokiais būdais netikėsiu, kad paprastų žmonių minia – tai supuvusių šiuolaikinių mąstytojų šutvė. Ne, ponai, aš demokratas, bet vis tiek nepatikėsiu, kad Sekmadieniui pavyktų atversti į savo tikėjimą bent vieną jūreivį ar pardavėją. Gal aš ir išprotėjau, bet žmonija – tikrai ne.

Saimas įbedė ryškiai mėlynas akis į Bulą, parodydamas nedažnai demonstruojamą rimtumą.

– Jūs nepaprastai puikus žmogus, – pasakė jis. – Sugebate tikėti kitų žmonių sveiku protu, net jei abejojate savuoju. Jūs visiškai teisingai kalbate apie žmoniją, kaimiečius ir tokius žmones, kaip anas smagusis užeigos šeimininkas. Tačiau dėl Renaro klystate. Aš jį iš karto įtariau.

Jis vadovaujasi protu, o dar blogiau – yra turtingas. Tik turtuoliai gali visiškai paminti pareigą ir tikėjimą.

– Kaip tik dabar ir pamins, – atsiliepė žmogus su cigarete ir pakilo, susikišęs rankas į kišenes. – Štai tie šėtonai artėja!

Automobilio keleiviai neramiai sužiuro ten, kur buvo nukreiptas svajingas jo žvilgsnis, ir pamatė atžygiuojant minią, kurios priešakyje įnirtingai žengė daktaras Renaras, o rusvą jo barzdą plaikstė vėjas.

Pulkininkas nebetverdamas iššoko iš automobilio.

– Ponai, – šūktelėjo jis, – to negali būti. Tai veikiausiai pokštas. Jei jūs pažinotumėte Renarą taip, kaip aš jį pažįstu... Tai tas pats, kaip apkaltinti sprogdinimais karalienę Viktoriją. Kai galvoje įsitvirtina kokio nors žmogaus paveikslas...

– Daktaro Bulo galvoje, – sardoniškai pratarė Saimas, – jis tikrai galėjo įsitvirtinti.

– Sakau jums, to negali būti! – šaukė pulkininkas, trepsėdamas koja. – Renaras tuoj viską paaiškins. Jis man paaiškins, – ir įsiutęs pasileido minios link.

– Neverta taip skubėti, – pro dantis iškošė rūkorius, – tuoj jis mums visiems viską paaiškins.

Tačiau nekantrusis pulkininkas jo nebenugirdo, lėkdamas pasitikti artėjančio priešo. Susijaudinęs daktaras Renaras vėl pakėlė revolverį, tačiau atpažinęs priešininką sutriko, o pulkininkas stojo tiesiai prieš jį, įnirtingais judesiais reikalaudamas paaiškinimo.

– Nieko nebus, – nusprendė Saimas. – Iš to seno pagonio jis nieko neištrauks. Siūlau visu greičiu perskrosti minią, kaip kulkos perskrodė Bulo skrybėlę. Gal visi žūsime, bet būsime ir jų nemažai nukovę.

– Išgrauš! – atkirto daktaras Bulas, iš dorybės ir nuoširdumo prakalbęs jau visai vulgariai. – Gal tie vargšai apsiriko. Leiskite pulkininkui pasiaiškinti.

– Tai gal grįžtam? – paklausė profesorius.

– Nepavyks, – šaltai atrėmė Retklifas, – gatvė už mūsų irgi užblokuota. Beje, Saimai, man regis, matau dar vieną jūsų draugą.

Saimas mikliai apgręžė automobilį ir sužiuro į kelią, kuriuo buvo atvažiavęs. Pamatė, kaip iš tamsos atlekia padrikas raitelių būrys. Viršum pirmojo žirgo balno sidabru blykstelėjo špaga, o jam priartėjus – sidabriniai senio plaukai. Dar po akimirkos Saimas iš visų jėgų apsuko automobilį ir nudardėjo šonine gatvele žemyn prie jūros tarsi žmogus, tetrokštantis tik numirti.

– Kas čia per velnias! – suriko profesorius, griebdamas jį už rankos.

– Nukrito ryto žvaigždė! – atsakė Saimas, o jo vairuojamas automobilis niro į tamsą tarsi krintanti žvaigždė.

Draugai nesuprato jo žodžių, bet pažvelgę atgal į gatvę pamatė besivejančią priešo kavaleriją; raitelių priešakyje jojo gerasis užeigos šeimininkas, nurausvintas įnirtingos, nekaltos vakaro šviesos.

– Pasaulis išprotėjo! – tarė profesorius ir užsidengė veidą rankomis.

– Ne, – atkakliai ir nuolankiai paprieštaravo Bulas, – tai aš išprotėjau.

– Ką darysim? – paklausė profesorius.

– Visai netrukus, – atsainiai tarsi mokslininkas pastebėjo Saimas, – manau, trenksimės į žibinto stulpą.

Tuoj po to automobilis baisiai džeržgėdamas atsitrenkė į kažkokį metalinį daiktą. Keturi žmonės išropojo iš po

metalo laužo krūvos ir pamatė, kad aukštas, plonas žibinto stulpas, stovintis prie pat krantinės, tarsi suniokota nulaužto medžio šaka pakibo virš gatvės grindinio.

– Na, bent vieną daiktą sudaužėme, – silpnai nusišypsojo profesorius. – Vis šiokia tokia paguoda.

– Jūs tikras anarchistas, – pastebėjo Saimas, rūpestingai nusipurtydamas dulkėtus drabužius.

– Kaip visi, – atsiliepė Retklifas.

Jiems besikalbant iš viršaus tarsi perkūnas atgrumėjo žilaplaukis kavaleristas su savo pulku; beveik tą pačią akimirką pajūriu garsiai šaukdama ėmė bėgti tamsi žmonių virtinė. Saimas pačiupo špagą, įsikando ją į dantis, dar dvi pasikišo po pažastimis, ketvirtą griebė į kairę ranką, žibintą – į dešinę ir nuo aukšto krantinės parapeto nušoko į paplūdimį.

Bičiuliai nušoko jam iš paskos, irgi pasiryžę veikti, palikę besirenkančią minią ir automobilio lūženas.

– Turime dar vieną šansą, – tarė Saimas, išsiėmęs iš burnos plieną. – Nežinau, ką reiškia ši sumaištis, bet tikiu, kad policija privalo mums padėti. Negalime ten patekti, nes jie mums užstoja kelią. Bet matote, štai molas ar bangolaužis, kuris išsikiša toli į jūrą – įsitaisę jo gale, galėsime atsilaikyti pakankamai ilgai, tarsi Horacijus ant tilto. Teks gintis, kol sulauksime policijos. Sekite paskui mane.

Įkandin Saimui jie pasilenkę patraukė per paplūdimį, ir netrukus po jų kojomis buvo nebe smėlis, o platūs, plokšti akmenys. Pasiekę galą ilgos, žemos prieplaukos, įsirėžusios į tamsią, kunkuliuojančią jūrą, jie pamanė, jog nuotykiai čia ir baigsis. Visi atsisuko miestelio pusėn.

Mieste knibždėjo sukilėliai. Aukštoje krantinėje, nuo kurios jie neseniai nušoko, šurmuliavo tamsi minia; žmonės

grąžė rankas, piktai šiepėsi, varstė juos tūžmingais žvilgsniais. Ilga juoda gyvoji grandinė mirkčiojo žibintų ir deglų taškeliais; tačiau net ten, kur įtūžusius veidus dengė neperregima tamsa, buvo justi susikaupusi neapykanta. Nebuvo nė mažiausios abejonės: jie tapo prakeikčiausiais iš prakeikčiausių, nė patys nesuprasdami, kodėl.

Pora ar trejetas žmonių, iš tolo primenančių mažas juodas beždžionėles, irgi peršoko parapetą ir nusileido ant paplūdimio smėlio. Baisiai šaukdami jie klampojo per smėlį, norėdami įbristi į jūrą. Pavyzdys pasirodė užkrečiamas, ir netrukus didžiulė tamsiai apsitaisiusių žmonių minia ėmė ristis per parapetą tarsi juodas sirupas.

Arčiausiai Saimo paplūdimyje pasirodė kaimietis, pavežęs juos savo vežimu. Jis taškydamasis įjojo jūron ant didžiulio darbinio arklio ir kratė jų pusėn kirvį, iškėlęs sau virš galvos.

– Kaimietis! – sušuko Saimas. – Jie nebuvo sukilę nuo pat viduramžių!

– Net jei policija dabar pasirodytų, – gedulingai pareiškė profesorius, – tokios minios niekaip nesuvaldys.

– Nesąmonė! – spirdamasis iš paskutiniųjų, atsakė Bulas, – negali būti, kad miestelyje neliko nė vieno normalaus žmogaus.

– Ne, – atsakė vilties netekęs inspektorius, – žmonės netrukus visai išnyks. Mes paskutiniai atstovaujame žmonijai.

– Gali būti, – išsiblaškęs pritarė jam profesorius ir svajingu balsu pridūrė, – kaip ten baigiasi „Dunsiada“?

Nebėr šviesos, išblėso spinduliai,
Tamsoj paskendo kibirkštys bailiai,
Atgijo chaoso klaiki viešpatija,

Bevaisis žodis tarsi nuodas ėda ją:
Ranka Griovėjo uždangą nuleis
Ir tamsą amžiną visur paskleis.

– Liaukitės! – staiga šūktelėjo Bulas, – žiūrėkit, štai policininkai.

Ir iš tiesų neryškiai apšviestuose nuovados languose šmėsčiojo skubančios žmonių figūros, o tamsoje aidėjo žvangesys ir dundėjimas, tarsi kavalerijos pulkas rengtųsi puolimui.

– Jie tuoj puls minią! – išsigandęs ir džiūgaudamas suklykė Bulas.

– Ne, – atsakė Saimas, – jie rikiuojasi palei krantinę.

– Bet jie taikosi, – šokinėdamas iš susijaudinimo, rėkė Bulas.

– Taip, – sutiko Retklifas, – į mus.

Jam dar nebaigus kalbėti, pasigirdo ilga muškietų salvė, ir ant prieplaukos akmenų it kruša pabiro kulkos.

– Policininkai irgi su jais! – sušuko profesorius, trenkdamas kumščiu sau į kaktą.

– Aš tikrai beprotnamyje, – įsitikinęs pakartojo Bulas.

Stojo ilga tyla. Po kurio laiko Retklifas, žiūrėdamas į banguojančią pilkšvai purpurinę jūrą, ištarė:

– Koks skirtumas, kas sveikas, o kas beprotis? Tuoj mes visi mirsim.

Saimas atsigręžė į jį ir paklausė:

– Tai jūs nebeturite vilties?

Retklifas tylėjo it akmuo; galiausiai tyliai pasakė:

– Ne; keista, bet dar turiu. Niekaip negaliu atsikratyti vieno beprotiško vilties spindulėlio. Prieš mus atsigręžė visa planeta, bet man vis atrodo, kad gal toji paika viltis nėra tokia jau neįmanoma.

– Kas jums teikia tą viltį? – smalsiai paklausė Saimas.

– Žmogus, kurio niekada nesu matęs, – atsakė pašnekovas, žvelgdamas į švininę jūrą.

– Žinau, apie ką jūs kalbate, – negarsiai atsakė Saimas, – apie žmogų tamsiame kambaryje. Bet Sekmadienis jį tikriausiai jau nudėjo.

– Gali būti, – ramiai sutiko pašnekovas, – bet tada tai buvo vienintelis žmogus, kurį Sekmadieniui buvo sunku nudėti.

– Aš jus girdėjau, – pasakė profesorius, stovėdamas nugara į juos. – Ir aš dedu viltis į tą, kurio niekada nesu matęs.

Tik staiga Saimas, ką tik stovėjęs nejudėdamas tarsi apakintas savistabos, apsižvalgė aplinkui ir sušuko tarsi prabudęs iš miego:

– O kur pulkininkas? Maniau, jis su mumis!

– Pulkininkas! Tikrai, – sušuko ir Bulas, – kur pasidėjo pulkininkas?

– Nuėjo pasikalbėti su Renaru, – atsakė profesorius.

– Negalime jo palikti su tais galvijais, – šaukė Saimas. – Žūkime kaip garbingi žmonės, jei...

– Nesigailėkite pulkininko, – blankiai nusišaipė Retklifas. – Jam dabar labai gerai. Jis...

– Ne! Ne! Ne! – paklaikęs rėkė Saimas. – Negali būti, kad ir pulkininkas! Niekada gyvenime tuo nepatikėsiu!

– O savo akimis ar patikėsite? – paklausė pašnekovas ir pirštu parodė į paplūdimį.

Daug persekiotojų buvo subridę į jūrą ir grėsmingai grūmojo, bet jūra smarkiai bangavo, tad molo jie negalėjo pasiekti. Tačiau keletas žmonių žengė ant akmeninio tako ir atsargiai artėjo. Atsitiktinai žibinto šviesa nušvietė dviejų

pirmųjų veidus. Vieną jų iki pusės dengė juoda kaukė, po kuria taip įnirtingai rangėsi beprotybės iškreipta burna, kad juodi barzdos kuokštai atrodė tarsi gyvūno kailis. Kitas – raudonas veidas baltais ūsais – buvo pulkininko Diukrua. Abu vyrai karštai kalbėjosi.

– Taip, jo irgi nebeliko, – ištarė profesorius ir atsisėdo ant akmens. – Nieko nebeliko. Ir manęs nebeliko! Nebegaliu pasikliauti savo paties kūnu. Atrodo, pakelsiu ranką, o ji smogs man pačiam.

– Jei aš pakelsiu ranką, – atsakė Saimas, – ji smogs kai kam kitam, – ir ryžtingai nudrožė molu pas pulkininką, vienoje rankoje laikydamas žibintą, kita spausdamas špagą.

Pamatęs jį ateinant, pulkininkas nusitaikė revolverį ir iššovė, tarsi norėdamas išsklaidyti paskutines viltis ar abejones. Šūvis pataikė ne į Saimą, bet į jo špagą, ir ji lūžo prie pat rankenos. Saimas ėmė bėgti prie jų, aukštai virš galvos iškėlęs žibintą.

– Judas prieš Erodą! – ištarė jis ir partrenkė pulkininką ant akmenų. Tada atsigręžė į sekretorių, kuriam iš klaikios burnos kone dribo putos, ir iškėlė žibintą tokiu tvirtu, valdingu judesiu, kad šis buvo tiesiog priverstas sustoti ir suklusti.

– Ar matote šį žibintą? – baisiu balsu suriko Saimas. – Matote ant jo išrėžtą kryžių, viduje degančią liepsną? Ne jūs jį sukūrėte. Ne jūs ją įžiebėte. Žmonės, geresni už jus, sugebantys ir tikėti, ir paklusti, sutramdė besispyriojančią geležį ir išsaugojo ugnies legendą. Visos gatvės, kuriomis jūs einate, kiekviena jūsų drabužio gija, kaip ir šis žibintas, pagaminti žmonių, paniekinusių purviną jūsų, žiurkių, išmintį! Jūs nieko nesugebate sukurti. Mokate tik griauti. Jūs sunaikinsite žmoniją, sunaikinsite pasaulį. Tikiuosi, to

jums pakaks. Tačiau niekada nesunaikinsite šio krikščioniško žibinto. Jis atsidurs ten, kur jo niekada nepasieks jūsiškė beždžionių imperija.

Saimas trenkė sekretoriui žibintu, ir šis susvyravo; tada du kartus apsuko jį virš galvos ir sviedė toli į jūrą. Žibintas sušvytravo tarsi fejerverkas ir nukrito.

– Špagas! – sušuko Saimas, atsukęs liepsnojantį veidą į tris likusius bendražygius. – Pulkime tuos šunis, nes atėjo metas mirti.

Visi trys prisiartino su špagomis rankose. Saimo špaga buvo sulūžusi, bet jis išsitraukė vėzdą iš kažkokio žvejo kumščio. Dar akimirka, ir jie būtų žuvę mūšyje su minia, tik staiga viskas liovėsi. Sekretorius, išgirdęs Saimo prakalbą, stovėjo tarsi žaibo trenktas, pridėjęs ranką prie kaktos; staiga jis nusitraukė juodąją kaukę.

Apnuogintame veide, apšviestame žibintų, buvo matyti ne įniršis, o nuostaba. Sekretorius neramiai, bet valdingai iškėlė ranką.

– Įvyko klaida, – tarė jis. – Pone Saimai, man atrodo, jūs nesuvokiate, kokioje padėtyje atsidūrėte. Aš jus suimu įstatymo vardu.

– Įstatymo? – paklausė Saimas ir paleido iš rankų vėzdą.

– Žinoma! – atsakė sekretorius. – Aš esu seklys iš Skotlend Jardo. – Ir išsitraukė iš kišenės mėlyną kortelę.

– O mes, jūsų manymu, kas? – paklausė profesorius, iškeldamas rankas į dangų.

– Puikiausiai žinau, kas jūs, – tvirtai atsakė sekretorius, – jūs Aukščiausiosios anarchistų tarybos nariai. Apsimetęs vienu iš jūsų, aš...

Daktaras Bulas sviedė špagą į jūrą.

– Nebuvo jokios Aukščiausiosios anarchistų tarybos, – tarė jis. – Mes tik žiopli policininkai, gainiojantys vienas kitą. O tie malonūs žmonės, kurie mus apšaudė, tikrai manė, jog esame sprogdintojai. Aš žinojau, kad negaliu suklysti, vertindamas prastuomenę, – tarė jis, spindulingai šypsodamasis didžiulei žmonių miniai, toli nusidriekusiai į abi prieplaukos puses. – Prastuoliai niekad neišprotėja. Aš pats prastos kilmės, todėl gerai juos pažįstu. Einu į krantą ir visiems pastatysiu išgerti.

XIII SKYRIUS

Vejantis prezidentą

Kitą rytą penki sutrikę, bet labai linksmi keleiviai įlipo į Doverio laivą. Vargšas pulkininkas tikrai turėjo kuo skųstis – iš pradžių jį privertė būti sekundantu neegzistuojančių priešų dvikovoje, paskui parbloškė geležiniu žibintu. Tačiau kilniaširdis senis taip apsidžiaugė, kad nė viena pusė neturi nieko bendra su sprogdintojais, jog kuo nuoširdžiausiai palydėjo juos iki prieplaukos.

Penki susitaikę sekliai turėjo vienas kitam daug ką papasakoti. Sekretorius paaiškino Saimui, kad jis ir jo bendražygiai užsidėjo kaukes, norėdami apsimesti sąmokslininkų draugais; Saimas paaiškino, kaip jiems pavyko tokiu greičiu lėkti per civilizuotą šalį. Tačiau visas smulkmenas, kurias dar buvo galima paaiškinti, gožė pagrindinis, niekaip neišaiškinamas klausimas. Ką visa tai reiškia? Gerai, jie visi – dori sekliai, bet kas tada Sekmadienis? Jei jis neužgrobė pasaulio, tai ką tada veikia? Inspektorius Retklifas, kaip įprasta, buvo niūrus.

– Aš taip pat kaip ir jūs nesuprantu, ką čia Sekmadienis žaidžia, – tarė jis. – Bet tvirtai žinau viena: jis nėra doras pilietis. Velniava! Jūs prisimenate jo veidą?

– Patikėkite, – atsakė Saimas, – negalėjau jo pamiršti.

– Na ką gi, – atsakė sekretorius, – veikiausiai netrukus sužinosime, juk rytoj visuotinis susirinkimas. Dovanoki-

te, – pridūrė jis, šypsodamasis baisiąja šypsena, – aš tikrai gerai išmanau sekretoriaus pareigas.

– Ko gero, jūs teisus, – mąsliai nutęsė profesorius. – Gali būti, kad iš jo ir sužinosime; bet man, prisipažinsiu, truputį baugu paklausti Sekmadienio, kas jis toks.

– Kodėl? – paklausė sekretorius. – Baiminatės bombų?

– Ne, – atsakė profesorius. – Baiminuosi, kad jis man atsakys.

– Gal išgerkime, – po staiga stojusios tylos pasiūlė daktaras Bulas.

Ir laive, ir traukinyje jie stengėsi elgtis žvaliai, tačiau tarsi nejučia laikėsi draugėje. Daktaras Bulas, kaip visad didžiausias optimistas, mėgino įtikinti kitus keturis, kad visiems reikia pasiimti vieną kebą iš Viktorijos stoties; tačiau į kebą jie netilpo, tad nusamdė karietą, ir daktaras Bulas dainuodamas važiavo ant pasostės greta vežiko. Kelionę baigė Pikadilio žiedo viešbutyje, norėdami įsikurti kuo arčiau rytojaus pusryčių vietos Lesterio aikštėje. Tačiau dienos nuotykiai tuo dar nesibaigė. Daktaras Bulas, nepatenkintas pasiūlymu eiti miegoti, apie vienuoliktą valandą vakaro išdrožė iš viešbučio pasigėrėti naktinio Londono vaizdais. Grįžo po dvidešimties minučių ir sukėlė vestibiulyje didžiulį triukšmą. Saimas iš pradžių bandė draugą numaldyti, bet pamažu vis įdėmiau įsiklausė į jo pasakojimą.

– Sakau, aš jį mačiau! – atkakliai kartojo Bulas.

– Ką? – skubiai paklausė Saimas. – Ar prezidentą?

– Ne taip blogai, ne, – visai be reikalo juokdamasis atsakė Bulas, – ne taip blogai. Atsivedžiau jį čia.

– Ką atsivedėte? – nekantriai pakartojo Saimas.

– Gauruočių, – labai aiškiai atsakė pašnekovas, – buvusį gauruočių, Gogolį. Štai jis, – ir Bulas stumtelėjo priekin

nenoriai stipinėjantį blyškiaveidį jaunuolį plonais, rudais plaukais, prieš penkias dienas išžygiavusį iš tarybos susirinkimo – patį pirmąjį demaskuotą apsimetėlį anarchistą.

– Ko jūs man galvą kvaršinate? – sušuko šis. – Juk pašalinote už šnipinėjimą.

– Mes visi šnipai! – sušnibždėjo Saimas.

– Mes šnipai! – garsiai suriko daktaras Bulas. – Eime, išgersim.

Kitą rytą vėl susivienijęs šešetas patraukė į viešbutį Lesterio aikštėje.

– Čia jau linksmiau, – pastebėjo daktaras Bulas, – šeši vyrai eina paklausti septinto, ką tai reiškia.

– Man atrodo, viskas kur kas keisčiau, – tarė Saimas. – Man atrodo, šeši vyrai eina paklausti septinto, ką reiškia jie patys.

Jie tylomis pasuko į aikštę, ir nors viešbutis stovėjo kitoje jos pusėje, iškart pamatė balkoną bei figūrą, kuri jame atrodė ypač didelė. Sekmadienis sėdėjo nuleidęs galvą ir studijavo laikraštį. Tačiau tarybos nariai, atėję balsavimu jo nuversti, žengė per aikštę tarsi varstomi tūkstančio dangaus akių.

Jie ilgai ginčijosi, kaip reikės elgtis – ar geriau būtų palikti demaskuotąjį Gogolį ir pradėti diplomatiškai, ar jį atsivesti ir iškart sviesti bombą. Nugalėjo Saimo ir Bulo siūlomas antrasis variantas, nors sekretorius nesiliovė klausinėjęs, kodėl jie taip skuba.

– Labai paprasta, – paaiškino Saimas. – Aš skubu, nes labai jo bijau.

Jie tylėdami ėjo įkandin Saimo tamsiais laiptais ir visi iškart suėjo į balkoną, kur juos sutiko vaiski ryto šviesa ir giedra Sekmadienio šypsena.

– Nuostabu! – tarė jis. – Labai džiaugiuosi jus matydamas. Kokia stebuklinga diena. O kaip caras, ar žuvo?

Sekretorius, atsidūręs priešakyje, pasitempė ir įsidrąsino deramai atkirsti.

– Ne, pone, – griežtai atsakė jis, – žudynės neįvyko. Neturiu jokių naujienų apie šlykščius juodus darbus.

– Šlykščius juodus darbus? – pakartojo prezidentas, smalsiai ir džiugiai šypsodamasis. – Čia jūs kalbate apie daktaro Bulo akinius?

Sekretorius paspringo, o prezidentas sklandžiai tęsė:

– Suprantama, kiekvienas turi teisę į savo nuomonę, net į savo akinius, bet vis dėlto išvadinti juos šlykščiais savininko akivaizdoje...

Daktaras Bulas nusitraukė akinius ir šveitė juos ant stalo.

– Mano akiniai iš tiesų šlykštūs, – tarė jis, – bet aš toks nesu. Pažvelkite man į veidą.

– Sakyčiau, prie tokio veido nesunku priprasti, – atsakė prezidentas, – tiesą pasakius, jūs jau pripratote; kas aš toks, kad abejočiau Gyvybės Medžio vaisiais? Gali būti, kad ir aš kada nors prie jo priprasiu.

– Dabar ne laikas pokštus krėsti, – griežtai sudraudė juos sekretorius. – Mes atėjome paklausti, ką visa tai reiškia. Kas jūs toks? Kodėl mus čia sukvietėte? Ar žinote, kas mes tokie? Ar jūs pusprotis, apsimetantis sąmokslininku, ar gudruolis, apsimetantis kvailiu? Reikalauju atsakymo.

– Kandidatams į valstybės postus, – sumurmėjo Sekmadienis, – pakanka raštu atsakyti tik į aštuonis iš septyniolikos pateiktų klausimų. Jei teisingai supratau, jūs norite, kad aš atsakyčiau, kas esu aš, kas esate jūs, kas yra šis stalas, kas yra jūsų taryba ir kas yra visas šis pasaulis? Ką gi, pasitenkinsiu atskleisdamas tik vienos paslapties šydą. Jei norite

žinoti, kas jūs tokie, tai atsakau – esate asilai, kupini pačių geriausių ketinimų.

– O jūs, – paklausė Saimas, palinkdamas priekin, – jūs kas toks?

– Aš? Kas esu aš? – suriaumojo prezidentas ir lėtai pakilo į neišmatuojamą aukštį tarsi milžiniška banga, kuri tuoj lūš ir visus paskandins. – Ką, norite sužinoti, kas aš? Bulai, jūs – mokslo žmogus. Įsigraužkite į medžių šaknis ir viską apie juos sužinosite. Saimai, jūs – poetas. Stebėkite rytmečio debesis. Sakau jums: greičiau patirsite visą tiesą apie aukščiausius medžius ir tolimiausius debesis negu apie mane. Iki dugno perprasite jūrą, o aš tebebūsiu mįslė; žinosite, kas yra dangus, bet manęs nepažinsite. Nuo pasaulio pradžios mane tarsi vilką vaikosi karaliai ir išminčiai, poetai ir teisėjai, visos bažnyčios, visi filosofai. Bet niekam dar nepavyko manęs pagauti, ir greičiau jau dangus grius, negu aš pasiduosiu. Taip, jie mane iki soties prisivaikė, o dabar pavaikysite ir jūs...

Nė vienam iš jų nespėjus nė pajudėti, siaubingasis žmogus tarsi milžiniškas orangutangas peršoko per balkono turėklus ir pakibo lauko pusėje. Prieš nušokdamas dar prisitraukė ant rankų ir, padėjęs didžiulį smakrą ant turėklo, iškilmingai tarė:

– Tiesa, kai ką apie save vis dėlto pasakysiu. Aš tas žmogus tamsiame kambaryje, kuris jus visus padarė policininkais.

Tai taręs jis paleido rankas, stangriai tarsi milžiniškas guminis kamuolys nušoko ant grindinio akmenų ir nubėgo „Alhambros“ link; ten susistabdė kebą ir skubiai įlipo. Šeši sekliai stovėjo tarsi stabo ištikti, priblokšti paskutinių jo žodžių; tačiau prezidentui dingus kebo tamsoje, Saimui

grįžo sveikas protas, jis beatodairiškai liuoktelėjo iš balkono, vos nesusilaužydamas kojų, ir pašaukė dar vieną kebą.

Jiedu su Bulu įšoko į vieną kebą, profesorius su inspektoriumi – į kitą, o sekretorius su Gogoliu skubiai įsiropštė į trečią ir leidosi vytis Saimą, kuris savo ruožtu leidosi vytis prezidentą. Sekmadienis gainiojo juos po šiaurės rytų priemiesčius: jo kebo vežikas, veikiausiai tikėdamasis puikiaus atlygio, be gailesčio ginė arklį. Bet Saimas nebuvo nusiteikęs delsti, jis visu ūgiu išsitiesė savajame kebe ir ėmė šaukti: „Laikykite vagį!“, kol greta ėmė bėgti minia žmonių, policininkai jį sustabdė ir pradėjo kamantinėti. Šis spektaklis paveikė prezidento kebo vežiką, kuris, atrodo, sudvejojo ir sutramdė arklį. Paskui atidarė kebo langelį ir pasilenkė pasikalbėti su keleiviu, nuleisdamas ilgą rimbą. Sekmadienis palinko, sugriebė rimbą ir staigiu judesiu ištraukė jį vežikui iš rankos. Tada pats atsistojo kebo priešakyje, čaižydamas arklį ir garsiai maurodamas; kebas lėkė tarsi uraganas. Absurdiškos vežėčios skriejo gatvėmis, aikštėmis; keleivis iš visų jėgų varė arklį, o vežikas bergždžiai stengėsi jį sustabdyti. Kiti trys kebai vijosi (jei taip galima pasakyti apie kebus) tarsi medžioklės skalikai. Krautuvėlės ir gatvės mirgėdamos lėkė pro šalį tarsi skriejančios strėlės.

Kebui lekiant svaiginamu greičiu Sekmadienis atsigręžė keleivio sėdynėje ir iškišęs pro langą didžiulę išsišiepusią galvą, kurios baltus plaukus plaikstė vėjas, nutaisė savo persekiotojams siaubingą grimasą tarsi peraugęs gatvės berniūkštis. Paskui, mikliai iškėlęs ranką, sviedė Saimui į veidą suglamžytą popieriaus gniutulą ir pranyko. Saimas, instinktyviai gindamasis nuo gniutulo, jį pagavo ir išvyniojęs pamatė du raštelius. Vienas buvo adresuotas

jam, kitas – daktarui Bului; po pastarojo pavardės ėjo ilga paslaptingų raidžių eilė, gerokai pranokstanti tekstą, kurį sudarė tik vienas sakinys:

„Kaipgi *dabar* Martinas Taperis?“

– Ko tas senas pusgalvis nori? – paklausė Bulas, spoksodamas į raštelį. – O kas pas jus parašyta, Saimai?

Saimo gautas pranešimas buvo bent jau ilgesnis:

„Karčiau už visus apgailestausiu, jei teks įsikišti arkivyskupui. Tikiuosi, to neprireiks. Paskutinį kartą klausiu – kur jūsų kaliošai? Dabar išvis blogai, juo labiau po to, ką pasakė dėdė.“

Prezidento kebo vežikui, regis, pavyko sutramdyti arklį, ir Edžvero kelyje persekiotojai šiek tiek priartėjo. Ten pasitaikė kliūtis, kuri bičiuliams pasirodė atsiųsta pačios Apvaizdos. Visi kebai ir karietos suko iš kelio ar stojo, nes iš tolo aidėjo su niekuo nesupainiojama gaisrinės sirena; po kelių akimirkų ji pralėkė pro šalį tarsi švysčiojantis griaustinis. Vis dėlto Sekmadienis spėjo išlipti iš savo kebo, užšokti ant gaisrinės ir įsikabinti į kopėčias; bičiuliai matė, kaip jis išnyko tolumoje, gestais kažką aiškindamas nustėrusiems ugniagesiams.

– Iš paskos! – suriaumojo Saimas. – Dabar jis nebepaspruks. Gaisrinės su niekuo nesupainiosi.

Visų trijų kebų vežikai iš pradžių apstulbo, bet paskui suplakė arklius ir šiek tiek priartėjo prie tolumoje nykstančio grobio. Prezidentas, pamatęs juos artėjant, perėjo į gaisrinės galą, kelis kartus nusilenkė, pabučiavo savo ranką ir galiausiai pataikė inspektoriui Retklifui į krūtinę dailiai sulankstytu rašteliu. Nekantriai jį išvyniojęs, inspektorius perskaitė tokius žodžius:

„Tuoj pat sprukite. Išaiškėjo tiesa apie jūsų petnešas. GERADARYS.“

Gaisrinė lėkė į šiaurę, į jiems nepažįstamas vietas; pravažiuojant pro eilę aukštų, medžiais apaugusių geležinių tvorelių, šeši draugai apstulbę, tačiau su palengvėjimu pamatė, kaip prezidentas nušoko nuo gaisrinės: nežinia, ar tai buvo nauja jo užgaida, ar protestas. Tačiau trims kebams dar nespėjus prisiartinti jis tarsi didžiulė pilka katė užsikeberiojo tvorele, persivertė per jos viršų ir išnyko tamsioje lapijoje.

Saimas įnirtingu judesiu sustabdė savo kebą, iššoko ir taip pat ėmė ropštis tvora. Jau sėdėdamas ant jos viršaus, vieną koją permetęs į kitą pusę, jis atsuko į draugus veidą, blyškiai švytintį medžių tamsoje.

– Kokia čia vieta? – paklausė jis. – Ar tik ne senojo velnio namai? Girdėjau, jis gyvena kažin kur Šiaurės Londone.

– Juo geriau, – niūriai atsakė sekretorius, koja ieškodamas atramos, – rasim jį namie.

– Ne, čia ne tai, – tęsė Saimas, raukdamas antakius. – Girdžiu baisiausią triukšmą – tarsi minia šėtonų kvatotųsi, čiaudėtų ir šnypštųsi nosis!

– Aišku, tai loja jo šunys, – paaiškino sekretorius.

– O kodėl ne tarakonai? – piktai paklausė Saimas, – arba sraigės, arba pelargonijos? Ar kada girdėjote, kad šunys taip lotų?

Jis iškėlė ranką, ir iš glūdumos pasigirdo duslus, banguojantis riaumojimas, kuris, rodos, smelkėsi tiesiai į kaulus, stingdė kraują ir virpino orą aplink.

– Sekmadienio šunys neturėtų būti paprasti, – ištarė Gogolis ir sudrebėjo.

Saimas jau buvo peršokęs į kitą tvoros pusę, tačiau stovėjo ir nekantriai klausėsi.

– Na, dabar paklausykit, – liepė jis, – ar tai panašu į šunį?

Jų ausis pervėrė pridusęs protesto klyksmas, tarsi kas būtų aimanavęs ir spiegęs iš skausmo; jam tolimu aidu atitarė kimus trimito garsas.

– Na, šie namai turbūt tikras pragaras! – tarė sekretorius. – O jei taip, tai aš tuoj ateinu, – ir vienu šuoliu peršoko per aukštą tvorą.

Kiti pasekė įkandin. Prasibrovę pro vešlius krūmų brūzgynus, neilgai trukus išėjo į atvirą taką. Nebuvo nieko matyti, bet daktaras Bulas staiga suplojo rankomis.

– Ei jūs, asilai! – suriko jis. – Juk tai zoologijos sodas!

Kol jie apkvaitę dairėsi nepagaunamojo prezidento, taku atbėgo uniformuotas sodo sargas, lydimas vyriškio civiliais drabužiais.

– Ar jis čia praėjo? – dusdamas paklausė sargas.

– Kas toks? – savo ruožtu paklausė Saimas.

– Dramblys! – suriko sargas. – Dramblys staiga pasiuto ir pabėgo iš narvo!

– Ir išsitempė tokį seną poną, – neatgaudamas kvapo, pridūrė antrasis vyras, – vargšą senuką žilais plaukais.

– Kokį senuką? – labai susidomėjęs pasiteiravo Saimas.

– Labai aukštą ir stambų, apsirengusį šviesiai pilku kostiumu, – noriai atsakė sargas.

– Na, – paaiškino Saimas, – jei tai tas senas ponas šviesiai pilku kostiumu, kurį aš turiu galvoje, tai ne dramblys jį išsitempė. Tai jis išsitempė dramblį. Dievas dar nesukūrė tokio dramblio, kuris galėtų išsitempti tą poną, jei jis pats nepanorėtų. Po perkūnais, o štai ir jis!

Šį kartą nebuvo jokių abejonių. Už kokių dviejų šimtų jardų žalia pievele baisingai sunkiai žingsniavo milžiniškas pilkas dramblys, iškėlęs straublį aukštyn tarsi laivo stiebą ir trimituodamas kaip paskutiniojo teismo dieną, o jam

iš paskos bėgo minia. Ant trimituojančio, siūbuojančio žvėries nugaros ramiai it sultonas sėdėjo prezidentas Sekmadienis ir ragino dramblį paskubėti, badydamas jį kažkokiu aštriu daiktu.

– Sulaikykite jį! – klykė žmonės. – Tuoj išeis pro vartus!

– Lengviau sustabdyti kalnų griūtį, – atsakė sargas. – Jis *jau* išėjo.

Jam dar nebaigus kalbėti, pasigirdo baisus trenksmas ir riksmai, liudijantys, jog gigantiškas žvėris išsiveržė iš zoologijos sodo ir drožia Olbanio gatve tarsi greitas naujo modelio omnibusas.

– Viešpatie aukščiausias! – sušuko daktaras Bulas. – Net nežinojau, kad dramblys gali taip greitai bėgti. Ką gi, jei nenorime jo pamesti iš akių, teks vėl gaudyti kebus.

Bėgdamas prie vartų, pro kuriuos išėjo dramblys, Saimas akies krašteliu stebėjo narvuose tupinčių keistų žvėrių panoramą. Vėliau pats nusistebėjo, kad taip aiškiai juos matė. Ryškiausiai prisiminė pelikanus keistais, nukarusiais gūžiais. Pagalvojo, kodėl pelikanas laikomas artimo meilės simboliu: nebent dėl to, kad tik labai mylintis pelikaną žmogus galėtų juo gėrėtis. Prisiminė paukštį raganosį, tiksliau, didžiulį geltoną snapą, prie kurio pritvirtintas mažulytis paukštukas. Šis reginys nepaaiškinamai gyvai rodė, kad Gamtą pratusi krėsti paslaptingus pokštus. Sekmadienis buvo sakęs, kad jį bus galima suprasti tik perpratus žvaigždes. Saimas pagalvojo – kažin ar patys arkangelai supranta paukštį raganosį?

Šeši nelaimingi sekliai sušoko į kebus ir leidosi įkandin dramblio, kuris, lėkdamas gatvėmis, kėlė siaubą. Šį kartą Sekmadienis nebeatsigręžė, leisdamas kiek nori gėrėtis neaprėpiama savo nugara; toks jo elgesys įsiutino seklius dar

labiau negu buvusios patyčios. Tačiau prieš pat pasukant į Beikerio gatvę Sekmadienis metė į orą kažkokį daiktą kaip vaikas, ketinantis tuoj pat jį pagauti. Tačiau dramblys liumpsėjo taip greitai, kad tas daiktas nukrito gerokai toliau, tiesiai į kebą, kuriame važiavo Gogolis; neaiškiai vildamasis ką nors sužinoti, šis sustabdė kebą ir jį paėmė. Tai buvo gana nemenkas ryšulys, adresuotas jam. Tiesa, išvyniojus pasirodė, jog ryšulyje yra trisdešimt trys susukti niekam tikusio popieriaus lapai. Nuplėšus paskutinį popierių, buvo rastas mažytis raštelis:

„Manyčiau, kad ieškomas žodis yra *rausvas.*“

Žmogus, kadaise buvęs Gogoliu, nepratarė nė žodžio, tačiau jo rankos ir kojos nervingai krustelėjo, tarsi suspaudus pentinais žirgą.

Stebuklingasis skriejantis dramblys lėkė miesto gatvėmis, aikštėmis, kvartalais, pritraukdamas prie langų minias žmonių, trukdydamas gatvių eismui. Visą šią beprotišką kelionę trys kebai it prilipę dardėjo iš paskos, kol ėmė atrodyti, kad jie priklauso tai pačiai procesijai ar reklamuoja tą patį cirką. Viskas lėkė tokiu greičiu, kad atstumai neįsivaizduojamai sutrumpėjo; Saimas pamatė Kensingtone stovintį Albert Holą, nors manė, kad jie dar Pedingtone. Žvėris dar sparčiau pasileido tuščiomis, aristokratiškomis Pietų Kensingtono gatvėmis ir galiausiai pasuko ton pusėn, kur buvo matyti milžiniškas Erls Korto apžvalgos ratas. Pastarasis sparčiai didėjo, ir pagaliau pripildė visą dangaus skliautą tarsi žvaigždynas.

Žvėris pralenkė kebus. Po kelių posūkių jie smarkiai atsiliko, o kai privažiavo prie Erls Korto atrakcionų parko vartų, pamatė, kad kelias galutinai užkirstas. Prieš juos stumdėsi didžiulė minia, o jos viduryje, sunkiai dvėsuoda-

mas ir visu kūnu drebėdamas, stovėjo milžiniškas dramblys. Tačiau prezidento neliko nė padujų.

– Kur jis dingo? – paklausė Saimas, sliuogdamas iš kebo.

– Nubėgo į atrakcionų parką, pone, – pranešė apsvaigęs sargas. Ir įsižeidęs pridūrė: – Bet jis labai keistas. Paprašė, kad pasaugočiau jo žirgą, ir padavė štai ką.

Bjaurėdamasis atkišo sulankstytą popieriaus lapelį, ant kurio buvo adresas: „Centrinės anarchistų tarybos sekretoriui".

Tūždamas sekretorius jį išlankstė ir rado parašyta:

„Jei žuvelė medin sliuogs,
Sekretorius nusijuoks;
Jei ji skristi pamėgins,
Sekretorius nusimins.

Liaudies išmintis"

– Bet kodėl, po šimts paralių, – susinervino sekretorius, – jūs jį įleidote? Ar visi lankytojai pas jus atjoja ant pasiutusių dramblių? Ar...

– Žiūrėkit! – staiga sušuko Saimas. – Žiūrėkit štai ten!

– Į ką siūlote žiūrėti? – nuožmiai pasiteiravo sekretorius.

– Į oro balioną! – atsakė Saimas ir bedė pirštu.

– Kokio velnio man žiūrėti į oro balioną? – panoro sužinoti sekretorius. – Kuo jau mane nustebins paprastas balionas?

– Niekuo, – sutiko Saimas, – bet šitas nepaprastas.

Visi nukreipė žvilgsnius į tą vietą, kur tabalavo prie lyno pririštas oro balionas. Netrukus lynas atsirišo ir išsilaisvinęs balionas nusklendė dangaus platybėmis tarsi muilo burbulas.

– Dešimt tūkstančių velnių! – suspigo sekretorius. – Jis įsėdo į balioną! – ir pagrūmojo kumščiais padangėms.

Balionas, nešamas palankaus vėjo, pakibo tiesiai virš seklių; jie aiškiai matė didžiulę žilą prezidento galvą, pasilenkusią pro pintinės kraštą ir iš viršaus geraširdiškai juos stebinčią.

– Dievulėliau, – lėtai ištarė profesorius kaip tikras senis, kuriuo tapdavo, prisiklijavęs nubalintą barzdą ir nugrimavęs veidą. – Dievulėliau! Man lyg pasirodė, jog kažin kas nukrito man ant skrybėlės.

Jis ištiesė drebančią ranką ir nuėmė nuo skrybėlės susuktą popiergalį, atsainiai jį išvyniojo ir rado nupieštą strėle perdurtą širdį bei tokius žodžius:

„Negalėjau likti abejinga jūsų grožiui. Mažoji Snieguolė.“

Trumpam stojo tyla, o paskui Saimas, kramtydamas barzdą, tarė:

– Aš dar neįveiktas. Tas prakeiktas balionas turi kur nors nusileisti. Sekime paskui jį!

XIV SKYRIUS

Šeši filosofai

Apie penkias mylias nuo Londono per žalius laukus ir žydinčių krūmynų brūzgynus traukė šeši nuilsę sekliai. Didžiausias jų optimistas iš pradžių pasiūlė važiuoti paskui balioną kebais. Tačiau jį pavyko perkalbėti ta dingstimi, kad balionas nedažnai skrenda ten, kur nutiesti keliai, o dar rečiau kebų vežikai sutinka sekti jam įkandin. Todėl nenuilstantys, nors gerokai įniršę keliautojai tol skynėsi kelią per miško tankumynus ir klampojo per suartus laukus, kol virto apgailėtinais valkatomis, graudesniais už benamius. Žalios Sario kalvos liudijo apverktiną galą dailaus šviesiai pilko kostiumo, kurį apsivilkęs Saimas leidosi iš Šafrano parko ieškoti nuotykių. Šilkinę jo skrybėlę sulaužė siūbuojanti medžio šaka, frako skvernus iki pat pečių nuplėšė dygliai, apykaklė buvo aptaškyta Anglijos moliu; tačiau jis ėjo tylėdamas, niršiai ir ryžtingai atkišęs geltoną barzdelę, įbedęs akis į skriejantį dujų pripildytą burbulą, kuris ryškiame saulėlydyje pats atrodė panašus į saulės nušviestą debesį.

– Sakykit ką norit, – tarė jis, – bet jis labai gražus!

– Ypatingas, keistas grožis, – patvirtino profesorius. – O, kad tas nelemtas dujų maišas imtų ir susprogtų!

– Ne, – atsakė daktaras Bulas, – tikiuosi, kad nesprogs. Dar sužeis senį.

– Sužeis! – pakartojo kerštingasis profesorius. – Jį sužeisi! Jei man pavyktų jį pasiekti, dar ne taip jį sužeisčiau! Mažoji Snieguolė!

– Kažin kodėl aš nenoriu, kad jam nutiktų kas nors bloga, – tarė daktaras Bulas.

– Ką? – karčiai suriko sekretorius. – Tai jūs tikite ta pasakėle apie žmogų tamsiame kambaryje? Sekmadienis jums ką nori pasakys!

– Nežinau, tikiu ar ne, – atsakė daktaras Bulas. – Bet aš ne tai turėjau galvoje. Niekaip negaliu norėti, kad Sekmadienio balionas susprogtų, nes...

– Nes ką? – nekantriai paklausė Saimas.

– Na, nes jis pats labai panašus į balioną, – netekęs vilties, rėžė daktaras Bulas. – Niekaip nesuprantu, kaip jis galėjo būti tas pats žmogus, kuris mums visiems išdalijo mėlynas korteles. Jei tai jis, tada išeina kažin kokia nesąmonė. Bet turiu prisipažinti, pats Sekmadienis man visad patiko, kad ir koks jis blogas. Jis panašus į didžiulį neklusnų kūdikį. Kaip man paaiškinti savo keistą simpatiją? Ji nė kiek netrukdo iš paskutiniųjų su juo kautis! Ar bus aiškiau, jei pasakysiu, kad jis man patinka todėl, kad toks storas?

– Ne, nebus, – atsakė sekretorius.

– Dabar supratau, – šūktelėjo daktaras Bulas, – jis toks storas ir lengvas. Visai kaip balionas. Storuliai mums visad atrodo sunkūs, o šitas galėtų šokti lengviau už elfą. Dabar pats supratau, ką norėjau pasakyti. Vidutinė jėga reiškiasi smurtu, aukščiausia jėga – lengvumu. Senovėje žmonės svarstė, kas būtų, jei dramblys galėtų pašokti iki dangaus kaip žiogas?

– Mūsų dramblys, – tarė Saimas, žvelgdamas viršun, – būtent taip ir padarė.

– Tad štai, – baigė daktaras Bulas, – todėl aš ir negaliu jo nemėgti. Ne, tai nereiškia, kad aš žaviuosi jėga ar kitokiomis

kvailybėmis. Jis visas kažin koks linksmas, tarsi nekantrautų pasidalyti geromis naujienomis. Ar jums nėra tekę panašiai pasijusti pavasario dieną? Puikiausiai žinote, kad Gamta dažnai pokštauja, bet tokia diena įrodo, jog jos pokštai geraširdiški. Man pačiam neteko skaityti Biblijos, bet tie žodžiai, iš kurių visi juokiasi, yra gryniausia tiesa – „Kalnai, kodėl šokinėjate lyg avinai?“ [Ps 114, 6]. Kalnai iš tiesų šokinėja – na, bent jau stengiasi... Kodėl man patinka Sekmadienis?.. Kaip čia jums pasakius?.. Nes jis toks šoklus.

Stojo ilga tyla. Pagaliau keistu, dusliu balsu prabilo sekretorius:

– Jūs visiškai nepažįstate Sekmadienio. Gal dėl to, kad esate geresni už mane ir nepažįstate pragaro. Aš iš prigimties niūrus ir liguistas. Žmogus, sėdėjęs tamsiame kambaryje ir mus visus pasirinkęs, mane išsirinko dėl to, kad esu panašus į išprotėjusį sąmokslininką – mano šypsena kreiva, o akys rūškanos net tada, kai man linksma. Žodžiu, manyje yra kažkas tokio, kas artima anarchistams. Bet kai pirmą kartą pamačiau Sekmadienį, įžvelgiau jame ne lengvą gyvybingumą, kaip jūs, o pačios prigimties liūdesį bei bjaurumą. Pirmą kartą jį pamačiau rūkantį prieblandoje, kambario rudos žaliuzės buvo nuleistos – tai daugybę kartų niūriau už tamsą, kurioje gyvena mūsų viršininkas. Milžiniškas, neaprėpiamas, tamsus ir beformis pavidalas stūksojo ant suolo. Išklausė mano žodžius, bet ničnieko neatsakė, net nepajudėjo. Aš jam liejau aistringiausias maldas, kreipiausi sudėtingiausiais klausimais. Ilgai tylėjęs, jis staiga ėmė drebėti – aš net pamaniau, ar tik jis neserga. Tirtėjo tarsi gyva, šlykšti šaltiena. Žiūrėdamas į jį prisiminiau, ką buvau skaitęs apie primityviausius organizmus, iš kurių kilo gyvybė, – protoplazmos sankaupas jūrų gelmėse. Jis priminė beformę,

begėdišką materiją. Iš jo drebėjimo tegalėjau spręsti, kad net toks pabaisa sugeba būti nelaimingas. Tik staiga suvokiau, kad šis gyvuliškas kumpis kvatojasi iš manęs. Ar norite, kad jam tai atleisčiau? Iš manęs pasijuokė padaras, žemesnis ir stipresnis už mane.

– Na, jūs, vaikinai, gerokai perdedate, – aiškiu balsu įsiterpė į pokalbį inspektorius Retklifas. – Vertinant protu prezidentas Sekmadienis baisus sutvėrimas, bet fiziškai jis visai ne tokia cirko baidyklė, kaip čia kalbate. Mane jis priėmė vidury dienos, paprastame įstaigos kabinete, vilkėdamas švarku pilkais langeliais. Mudu kuo paprasčiausiai pasikalbėjome. Bet štai kuo Sekmadienis man pasirodė baugus. Jo kabinetas tvarkingas, drabužiai švarūs ir išlyginti, tarsi viskas yra gerai; bet jis išsiblaškęs. Kartais didžiulės, ryškios jo akys tarsi apanka. Ištisas valandas nesuvokia, kad esate šalia. Tai štai, išsiblaškymas blogam žmogui pernelyg baisus bruožas. Piktadariai mums atrodo budrūs. Sunku įsivaizduoti blogą žmogų, kuris nuoširdžiai mėgsta svajoti, nes išvis baisu pagalvoti, kaip jis atrodo būdamas vienas. Išsiblaškęs žmogus paprastai būna geras. Kai jis jus pastebės, būtinai atsiprašys. Bet kaip pakęsti išsiblaškėlį, kuris jus pastebėjęs, būtinai nudobs? Štai ko neįmanoma ištverti – išsiblaškymo ir kartu žiaurumo. Panašiai yra jautęsi keliautojai, ėję per laukinius miškus, kuriuose žvėrys ir nekalti, ir negailestingi. Jie gali tavęs nepastebėti, o gali ir užpulti. Kaip jums patiktų dešimt valandų pasėdėti uždarytam svetainėje su išsiblaškiusiu tigru?

– O ką jūs manote apie Sekmadienį, Gogoli? – paklausė Saimas.

– Aš iš principo nieko nemanau apie Sekmadienį, – paprastai atsakė šis, – juk nežiūrėsi tiesiai į vidudienio saulę.

– Na, ir tai teisybė, – susimąstęs ištarė Saimas. – O ką jūs pasakysite, profesoriau?

Profesorius žingsniavo nuleidęs galvą, vilkdamas iš paskos lazdą, ir nieko neatsakė.

– Prabuskite, profesoriau! – draugiškai paragino Saimas. – Sakykite, ką jūs manote apie Sekmadienį?

Pagaliau profesorius labai lėtai prašneko.

– To, ką manau, – ištarė jis, – neįmanoma aiškiai išreikšti. Ar veikiau ne: to, ką manau, neįmanoma aiškiai suprasti. Pasakysiu štai kaip: jūs žinote, kad anksčiau aš gyvenau plačiai ir palaidai. Tai va, pamatęs Sekmadienį pamaniau, kad jo veidas per platus – žinau, visi taip mano; bet man jis dar pasirodė ir palaidas. Jis buvo toks didelis, kad negalėjau jo viso iškart aprėpti, negalėjau susikaupti. Akis atrodė taip toli nuo nosies, tarsi tai visiškai nebūtų akis. Burna vėl atskirai, tik taip ją ir buvo įmanoma suvokti. Labai sunku paaiškinti.

Jis trumpam nutilo, tebevilkdamas lazdą, ir vėl prakalbo:

– Pamėginsiu kitaip. Naktį eidamas keliu pastebėjau, kad žibintas, apšviestas langas ir debesis susiklostė į tikslų veido atvaizdą. Jei kas nors danguje turi tokį veidą, aš būtinai jį atpažinsiu. Bet paėjęs kelis žingsnius pamačiau, kad jokio veido nėra – langas už dešimt jardų, žibintas už tūkstančio jardų, debesis išvis kitame pasaulio krašte. Taip ir Sekmadienio veidas niekaip netilpo mano galvoje, tirpo tai iš kairės, tai iš dešinės, kaip dažnai tirpsta tokie atsitiktiniai reginiai. Jo veidas kažkodėl privertė mane suabejoti, ar veidų išvis yra. Nežinau, Bulai, jūsų veidas yra veidas ar tik erdvės perspektyvos žaismas. Gal vienas šlykščių jūsų akinių stiklas čia pat, o kitas – už penkiasdešimties mylių. Et, materialisto abejonės nieko nevertos. Sekmadienis mane

išmokė paskutinių blogiausių abejonių – tai idealisto abejonės. Aš tikriausiai budistas; o juk budizmas – tai ne tikėjimas, tai abejonė. Vargšas mano Bulai, aš netikiu, kad jūs tikrai turite veidą. Man nepakanka drąsos tikėti tuo, ką matau.

Saimas ėjo, įsmeigęs žvilgsnį į tolumoje skriejantį burbulą; nurausvintas vakaro šviesos, jis priminė šviesesnį, nekaltesnį pasaulį.

– Ar jūs pastebėjote, – paklausė jis, – kaip keistai mes apie jį kalbame? Kiekvienas matome Sekmadienį savaip, bet visi lyginame su vienu ir tuo pačiu – su visata. Bului jis primena pavasario dieną. Gogoliui – vidudienio saulę. Sekretorius kalba apie beformę protoplazmą, o inspektorius – apie neįžengiamus miškus. Profesorius sako, kad jis keičiasi tarsi kraštovaizdis. Keista, ar ne? Dar keisčiau, kad ir aš, galvodamas apie Sekmadienį, lyginu jį su visu pasauliu.

– Greičiau, Saimai, – paskubino jį Bulas, – nežiūrėkit į tą balioną.

– Pirmą kartą pamačiau Sekmadienį iš nugaros, – lėtai ištarė Saimas, – ir man pasirodė, kad tai blogiausias žmogus pasaulyje. Jo sprandas ir pečiai atrodė šiurkštūs ir žvėriški, tarsi beždžionių dievo. Galva palinkusi, tarsi ne žmogaus, o jaučio. Tiesą pasakius, man kilo atgrasus vaizdinys, kad tai ne žmogus, o žvėris, apsitaisęs žmogaus drabužiais.

– Tęskite, – paragino Bulas.

– O paskui nutiko keistas dalykas. Mačiau jo nugarą iš gatvės, jam sėdint balkone. Paskui įėjau į viešbutį, apėjau iš kitos pusės ir, įžengdamas į balkoną, pamačiau saulės nušviestą jo veidą. Jis mane nugąsdino, kaip mus visus, bet ne žvėriškumu, ne blogiu. Priešingai: jo veidas mane nugąsdino tuo, kad buvo toks gražus, toks geras.

– Saimai, – šūktelėjo sekretorius, – jums negera?

– Jo veidas buvo tarsi kokio senovės arkangelo, po mūšio teisiančio didvyrius. Akyse spindėjo juokas, lūpose galėjai įskaityti sielvarto ir garbės išraišką. Iš priekio jo žili plaukai ir platūs pečiai pilku kostiumu buvo tie patys, kuriuos mačiau iš nugaros. Bet iš nugaros jis man atrodė gyvulys, o iš priekio – dievas.

– Panas, – svajingai atsiliepė profesorius, – buvo sykiu ir gyvulys, ir dievas.

– Nuo tada visiems laikams, – tarsi pats su savimi kalbėjo Saimas, – ši Sekmadienio paslaptis man išliko ir pasaulio paslaptimi. Matydamas baisingą nugarą, esu įsitikinęs, kad kilnus veidas – tik kaukė. Tačiau vos tik žvilgteliu į veidą, iš karto suprantu, kad nugara buvo tik pokštas. Blogis toks blogas, kad nori nenori gėris atrodo atsitiktinumas; gėris toks geras, kad neabejojame, jog blogį įmanoma paaiškinti. Stipriausiai aš tai jaučiau vakar, kai vijausi Sekmadienį kebu ir vis atsilikdavau.

– Tai jūs tada turėjote laiko galvoti? – paklausė Retklifas.

– Laiko pakako, – atsakė Saimas, – vienintelei absurdiškai minčiai. Staiga mane užvaldė mintis, kad akla, juoda Sekmadienio nugara iš tikrųjų yra jo veidas – klaikus, aklas veidas. Man pasirodė, kad jis bėga nuo manęs atbulas, visą kelią šokdamas.

– Siaubinga! – tarė daktaras Bulas ir pasipurtė.

– Dar blogiau, – pripažino Saimas. – Tai tikrai buvo baisiausia mano gyvenimo akimirka. Tačiau po dešimties minučių, kai Sekmadienis iškišo iš kebo galvą ir išsiviepė nelyginant chimera, iškart supratau, jog jis tarsi tėvas, žaidžiantis slėpynių su vaikais.

– Ilgokai trunka tas jo žaidimas, – ištarė sekretorius ir susiraukęs apžiūrėjo suaižėjusius savo batus.

– Paklausykite manęs, – įsakmiai sušuko Saimas. – Norite, kad pasakyčiau jums viso pasaulio paslaptį? Ji tokia: mes pažinome tik pasaulio nugarą. Matome jį iš nugaros, todėl viskas ir atrodo taip gyvuliška. Tai ne medis, tai medžio nugara. Ne debesis, bet debesies nugara. Argi jūs nematote, kaip viskas kūprinasi, kaip slepia veidą? Jei tik mums pavyktų užeiti iš priekio...

– Žiūrėkite! – griausmingai sušuko daktaras Bulas. – Balionas leidžiasi!

Saimui, kuris nė akimirkai nebuvo atplėšęs akių nuo baliono, šio šūksnio visai nereikėjo. Jis pamatė, kaip didžiulis šviesus burbulas staiga sudrebėjo, išsitiesino ir ėmė lėtai leistis už medžių tarsi vakaro saulė.

Žmogus, vardu Gogolis, per visą sunkią kelionę beveik netaręs nė žodžio, staiga sielvartingai tarsi pražuvusi siela iškėlė rankas į dangų.

– Jis mirė! – sušuko jis. – Dabar žinau, kad jis buvo mano draugas, mano bičiulis tamsoje!

– Mirė! – purkštelėjo sekretorius. – Jį ne taip lengva numarinti. Net jei iškrito iš baliono pintinės, tikriausiai voliojasi žolėje tarsi kumeliukas ir spardosi iš džiaugsmo.

– Kaip kumeliukas, – sutiko profesorius, – arba kaip Panas.

– Vėl tas jūsų Panas! – suirzo daktaras Bulas. – Visur jums tas Panas.

– Taip ir yra, – atsakė profesorius, – jei kalbėsime graikiškai. „Pan“ reiškia „viskas“.

– Nepamirškite, – įspėjo sekretorius, nuleidęs akis, – kad jis dar reiškia ir „paniką“.

Saimas stovėjo, neklausydamas bendražygių.

– Nukrito ana ten, – trumpai tarė jis. – Eime!

Ir pridūrė, keistai mostelėjęs ranka:

– Bet jei jis mus visus pergudravo ir užsimušė! Tai būtų tikrai jo stiliaus pokštas.

Atsigavęs Saimas nudrožė tolimų medžių link, plevėsuodamas vėjyje į skivytus sudriskusiais drabužiais. Kiti nusekė įkandin, tačiau kiek šlubčiodami ir ne taip tvirtai. Visi šeši beveik vienu metu suvokė esą lauke ne vieni.

Per žolyną prie jų artinosi žmogus, pasiramstydamas keista, panašia į skeptrą lazda. Jis vilkėjo dailiais, tačiau senamadiškais drabužiais to keisto – nei mėlyno, nei violetinio, nei pilko – atspalvio, koks kartais pasitaiko miško šešėliuose. Beveik visai pražilę plaukai šalia senamadiško kostiumo atrodė tarsi pudruotas perukas. Slinko labai tyliai; jei ne galvą papuošusi sidabro šarma, galėjai pamanyti, kad tai tankmių šešėlis.

– Ponai, – kreipėsi jis, – mano šeimininkas atsiuntė jums karietą, ji laukia netoliese prie kelio.

– Kas jūsų šeimininkas? – nejudėdamas paklausė Saimas.

– Man sakė, kad jūs žinote jo vardą, – pagarbiai atsakė žmogus.

Po neilgos tylos sekretorius paklausė:

– Kur ta karieta?

– Ji dar labai neseniai laukia, – atsakė nepažįstamasis. – Mano ponas ką tik grįžo namo.

Saimas apsidairė po laukus, kuriuose atsidūrė. Gyvatvorės buvo pačios paprasčiausios, medžiai irgi, tačiau jis kažin kodėl pasijuto pakliuvęs į pasakų šalį.

Jis nužvelgė paslaptingąjį pasiuntinį nuo galvos iki kojų, bet nieko ypatingo nepastebėjo, išskyrus tai, kad jo durtinis lygiai tokios pat spalvos kaip violetiniai šešėliai, o veidas – raudonas, rudas ir auksinis kaip vakaro dangus.

– Parodykite, kur, – trumpai paliepė Saimas; žmogus violetiniais drabužiais, netaręs nė žodžio, apsisuko ir nuėjo prie spragos gyvatvorėje, pro kurią švietė baltas vieškelis.

Šeši klajūnai pralindo pro spragą ir pamatė, kad kelyje prisigrūdę karietų; maždaug tiek jų kartais susirenka prie tam tikrų namų Park Leine. Šalia karietų stovėjo eilės prašmatniai apsirengusių tarnų pilkomis ir mėlynomis uniformomis, visi kaip vienas atrodė išdidūs ir laisvi, o tai paprastai nebūdinga kilmingų žmonių tarnams, jau veikiau galingo karaliaus ambasadoriams ar patarėjams. Karietų buvo mažiausiai šešios, po vieną kiekvienam apdriskusiam, suvargusiam draugijos nariui. Visi tarnai, kaip reikalauja rūmų etiketas, buvo su špagomis; klajūnams sunkiai lipant į karietas, jie ištraukė jas iš makščių ir staiga saliutavo, apakindami plieno žvilgesiu.

– Ką visa tai galėtų reikšti? – paklausė Bulas Saimo, jiedviem išsiskiriant. – Dar vienas Sekmadienio pokštas?

– Nežinau, – atsakė Saimas ir nuvargęs atsilošė į karietos pagalves, – bet jei taip, jis iš tų, apie kuriuos jūs kalbėjote. Tai geraširdiškas pokštas.

Šeši nuotykių ieškotojai buvo daug patyrę, bet dar nė vienas nuotykis jų nebuvo taip sugluminęs, kaip šie netikėti patogumai. Visi jau spėjo priprasti, kad nuolatos susiduria su sunkumais; vos tik sunkumai išnyko, jie pasijuto netekę pagrindo po kojomis. Neturėjo nė mažiausio supratimo, ką reiškia šios karietos; pakako to, kad tai karietos, ir jose pilna pagalvių. Net neįsivaizdavo, kas tas senis ir kur jis juos veda; pakako to, kad atvedė prie karietų.

Saimas, apie nieką negalvodamas, važiavo medžių paūksmėje. Toks jau jis yra: kol buvo galima ką nors padaryti, atkakliai veržėsi į priekį, atstatęs smaila barzdele papuoštą

smakrą, bet kai nuo jo niekas nebepriklausė, išsitiesė ant pagalvių ir atsipalaidavo.

Tik labai pamažu, labai miglotai jis ėmė suvokti, kokiais prabangiais keliais jį veža karieta. Pamatė, kad pro akmens vartus įvažiuoja veikiausiai į parką, paskui kopia į kalvą, apaugusią miškais, bet geriau sutvarkytą. Tarsi žmogus, palengva bundantis po sveiko miego, jis pajuto pasitenkinimą viskuo, ką matė. Gyvatvorės jam atrodė lygiai tokios, kokių reikia: gyvos užtvaros – gyvatvorė primena žmonių kariuomenę, ji drausminga, tačiau kupina gyvybės. Už gyvatvorės pastebėjo senas guobas ir tingiai pasvarstė, kiek berniūkščių su džiaugsmu po jas karstosi. Paskui kelias pasisuko, ir Saimui prieš akis – tarsi pasklidas, žemai kabantis saulėlydžio debesis – tyliai išniro ilgas, žemas namas, apšviestas švelnių besileidžiančios saulės spindulių. Vėliau visi šeši bičiuliai pasidalijo prisiminimais ir daug ginčijosi; tačiau visi sutarė, kad šis namas kažkuo priminė jų vaikystę. Vienam tai buvo guobos viršūnė, kitam kelio vingis, trečiam sodo kampelis ar ypatingos formos langas; bet visi kaip vienas pareiškė, kad prisimena tai iš tų laikų, kai dar neprisiminė savo motinos.

Karietoms galiausiai išsirikiavus prie didžiulio, žemo, erdvaus privažiavimo, jų pasitikti išėjo kitas žmogus tokia pačia uniforma, tačiau su sidabro žvaigžde ant durtinio krūtinės. Įspūdingasis pasiuntinys tarė apstulbusiam Saimui:

– Jūsų kambaryje jums paruošta užkąsti.

Saimas, tarsi sapnuodamas vis tą patį nenusakomą sapną, paskui pagarbiai kelią rodantį tarną užlipo plačiais ąžuolo laiptais. Jis įėjo į puikiausius apartamentus, kurie atrodė sukurti specialiai jam. Skatinamas jo klasei įgimto instinkto, priėjo prie veidrodžio, norėdamas pasitaisyti kaklaraištį

ir susiglostyti plaukus, ir jame išvydo, kokia pabaisa spėjo tapti – veidas kruvinas nuo žaizdos, kur jam buvo įdrėskusi šaka, plaukai pasišiaušę tarsi gelsva nudžiūvusi žolė, drabužiai karo nušiurusiais skarmalais. Staiga neįmenamoji mįslė jo galvoje virto dviem paprastais klausimais: kaip jis čia pateko ir kaip iš čia išeiti. Tą pačią akimirką mėlynai apsirengęs žmogus, paskirtas jo kamerdineriu, labai rimtai ištarė:

– Aš jums parengiau drabužius, pone.

– Drabužius! – sarkastiškai nusijuokė Saimas. – Aš neturiu kitų drabužių, tik šituos, – suėmęs dviem pirštais, jis pakėlė ilgus frako gabalus ir pamėgino žavingai apsisukti tarsi balerina.

– Mano šeimininkas prašė pasakyti, – atsakė kamerdineris, – kad šį vakarą vyks kaukių balius, ir jis norėtų, kad jūs apsivilktumėte kostiumą, kurį jis jums parengė. O kol kas, pone, štai butelis burgundiško vyno ir gabalas šaltos fazanienos; šeimininkas tikisi, kad jų neatsisakysite, nes iki vakarienės dar kelios valandos.

– Šalta fazaniena yra gerai, – mąsliai ištarė Saimas, – o burgundiškasis vynas netgi nuostabu. Bet aš labiau norėčiau ne jų, o sužinoti, ką, po velnių, visa tai reiškia ir kokį ten kostiumą jūs man parengėte. Kur jis?

Tarnas pakėlė nuo sofos ilgą povo plunksnų mėlynumo apsiaustą, kurio priekyje buvo išsiuvinėta didžiulė auksinė saulė, o kur ne kur – spindinčios žvaigždės bei pusmėnuliai.

– Jums padėtas Ketvirtadienio kostiumas, pone, – beveik draugiškai tarė kamerdineris.

– Ketvirtadienio kostiumas, – susimąstęs tarė Saimas. – Nepanašu, kad su juo būtų šilta.

– O ne, pone, – karštai paprieštaravo pašnekovas, – Ketvirtadienio kostiumas labai šiltas. Jis užsegtas iki pat pasmakrės.

– Na, aš nieko nebesuprantu, – atsiduso Saimas. – Jau taip pripratau prie nepatogių nuotykių, kad bet kokie patogumai verčia mane nuo kojų. Vis dėlto gal galėčiau paklausti, kodėl jums atrodo, kad apsivilkęs žalią suknelę, nusagstytą saulėmis ir mėnuliais, aš būsiu panašus į Ketvirtadienį? Kiek pamenu, šie šviesuliai matomi ir kitomis savaitės dienomis. Atsimenu, kartą mačiau mėnulį, nors buvo antradienis.

– Atsiprašau, pone, – atsakė kamerdineris, – čia jums padėta Biblija, – ir pagarbiai ištiestu pirštu nurodė atitinkamą vietą pirmame Pradžios knygos skyriuje. Saimas stebėdamasis ją perskaitė. Ten buvo rašoma apie tai, kad ketvirtąją dieną sukurta saulė ir mėnulis.

– Dabar jau tikrai nieko nebesuprantu, – pasakė Saimas, prisėsdamas ant kėdės. – Kas tie žmonės, kurie dalija šaltą fazanieną, burgundišką vyną, žalius apsiaustus ir Biblijas? Ar jie viską parūpina?

– Taip, pone, viską, – rimtai atsakė kamerdineris. – Ar jums padėti apsivilkti kostiumą?

– Na gerai, traukite! – nekantriai įsakė Saimas.

Kad ir kaip stengdamasis apsimesti, kad niekina tokius išsigalvojimus, apsivilkęs mėlyną ir auksinį rūbą Saimas pasijuto laisvai ir patogiai; o pamatęs, kad prie kostiumo yra ir špaga, apsidžiaugė išsipildžius vaikystės svajonei. Išeidamas iš kambario, Saimas plačiu judesiu permetė per petį drabužio klostę, špaga skimbtelėjo, o eisena buvo išdidi kaip trubadūro. Šie maskarado kostiumai ne slėpė, bet atskleidė žmogaus esmę.

XV SKYRIUS

Kaltintojas

Žengdamas koridoriumi, plačių laiptų viršuje Saimas pamatė stovintį sekretorių. Jis dar niekada neatrodė toks kilnus. Įsisupęs į juodą it naktis apsiaustą, kurio viduriu bėgo visiškai balta juosta arba dryžis, tarsi vienintelis šviesos spindulys. Kostiumas buvo panašus į labai asketišką bažnytinį apdarą. Šįkart Saimui nereikėjo pernelyg ilgai kuistis atmintyje ar vartyti Biblijos: prisiminė, kad pirmąją sukūrimo dieną šviesa buvo atskirta nuo tamsos. Simbolikai atskleisti būtų pakakę drabužio; tačiau Saimas pagalvojo, kaip puikiai juoda ir balta spalvos išreiškia blyškaus, asketiško sekretoriaus sielą, nepaprastą jo nuoširdumą ir šaltą įniršį, paskatinusius kovai su anarchistais ir sykiu leidusiais puikiai apsimesti vienu iš jų. Saimas nenustebo pamatęs, kad net šioje jaukioje ir svetingoje aplinkoje sekretoriaus akys nesušvelnėjo. Jokie žydinčių sodų ar alaus kvapai nebūtų privertę sekretoriaus pamiršti, kada ir ko paklausti.

Jei Saimas būtų matęs pats save, irgi būtų supratęs, kad pirmą kartą atrodo tikrai toks, koks yra. Sekretorius priklausė filosofams, mylintiems pirmapradę, beformę šviesą; Saimas buvo iš tų poetų, kurie nuolatos stengiasi suteikti šviesai ypatingas formas, suskirstyti ją į saulę, mėnulį ar žvaigždes. Kartais būna, kad filosofas pamilsta begalybę; poetas visada myli baigtinumą. Jam svarbiausias ne šviesos atskyrimas nuo tamsos, o saulės ir mėnulio sukūrimas.

Dviese leisdamiesi didingais laiptais, jiedu aplenkė Retklifą, apsitaisiusį žaliais tarsi pavasaris medžioklio drabužiais, papuoštais žalių medžių raizginiu. Jis išreiškė trečiąją dieną, kai žemėje sužėlė augalija ir visų rūšių medžiais; kampuotas, protingas jo veidas ir bičiuliškas cinizmas čia gerai tiko.

Pro dar vienus plačius ir žemus vartus juos išvedė į milžinišką anglišką sodą, pilną deglų ir laužų, kurių besimainančioje šviesoje šoko daugybė žmonių įvairiausiais karnavalo kostiumais. Saimui pasirodė, kad jų drabužiai mėgdžioja kone visus gamtoje esančius pavidalus. Vienas žmogus buvo apsirengęs vėjo malūnu su didžiuliais sparnais, kitas – drambliu, trečias – balionu; du pastarieji laikėsi kartu, tarsi primindami klajūnams anekdotiškus jų nuotykius. Saimas keistai susijaudino pamatęs vieną šokėją, apsirengusį milžinišku paukščiu raganosiu – su snapu, du kartus didesniu už kūną, – tai buvo tas pats keistas paukštis, kuris įstrigo jo vaizduotėje tarsi gyvas klausimas, bėgant ilgais zoologijos sodo takais. Tačiau panašių objektų buvo tūkstančiai. Buvo ir šokantis žibinto stulpas, ir šokanti obelis, ir šokantis laivas. Galėjai pamanyti, kad nesutramdoma kokio nors bepročio muzikanto melodija atgaivino visa, ką įprasta matyti gatvėse bei laukuose, ir liepė be paliovos šokti. Saimas paskui dar ilgai – jau sulaukęs vidutinio amžiaus ir išėjęs poilsio, – negalėjo pažvelgti į tuos daiktus (žibinto stulpą, obelį, vėjo malūną) nepagalvojęs, ar tik tai nebus atsiskyrėlis, nuklydęs iš ano karnavalo.

Vienoje pievelės pusėje, knibždėte knibždančioje šokėjų, kilo žole apaugęs šlaitas, panašus į tokiuose senoviškuose soduose įrengiamas terasas.

Ant jo pusrutuliu stovėjo septyni didžiuliai krėslai, septynių dienų sostai. Gogolis ir daktaras Bulas jau sėdėjo

savo vietose; profesorius kaip tik sėdosi į savąją. Gogolio, arba Antradienio, paprastumą pabrėžė drabužis, vaizduojantis vandenų atskyrimą nuo vandenų: jis buvo perskirtas ant kaktos ir krito iki žemės pilko sidabro klostėmis, panašiomis į liūtį. Profesorius, kurio dieną buvo sukurti sparnuočiai ir žuvys – paprastesnės gyvybės formos, – vilkėjo blausaus purpuro drabužiu, išpaišytu išsprogtaakėmis žuvimis ir ryškiaspalviais atogrąžų paukščiais, išreiškiančiais jo neįsivaizduojamą fantaziją bei abejones. Daktaras Bulas, paskutinė sukūrimo diena, vilkėjo durtiniu, siuvinėtu heraldiniais auksiniais ir raudonais žvėrimis, o ant jo šalmo smaigalio stovėjo žmogus. Bulas pusiau gulomis tysojo krėsle, plačiai šypsodamasis, tikras savo vietą radusio optimisto įsikūnijimas.

Keliautojai vienas paskui kitą užlipo ant šlaito ir susėdo į keistus savo krėslus. Kiekvienam sėdant, minioje pasigirsdavo džiaugsmo gaudesys; panašiai susirinkę valdiniai sutinka karalių. Jie daužėsi taurėmis, purtė deglus, mėtė į orą plunksnomis papuoštas skrybėles. Žmonės, kuriems paskirti šie krėslai, buvo vainikuoti laurais. Tačiau centrinis krėslas tebebuvo tuščias.

Saimas sėdėjo nuo jo į kairę, o sekretorius – į dešinę. Pastarasis pažvelgė per tuščią erdvę į Saimą ir suspaustomis lūpomis pratarė:

– Iš kur mes žinome, gal jis guli lauke negyvas.

Beveik tą pačią akimirką, kai išgirdo šiuos žodžius, Saimas žvilgtelėjo į priešais plytinčią veidų jūrą ir pamatė juos baisingai, nuostabiai pasikeičiant, tarsi jam už nugaros būtų atsivėręs dangus. Bet tai tik Sekmadienis tyliai tarsi šešėlis išėjo į priekį ir užėmė centrinį krėslą. Jis buvo apsirengęs paprastu, baisaus tyrumo baltu drabužiu, o jo plaukai švietė tarsi sidabro liepsna.

Labai ilgai, gal kelias valandas gausus žmonių karnavalas lingavo ir trypė jiems prieš akis pagal uždegančią, pakilią muziką. Kiekviena šokanti pora buvo ištisas romanas – fėja, šokanti su pašto vežimu, ar valstietė su mėnuliu atrodė keisti ir absurdiški tarsi Alisos nuotykiai Veidrodžių šalyje, tačiau sykiu rimti ir gražūs kaip meilės istorija. Bet galiausiai minia ėmė retėti. Poros išsiskirstė po sodo takelius ar ėmė slinkti į tą pastato galą, kuriame didžiuliuose, žuvies kubilus primenančiuose puoduose garavo karštas, aitriai kvapnus vynas bei senoviškai paruoštas alus. Virš galvos, juoduose stogo rėmuose, geležinėje statinėje liepsnojo milžiniškas laužas, šviečiantis per daugelį mylių. Jaukia židinio ugnies šviesa jis apšvietė plačius, pilkus bei rudus miškus, o jo šiluma, rodės, kyla iki pat dangaus. Tačiau po kurio laiko ir jis ėmė blėsti; neryškios žmonių grupės vis dažniau ėmė būriuotis aplink didžiuosius katilus arba, kvatodamos ir kaukšėdamos batų kulnais, bėgo į senojo namo vidų. Neilgai trukus sode buvo likusi gal kokia dešimtis svečių, paskui – keturi. Galiausiai paskutinis užsilikęs puotautojas nubėgo į namą, džiugiai šaukdamas bičiulius. Laužas išblėso, lėtai pasirodė ryškios žvaigždės. Septyni vyrai pasiliko vieni, kaip septynios akmens statulos akmens sostuose. Nė vienas iš jų nebuvo ištaręs nė žodžio.

Ir dabar jie neskubėjo prabilti, klausydamiesi, kaip dūzgia vabzdžiai ar tolumoje gieda paukštis. Tada Sekmadienis prakalbo, tačiau taip vangiai, kad atrodė, jog jis ne pradeda pokalbį, o tęsia.

– Valgysime ir gersime vėliau, – pasakė jis. – Pabūkime dar truputį drauge, mes taip liūdnai mylėjome vienas kitą ir taip ilgai kovojome. Aš, regis, prisimenu tik šimtmečių šimtmečius didvyriškų karų, kuriuose jūs visad buvote

didvyriai: epas po epo, giesmė po giesmės, ir visose jūs – ginklo broliai. Neseniai ar laikų pradžioje (juk laikas nieko nereiškia) aš jus pasiunčiau į karą. Sėdėjau tamsoje, kur nėra nieko sukurto, ir buvau jums tik balsas, reikalaujantis karžygio narsos ir neįsivaizduojamų dorybių. Jūs išgirdote balsą tamsoje ir daugiau nė karto jo nebegirdėjote. Jį neigė danguje šviečianti saulė, neigė dangus ir žemė, neigė žmonių išmintis. Aš, sutikęs jus dienos šviesoje, jį taip pat paneigiau.

Saimas sukrutėjo krėsle, bet tylos niekas nenutraukė, ir Nesuvokiamasis tęsė:

– Bet jūs buvote vyrai. Neatsižadėjote slaptos garbės, nors visas kosmosas pavirto kankinimo įrankiu, besistengiančiu ją iš jūsų išplėšti. Žinau, kaip netoli pragaro jūs buvote. Žinau, kad jūs, Ketvirtadieni, sukryžiavote špagas su Karaliumi Šėtonu, o jūs, Trečiadieni, šaukėtės manęs nevilties valandą.

Žvaigždžių nušviestame sode tvyrojo tyla. Paskui sekretorius atgręžė į Sekmadienį neįskaitomą veidą juodais antakiais ir šaižiu balsu paklausė:

– Kas jūs toks?

– Aš esu šventadienis, – nejudėdamas atsakė šis. – Aš Dievo taika ir ramybė.

Sekretorius pašoko, rankoje gniaužydamas brangųjį savo rūbą.

– Žinau, ką norite pasakyti, – šūktelėjo jis, – ir būtent to niekaip negaliu jums atleisti. Žinau, kad jūs – tai pasitenkinimas, optimizmas, kaip jie ten sako, aukščiausias susitaikymas. Bet aš neketinu taikytis! Jei jūs tas žmogus, sėdėjęs tamsiame kambaryje, tai kodėl jūs sykiu ir Sekmadienis, įžeidimas dienos šviesai? Jei jūs iš pat pradžių buvote mūsų tėvas ir mūsų draugas, tai kam tapote didžiausiu mūsų

priešu? Mes raudojome, mes bėgome, apimti siaubo, mūsų sielą pervėrė kalavijas – o dabar jūs Dievo taika ir ramybė? O, Dievui aš galiu atleisti pyktį, nors jis pražudė ištisas tautas; bet ramybės niekada neatleisiu.

Sekmadienis neatsakė nė žodžio, bet labai lėtai pasuko akmeninį veidą į Saimą, tarsi klausdamas.

– Ne, – tarė Saimas. – Aš tokio įniršio nejaučiu. Esu jums dėkingas ne tik už vyną ir svetingumą, kurį čia radome, bet ir už nuotykius, už kovas. Ir vis dėlto norėčiau žinoti. Mano siela, mano širdis čia rami ir laiminga nelyginant šis senas sodas, bet protas nenutyla. Norėčiau žinoti.

Sekmadienis atsigręžė į Retklifą, ir šio išmintingas balsas pasakė:

– Atrodo kažkaip *kvaila*, kad jūs buvote susyk abiejose pusėse ir kovojote pats su savimi.

Bulas tarė:

– Aš nieko nesuprantu, bet man gera. Tiesą pasakius, tuoj užmigsiu.

– O man negera, – atsiliepė profesorius, susiėmęs galvą rankomis, – nes aš nieko nesuprantu. Jūs mane prileidote truputį per arti pragaro.

Tada Gogolis paprastai tarsi vaikas pasakė:

– Kaip norėčiau žinoti, už ką teko tiek iškentėti.

Ir vis tiek Sekmadienis nieko neatsakė, tik sėdėjo, pasidėjęs ant rankų galingą smakrą, ir žiūrėjo į tolį. Galiausiai jis ištarė:

– Išklausiau jūsų visų skundus. Štai ateina dar vienas, tikriausiai irgi skųstis, išklausykime ir jį.

Gęstanti didžiuliame inde ugnis plėstelėjo virš tamsios žolės paskutinį šviesos liežuvį, tarsi degančio aukso luitą. Šioje ugninėje juostoje ryškiai juodavo artėjančio tamsiai

apsirengusio žmogaus kojos. Jis vilkėjo puikiu senoviniu kostiumu trumpomis kelnėmis, panašiu į tą, kokiais buvo apsirengę tarnai, tik jo kostiumas buvo ne mėlynas, bet absoliučiai juodas. Kaip ir tarnai, prie šono jis segėjo špagą. Tik jam priėjus visiškai prie pat septynių krėslų pusmėnulio ir pakėlus veidą į juos, Saimas, tarsi žaibo apšviestas, pažino platų, beždžionišką savo seno bičiulio Gregorio veidą, jo ryškiai raudonus plaukus ir įžūlią šypseną.

– Gregori! – ištarė jis, pasikeldamas iš krėslo. – Klausykite, bet štai tikras anarchistas!

– Taip, – atsakė Gregoris, pavojingai ramus, – aš esu tikras anarchistas.

– „Tą dieną, kai dangiškosios būtybės suėjo tarnauti Viešpaties akivaizdoje“, – sumurmėjo Bulas, regis, ką tik užsnūdęs, – „su jais kartu atėjo ir Šėtonas“.

– Jūs teisus, – pripažino Gregoris ir apmetė visus žvilgsniu. – Aš griovėjas. Jei galėčiau, sugriaučiau visą pasaulį.

Gailestis, kylantis iš pačių žemės gelmių, staiga užliejo Saimą, jis prašneko padrikai ir nenuosekliai.

– O, nelaimingiausias žmogau! – sušuko jis. – Pasistenk būti laimingas! Tavo plaukai tokie pat raudoni, kaip tavo sesers.

– Mano raudoni plaukai, tarsi raudonos liepsnos, sudegins visą pasaulį, – atsakė Gregoris. – Maniau, kad neapkenčiu visko kur kas stipriau, negu neapkenčia paprastas žmogus; bet pamačiau, kad užvis labiausiai nekenčiu tavęs!

– Aš niekad nejaučiau tau neapykantos, – labai liūdnai ištarė Saimas.

Tada šis nesuvokiamas sutvėrimas sprogo tarsi netikėtas griaustinis.

– Tu! – suriaumojo jis. – Tu nejautei neapykantos, nes tu niekad negyvenai. Aš žinau, kas jūs tokie – jūs visi, nuo pirmo iki paskutinio, priklausote valdžiai! Jūs sotūs, besišypsantys policininkai mėlynomis uniformomis! Jūs – tai Įstatymas, ir niekas nėra jūsų sulaužęs. Bet ar yra bent vienas tikrai gyvas žmogus, kuris nesvajotų jus sulaužyti – jau vien dėl to, kad niekas to nėra padaręs? Mes, sukilėliai, kalbame visokias nesąmones apie tą ar kitą vyriausybės nusikaltimą. Tai gryniausi niekai! Vienintelis vyriausybės nusikaltimas – tas, kad ji valdo. Neatleidžiama aukščiausios valdžios nuodėmė ta, kad ji yra aukščiausia. Aš prakeikiu jus ne už tai, kad esate žiaurūs, ir ne už tai (nors galėčiau), kad esate geri. Prakeikiu už tai, kad jūs saugūs. Sėdite akmeniniuose savo krėsluose ir niekada nesate nuo jų nulipę. Jūs – septyni dangaus angelai, jūs net nežinote, kas yra vargai ir rūpesčiai. O, aš galėčiau jums viską atleisti, jums, žmonijos valdovams, jei tik pajusčiau, kad bent valandą kentėjote tokias kančias, kokias aš...

Saimas pašoko iš krėslo, drebėdamas nuo galvos iki kojų.

– Aš viską supratau, – suriko jis, – viską žinau. Kodėl kiekvienas žemės kūrinys kovoja su kitais? Kodėl menkiausias mažmožis kaunasi su visu pasauliu? Kodėl musė kovoja su visata? Arba pienė? Dėl tos pačios priežasties, kodėl aš turėjau būti vienišas toje taryboje. Dėl to, kad kiekvienas, paklūstantis tvarkai, galėtų pelnyti anarchisto šovę ir vienišumą. Kad žmogus, ginantis įstatymus, būtų toks pat geras ir narsus, kaip sprogdintojas. Kad būtų galima Šėtono melą sviesti į veidą tam piktžodžiautojui, kad ašaromis ir kančiomis įgytume teisę šiam žmogui pasakyti: „Tu meluoji!“ Jokia kančia nebus per skaudi, jei už ją įgyji teisę šiam kaltintojui atsakyti: „Mes irgi kentėjome“.

Tu sakai, kad mūsų nepalaužė. Mus laužė kankinimų ratu. Netiesa, kad niekad nebuvome nulipę nuo šių sostų. Buvome nusileidę į pragarus. Tą akimirką, kai šis žmogus įžūliai pasirodė, ketindamas mus apkaltinti saugumu, mes vieni kitiems skundėmės nepamirštamomis kankynėmis. Atsakau į šmeižtą: ne, mums nebuvo gera. Galiu kalbėti už visus šiuos didžius Įstatymo sargybinius, kuriuos jis apkaltino. Bent jau...

Saimas staiga pasuko galvą ir pamatė didžiulį Sekmadienio veidą, kuris šypsojosi keista šypsena.

– Ar jūs, – suriko Saimas klaikiu balsu, – ar jūs kentėjote?

Jam bežiūrint didžiulis veidas ėmė dar labiau augti, kol pranoko milžinišką Memnono kaukę, kurią pamatęs vaikystėje klykdavo iš baimės. Jis toliau augo, kol užpildė visą dangų; tada viskas aptemo. Akimirką prieš tai, kai tamsa apakino ir apkurtino Saimą, jis išgirdo, kaip tolimas balsas taria paprastą, kažin kur girdėtą sakinį: „Ar galite gerti taurę, kurią aš gersiu?“

* * *

Kai knygose žmonės atsipeikėja po regėjimų, jie paprastai pamato, jog atsidūrė tokioje vietoje, kur galėjo užmigti: žiovauja giliame krėsle arba pavargę keliasi nuo žolės. Saimo išgyvenimas psichologiškai buvo daug keistesnis, o galbūt žemiškąja prasme net nerealus. Paskui jis puikiausiai prisiminė apsvaigęs priešais Sekmadienio veidą, bet niekada neprisiminė, kaip atsipeikėjo. Prisiminė tik tiek, kad palengva suvokė jau ilgokai vaikštinėjąs kaimo keliukais, maloniai šnekučiuodamasis. Jo pašnekovas buvo neseniai vykusios dramos veikėjas – raudonplaukis poetas Gregoris. Jiedu ėjo

kaip seni bičiuliai, kalbėdamiesi apie paprasčiausius dalykus. Tačiau Saimas jautė, kad jo kūnas neįprastai veržlus, o protas gaivus tarsi krištolas, ir tai buvo daug svarbiau už tai, ką jis veikė ar kalbėjo. Tarsi būtų išgirdęs neįsivaizduojamai gerą naujieną, ir dabar visa kita atrodė banalu, tačiau be galo miela.

Virš laukų naujomis spalvomis brėško vaiski, drovi aušra, tarsi Gamta pirmą kartą būtų pamėginusi, kaip atrodytų geltonis ir rausvumas. Vėjelis buvo toks gaivus ir kvapnus, tarsi dvelktų pro danguje atsiradusią skylę. Saimas nuoširdžiai nustebo, pamatęs abiejose kelio pusėse kylančius raudonus, netaisyklingus Šafrano parko pastatus. Jis nė nepagalvojo, kad vaikštinėja taip netoli Londono. Instinktyviai paėjėjo baltu vieškeliu, kuriuo giedodami šokinėjo ankstyvi paukščiai, ir atsidūrė prie sodo tvoros. Sode pamatė Gregorio seserį aukso raudonumo plaukais, nesąmoningai ir didingai, kaip būdinga merginoms, prieš pusryčius skinančią alyvas.

Ištrauka iš G. K. Chestertono straipsnio apie knygą
„Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis“,
paskelbto 1936 m. birželio 13 d.
(dieną prieš jo mirtį) laikraštyje
Illustrated London news.

...Noriu vėl sugrįžti prie man asmeniškai svarbaus dalyko – tendencijos nesuprasti, ką reiškia knygos pavadinimas ar net ką juo norima pasakyti... Padrikoje skiltyje, nesvarbu, asmeniškoje ar neasmeniškoje, leistina minėti asmeniškas smulkmenas apie save ir apie kitus, jei tik pasistengsi pakankamai aiškiai nurodyti, jog jos nėra svarbios. Šiame kontekste ar ne kontekste norėčiau pažymėti, kad man labai nepatinka, kai žmonės nesupranta pasakojimo, o kartais net pasakojimo pavadinimo. Kartą kitą esu turėjęs progų nuolankiai pamurmėti, kad tie, kurie ne juokais pasivargina skaitydami knygą, galėtų pasistengti dar truputėlį ir perskaityti knygos pavadinimą. Yra daugiau pavyzdžių, negu priimta manyti, kai smalsūs kritikai atsakytų į daugelį knygos jiems keliamų klausimų, jei tik pasivargintų sužinoti, apie ką autorius skelbia rašąs.

... Keista, kad panašus dalykas nutiko ir man... su knyga, pavadinta „Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis“. Tai labai melodramatiški paistalai, tačiau juose esama savotiškos minties; svarbiausia yra tai, jog knygoje iš pradžių aprašiau paskutinių tvarkos gynėjų grupelę, kovojančią su, atrodo, išvien anarchišku pasauliu, o paskui jų atradimą, kad paslaptingasis anarchijos ir tvarkos šeimininkas – tai tas pats keistas pirmykštis elfas, jiems pasirodęs pernelyg

panašus į pantomimos raganių. Šie logikos ar beprotybės argumentai paskatino daug ką spėti, jog tokiu palyginimu aš pamėginau rimtai aprašyti Dievybę; mano kūrinys net sulaukė laikino populiarumo tarp tų, kuriems patinka, kai Dievybė taip aprašoma. Tačiau jų klaidą lėmė vienintelis faktas: mat jie perskaitė visą knygą, išskyrus titulinį puslapį. Teisybė, šiuo atveju svarbi buvo ne tiek knygos antraštė, kiek paantraštė. Knyga pavadinta „Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis: košmaras". Joje nė neketinau aprašyti realaus pasaulio tokio, koks jis yra ar kokį esant aš jį laikiau, nors mano mintys tada buvo anaiptol ne tokios aiškios kaip dabar. Siekiau aprašyti nevaldomų abejonių ir nevilties kupiną pasaulį, kokį tuo metu labai mėgo aprašinėti pesimistai; jame tėra tik silpnutis vilties spindulėlis tam tikroje dviprasmybėje vilties, kurią probėgšmais, būgštaudami juto net didžiausi pesimistai.

TURINYS

Chesterton, Gilbert Keith

Ch296 Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis: košmaras : romanas/Gilbert Keith Chesterton; [iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė]. – Vilnius: UAB „Katalikų pasaulio leidiniai", 2004. – 200 p.

ISBN 9955-619-24-4

„Žmogus, kuris buvo Ketvirtadienis: košmaras" (1908), laikomas garsiausiu Chestertono romanu. Šiame kupiname fantazijos, tačiau iki baugumo tiksliame kūrinyje pasakojama apie Aukščiausiąją anarchistų tarybą, siekiančią nuversti pasaulyje egzistuojančią tvarką. Į tarybą, kurios visi nariai pasirinkę savaitės dienų pavadinimus, o jiems vadovauja paslaptingasis, daugiaformis ir nepažinus Sekmadienis, slapčia prasiveržia policininkas Gabrielis Saimas, atstovaujantis kasdienybės romantikai, padorumui bei sveikam protui. Griovimo ir siautėjančių aistrų tikrovėje Saimas netikėtai tampa vienu iš anarchistų vadų. Fantastinius, siurrealistiškus ir jaudinančius šio apsiaustu bei špaga ginkluoto herojaus nuotykius vainikuoja netikėčiausias finalas. Chestertonas sako norėjęs romane pavaizduoti „nevaldomų abejonių ir nevilties kupiną pasaulį, kokį tuo metu labai mėgo aprašinėti pesimistai; jame tėra tik silpnutis vilties spindulėlis tam tikroje dviprasmybėje vilties, kurią probėgšmais būgštaudami juto net didžiausi pesimistai."

UDK 820-3

Gilbert Keith Chesterton

ŽMOGUS, KURIS BUVO KETVIRTADIENIS

KOŠMARAS

Redaktorė
Vincenta Velžytė

2004 08 31. Tiražas 2500 egz. Užsakymas 666.
UAB „Katalikų pasaulio leidiniai", Pylimo g. 27/14, LT-01141 Vilnius
Spausdino UAB „Adomo Jakšto spaustuvė", Girelės g. 22, LT-56160 Kaišiadorys

„Knygoje neketinau aprašyti realaus pasaulio tokio,
koks jis yra ar kokį esant aš jį laikiau,
nors mano mintys tada buvo anaiptol ne tokios aiškios
kaip dabar. Siekiau aprašyti nevaldomų abejonių
ir nevilties kupiną pasaulį, kokį tuo metu
labai mėgo aprašinėti pesimistai;
jame tėra tik silpnutis vilties spindulėlis tam tikroje
dviprasmybėje vilties, kurią probėkšmais,
būgštaudami juto net didžiausi pesimistai.“

Gilbert Keith Chesterton

ISBN 9955-619-24-4

